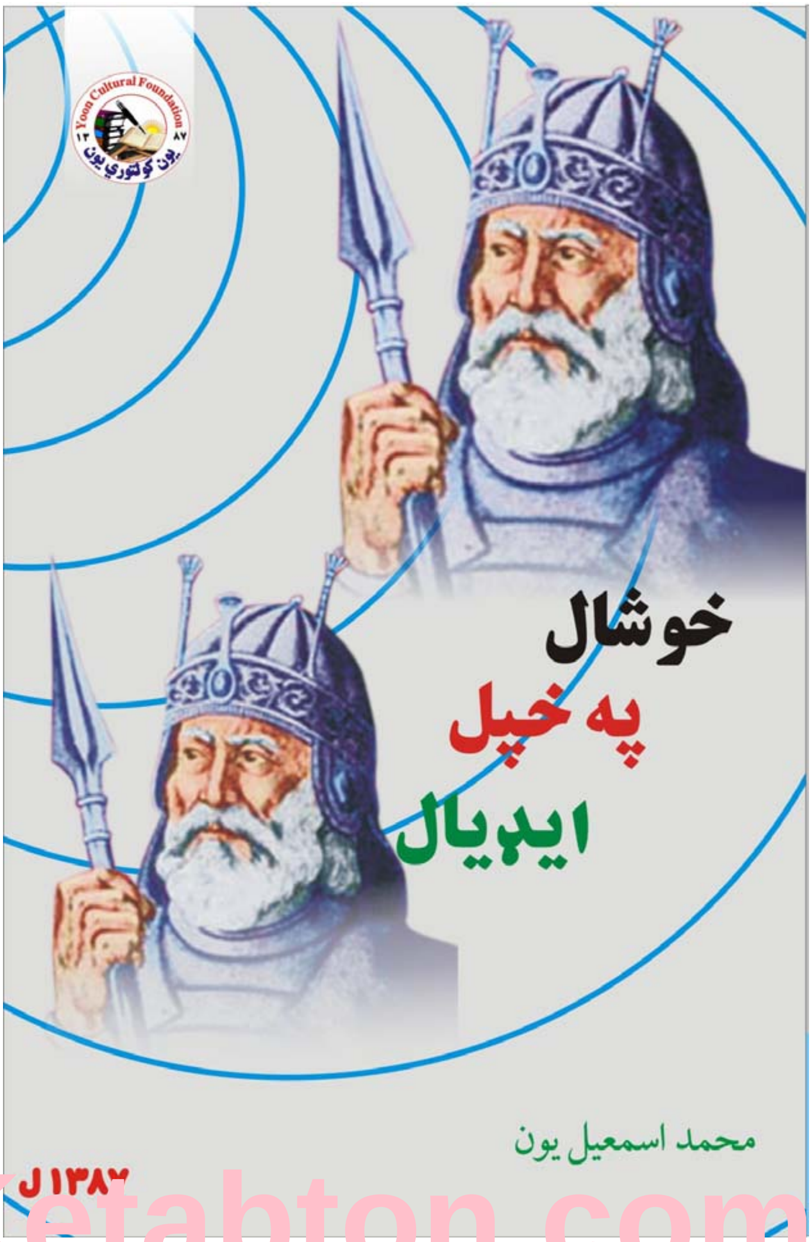

Ketabton.com

ketabton.com - The Digital Library

خوشال په خپل ایډیال

(د ماسټری دورې لیکنې)

محمد اسمعیل یون

۱۳۸۷ل کال

ketabton.com - The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پېژندنه

کتاب نوم:	خوشال په خپل ايډيال
ليکوال:	محمد اسمعيل يون
خپرندوی:	يون کلتوري يون
چاپکال:	۱۳۸۷ل
چاپشمېر:	۱۰۰۰ ټوکه
د ليـــکـــوال	
پرلـه پسـې نومره:	(۳۲)
د خــپـرنـــدوی	
پرلـه پسـې نومره:	(۳۲)
کـــــــمپوزر:	ضياالرحمن ضيا

ketabton.com - The Digital Library

نیولیک

ګڼه	سرلیک	مخ
۱	پر دې اثر څو خبرې	الف
۲	د ماسترۍ دورې دا لیکنې	۱
۲	د خوشال یو تصوفي شعر	۲
۳	تاریخچه سبکهای اشعار پشتو	۱۳
۴	د تذکرة الاولیا ځانګړتیا او لرغونیتا	۴۲
۵	د شیخ میانور او خوشال ترمنځ دیني...	۵۳
۶	ښه حاکم او د ښه حاکم په هیله	۶۵
۷	پښتو لرغونو ادبیاتو کې شعري فورمونه	۷۱
۸	د استاد روهي له نظره د خوشال...	۸۸
۹	شاهنامه احمدشاه ابدالي	۹۲
۱۰	په لغمان کې د شولو کر	۱۱۲
۱۱	پټه خزانه تر عظیم الشان قرآن وروسته	۱۲۹
۱۲	د ځانځاني ښامار سفر	۱۴۹
۱۳	د خوشال د قصایدو روح	۱۲۷
۱۴	د محمد اسمعیل یون لنډه پیژندنه	۱۸۷

ketabton.com - The Digital Library

پر دې اثر څو خبرې

زموږ په ځوانو فرهنګيانو او د کابل پوهنتون په استادانو کې ښاغلی يون داسې ځوان دی، چې فرهنګ ته خدمت يې خپل اصلي کار بللی دی. دی لا د پوهنتون محصل و چې پر شاعرۍ سربېره يې ليکنې کولې، کتابونه يې چاپول او په فرهنګي چارو کې يې برخه درلوده. زمانبه ياد دي چې کله په ۱۳۶۹هـ ش کال په کابل کې د يو شمېر خواخوږو فرهنګيانو له خوا د خوشال فرهنګي ټولنه جوړه شوه، ښاغلی يون د خپل استعداد او همت په وجه د خوشال فرهنګي ټولنې د رهبري هئيت کې د يوه ځوان غړي په توګه خپل موقف تثبيت کړ.

ښاغلي يون ډېر کتابونه او ډېرې مقالې ليکلې دي، د ځينو خپرونو چلوونکی پاتې شوی دی، لنډه دا چې د خپل عمر زياته برخه يې د فرهنګ خدمت کړی دی. دده ډېر ښه عادت دی چې خپلې ليکنې په خپل لاس چاپوي او خپلو خلکو ته يې وړاندې کوي، ستاسو په لاسو کې دا کتاب د ښاغلي يون د ماسترۍ په دورې پورې مربوطې هغه مقالې دي، چې يې د بېلابېلو مضامينو د کورني کار په توګه يې تهيه کړي دي.

ده اوس دا مقالې راټولې کړي او د دې کتاب له لارې يې خپلو هېوادوالو ته وړاندې کوي. ښاغلی يون دې خير يوسي چې دا مقالې يې ساتلې دي، که نه وي د کورني کار لپاره ليکلې مقالې څوک نه

ketabton.com - The Digital Library

ساتي، یا دا چې په لیکلو یې محضې وار تېر کړی وي او کله هم دا ورڅ لیکنې د مربوطه مضمون له استاد سره پاتېږي.

ښاغلی یون، لکه خپلې نورې مقالې پر دې مقالو هم زیار ایستلی دی او د مجموعې په توګه یې د چاپ لپاره بیا کتلي دي او دا دی اوس چاپېږي، چې زموږ نور فرهنګیان او فرهنګي کړی ترې استفاده وکړي.

زه ښاغلي یون ته د دې مجموعې د تهیې او چاپ مبارکي وایم او فرهنګ ته د خدمت په لاره کې یې زیات بری غواړم.

په درناوي

سرمحقق زلمی هېوادمل

ketabton.com - The Digital Library

سریزه:

د ماسټرۍ دورې دا لیکنې

تر یوه اوږد ځنډ وروسته پر (۱۳۸۵) لمریز کال د ښاغلي سرمحقق زلمي هېوادمل، استاد مکمل الکوزي او یو شمېر نورو خواخوږو استادانو په هلو ځلو په کابل پوهنتون ژبو او ادبیاتو پوهنځي پښتو اودري څانګو کې یو ځل بیا د ماسټرۍ کورسونه پیل شول. د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي او د یو شمېر نورو همسلکو پوهنځیو ځینو فارغانو په دې پروګرام کې ځانونه شامل کړل. موږ د ماسټرۍ ددې دورې لومړي فارغان وو، دوه کاله مو په منظم ډول د ماسټرۍ دوره تعقیب کړه او تر څلورو سمسټرونو منظم تدریس وروسته دا پړاو سرته ورسېد او شپږ میاشتې موده نوره د تېزس لیکلو لپاره ځانګړې شوه، په مجموعي ډول دې دورې دوه نیم کاله دوام وکړ. دماسټرۍ دورې د تدریس په بهیر کې قدرمنو استادانو پر تدریس سر بېره د بېلابېلو ادبي موضوعګانو د څېړنې دندې هم را وسپارلې، چې ځینې یې د لنډو ارزونو، ځینو یې د څېړنیزو او ځینو نورو یې د تحلیلي لیکنو غوښتنه کوله. ما هم په دې بهیر کې د بېلابېلو راسپارل شویو موضوعګانو په هکله لیکنې وکړې او اړوند

ketabton.com - The Digital Library

استاد ته مې د کتنې لپاره وروسپارلې ، په دې بهير کې ځينې ليکنې داسې وې، چې په لاس ليکل شوې وې، يوازې يوه کاپي وه، چې هغه اړوند استاد ته سپارل کېدله، په دې ترځ کې يو څو داسې ليکنې وې چې کاپي کولو ته يې وخت پيدا نه شو ، خو ځينې ليکنې چې په کمپيوټر ليکل شوې وې، يوه کاپي ترې استاد ته ورکړل شوه او اصل متن يې هم خوندي پاتې شو ، سره له دې چې استادانو تر کتنې وروسته موږ ته بېرته خپلې ليکنې راکولې، خو په دې بهير کې ځينې ليکنې بېرته زموږ له لاسه وتې او ورکې شوي دي. په دې شپو ورځو کې چې زه د خپلو تېرو کارونو پر اوډون او بيا کتنه بوخت يم، نو د ماسترۍ دورې پر ليکنو مې هم سترګې ولګېدې.هغه ليکنې چې په کمپيوټر کې خوندي وې او ځينې يې په رسنيو کې هم چاپ شوې وې، هغه مې بيا له سره وکتلې او منظمې مې کړې، خو په دې ترڅ کې پنځه شپږ عنوانه داسې ليکنې وې، چې ما دماسترۍ دورې په بهير کې پر بېلابېلو مسايلو ليکلې وې، خو د هغو په تر لاسه کولو بريالی نه شوم، سره له دې چې ما دخپلو ليکنو د خونديتوب لپاره له پخوا نه پلان درلود ، خو دا ليکنې چې مې هر څومره په خپل کتابتون کې ولټولې پيدا مې نه کړې، سره له دې چې ددې ليکنو د ځينو کاپۍ مې خوندي کړې هم وې،لکه ليک د خوشال له نظره، د

ketabton.com - The Digital Library

پښتو ګرامر پـه اړه يوه ليکنه، د استاد الفت د يوه هنري نثر ارزونه او ځيني نوري ليکنې. له دې پورته خبرو څخه مې هدف دا و، زموږ ځوان ليکوال بايد هڅه وکړي، چې تر دې وروسته د خپلو علمي، څېړنيزو او نورو هغو ليکنو چې پر بيا چاپ او خونديتوب ارزي، ضرور د هغو يوه يوه يا دوه کاپۍ له ځان سره خوندي کړي او که په رسنيو کې چاپ شوي هم وي، بايد چاپي او ناچاپي يوه يادوه کاپۍ ولري،کله که دی او يا هم نور څوک وغواړي دده د بېلابېلو ليکنو ټولګه يا ټولګې چاپ کړي، نو له ستونزو او کړاوونو سره به مخامخ نه شي. عمر ډېر لنډ ، تنګ او مصروف دی، زموږ راتلونکی نسل به تر موږ څو ځله زيات بوخت وي او وخت به هغوی ته رښتيا هم د سرو زرو ارزښت ولري، نو که زموږ هر ليکوال خپله ټولـه پانګـه خوندي نه کړي، نو له راتلونکي پښت څخه دې هم دا هيله نه کـوي او نـه دې راتلـونکي پښــت، د ماضــي پــر کــارونو مصـروفوي. پښـتنو تـه بـلا ډېـر کـار پـروت دی، کـه زمـوږ راتلـونکی نسـل پـر ماضـي مصـروف شـي، نـو دهغـوی خپـل کارونه به څوک سرته ورسوي؟ زه د يوه شعوري افغان په توګه نه غواړم د خپل کړي کار بار راتلونکي نسل ته پرېږدم، څه مې

کړي؟ ښه دي که خراب؟ نيمګړي دي که پوره؟ کره دي او که

ketabton.com - The Digital Library

ناکره؟ خپله یې باید راټول کړم او د خپل کار ثمر په خپله راتلونکي پښت ته وړاندې کړم، که زما د کار او نظر له یوې برخې هم زما خپل هېواد او هېوادوالو ته ګټه ورسي، نو دا به زما لپاره د ژوند په پاتې ورځو شپو کې د روحي ارامۍ سبب شي او که تر ژوندانه وروسته راته د خپل ملت افراد د دعا لاسونه پورته کړي، نو لوی څښتن به مې پر ګناهونو پرده وغوړوي او د ابدي نېکمرغۍ لاره به راته پرانیزي. دا لیکنې زما د ماسترۍ دورې د هغو لیکنو یوه ټولګه ده، چې د تدریس پر مهال د کورنیو دندو په توګه مونږ ته استادانو راسپارلې وې. پوره باور دی چې که د ماسترۍ دا دوره نه وای او یا هم د استادانو د زیار، زحمت او سپارښتنو او غوښتنو ټینګار نه وای، نو پوره یقین دی چې نه به دا لیکنې وې او نه به دا ټولګه. نو دلته ضروري ګڼم چې له قدرمنو استادانو: سرمحقق زلمي هېوادمل، پوهاند ډاکټر زېورالدین زېور، پوهنواله ډاکټره زرغونه زیور رښتین، استاد حبیب الله حاج پښتونزوی، قدرمن استاد اورمړ، استاد سعدالدین شپون، استاد اڅک، استاد اسدالله غضنفر، هندي استاد شاستری محمد حنیف اونورو هغو قدرمنو استادانو چې په مستقیم او نامستقم ډول یې زه ددې لیکنو د لیکنې جوګه کړی یم، مننه وکړم او کور ودانی ورته ووایم. د ماسترۍ دورې له نورو

ketabton.com - The Digital Library

فارغانو څخه مې هم دمننې ترڅنګ دا هيله ده چې د خپلې دې دورې ليکنې سره منظمې او خوندي کړي، په دې ډول به مو د پښتو ادب د خدمت په لار کې يو ګام پورته کړى وي.

دا اثر مې ځکه د ((خوشال په خپل ايډيال)) په نامه ونوموه چې اکثره ليکنې په کې د خوشال بابا په باب دي، بل کوم معيارونه چې بابا د خپل يو ايډيال شخص (سړي) لپاره ټاکلي، تر ډېره بريده دى په خپله پر هغو معيارونو برابر او پوره دى، يانې د خوشال ايډيال خپله خوشال دى او کېدى شي محمدګل خان مومند او ځينې نور پښتانه مشران هم د خوشال د ايډيال شخص معيارونه پوره کړي.

خپلې ملي ژبې، ملي ادب او خپل ملت ته د ډېرو خدمتونو په هيله

په درنښت

محمد اسمعيل يون

ارګ، د جمهوري رياست ودانۍ، کابل- افغانستان

۱۳۸۷ل کال د مرغومي ۱۲مه نېټه

ketabton.com - The Digital Library

د خوشال يو تصوفي شعر

خوشال بابا يو اړخيز شخصيت دی، خو د خوشال ځو اړخيز شخصيت لا په هر اړخيز ډول څېړل شوی او شنل شوی نه دی. تراوسه پورې د بېلابېلو کورنيو او بهرنيو خوشال پېژندونکو له خوا د خوشال په باب په لسګونو مستقل او په زرګونو عنوانه متفرقه ليکنې چاپ شوې دي، خو بيا هم د خوشال شخصيت نورې څېړنې او شننې ته اړتيا لري. خوشال يو شاعر و، ليکوال و، تاريخپوه او تېر پوه و، طبيب او رنځپوه و، جګړن او تورزن و، فلسفي و، ښکاري و، اروا پوه و، سياستوال او سياستپوه و او د کامل مومند په اصطلاح "لنډه دا چې څه نه و چې دی نه و " يانې هر څه و، خو تراوسه پورې لا د خوشال د شخصيت ډېر اړخونه ناڅېړلي او ناشنلي پاتې دي. د خوشال د شخصيت له دې ناڅېړلو اړخونو څخه يو هم د خوشال د شخصيت (تصوفي) اړخ دی. که څه هم يو شمېر پخو ليکوالو لکه دوست محمد خان کامل مومند، سيد رسول رسا، امير حمزه شينواري، سرمحقق زلمي هېوادمل او محمد آصف صميم د خوشال د شخصيت دې اړخ ته هم نغوتې او اشارې کړې، خو لکه څنګه چې د خوشال د شخصيت د رزم او بزم خوا څېړل شوې، دا خوا هغومره نه ده څېړل شوې. حمزه بابا د خوشال

ketabton.com - The Digital Library

بابا د یوه تصوفي شعر پر یوه بیت: ((په هر څه کې ننداره د هغه مخ کړم ـــ چې له ډېرې پیدایۍ ناپدید شو)) ، یوه ځانګړې رساله لیکلې ده او دا شعر یې د وحدة الوجود او وحدة الشهود د فلسفې په رڼا کې څېړلی دی. خوشال بابا او حمزه بابا په تصوف کې د یوې ځانګړې طریقې خاوندان وو ، نو ځکه خو حمزه بابا ته د خوشال دې شعر د مانا له پلوه ډېر ارزښت درلود ، نو ځکه یې دا بیت په هر اړخیزډول څېړلی دی. تصوف او عرفان په حقیقت کې د خوشال د شاعرۍ یوه ځانګړې او اساسي برخه ده، چې د هغې د بېلابېلو خواوو له څېړنې او شننې څخه موږ ته یو متقي، زاهد ، پرهېزګار او صوفي خوشال راڅرګندېږي. د خوشال زیاتره تصوفي او عرفاني افکار د هغه رباعیاتو او څلوریزو کې خوندي شوي او بیا دې عرفاني رڼا غزلو ، قصیدو او د خوشال نورو شعرونو ته هم لاره کړې ده. د خوشال په نږدې (زرو غزلو) کې داسې غزلې هم شته، چې ټولې تصوفي او عرفاني رنګ لري او داسې غزلې هم شته، چې یو یا څو بیتونه یې تصوفي رنګ او خوند لري او نور بیتونه یې د ژوند انه نورو خواو ته وقف شوي دي. همدا عملیه پر ځینو قصیدو او د شعر پر نورو فورمونو هم تطبیقېږي. د غزل یوه ځانګړنه همدا ده، چې د یو ټولیز او کلي ارتباط د ساتنې او پالنې ترڅنګ یې هر بیت یوه خپلواکه مانا هم لري. د خوشال بابا اکثره غزلې له

ketabton.com - The Digital Library

همدې امتیاز څخه پوره برخمنې دي. که څوک غواړي د خوشال بابا د تصوفي او عرفاني افکارو څېړنه وکړي، نو یوه کتاب نه، بلکې د کتابونو لیکنې ته اړتیا ده او که څوک غواړي د خوشال له کلیاتو څخه د هغه د تصوفي افکارو پر بنسټ د هغه شعرونه رابېل کړي، نو بیا به هم پام وړ شعرونه شي او که بیا یوازې د خوشال دې تصوفي افکارو ته ښه ځیر شي، نو داسې فکر به وکړي، چې خوشال ګڼې له تصوف پرته هڅو بل کار نه دی کړی. دغسې که مونږ د خوشال د شخصیت هر اړخ مطالعه کوو، نو له یوه بېل او ځانګړي خوشال سره به مخامخ شو. دلته به د خوشال د تصوفي افکارو د ځلا په خاطر د خوشال هغه غزل راوړو، چې دده کلیات پرې پیلېږي او پوره تصوفي او عرفاني مانا او رنګ لري:

صورتګر چې ښه صورت په دېوال ساز کا
کل عالم یې په صفت زبان دراز کا
د هغه نقاش په صنع نظر نه کا
چې له څه څاځکي نه دا نقش و طراز کا
سترګې، وروځې، پوزه نور کېږدي په مخ کې
غابن و شونډې، ژبه، خوله سره پر داز کا
یو سر بل سر په سر جوړ کا دوه غوږونه
چې په دواړو اورېدنه د اواز کا

ketabton.com - The Digital Library

بنـــد پـــه بنـــد د لاســـو ګـــوتې وبلـــه کېـــږدي
ســـر تـــر پايـــه درســـت صـــورت ســـره يـــو راز کـــا
کـــه څـــوک زر کتابـــه وکښـــي لـــه دې بابـــه
کـــه پـــه کښـــل شـــي زر بـــه نـــور پســـې اغـــاز کـــا
هـــر وېښـــته چـــې پـــه صـــورت بانـــدې ليـــده شـــي
کـــه پـــرې ځيـــر شـــې د شـــناخت ور بـــه درتـــه واز کـــا
خـــاص بنـــده د خـــدای هغـــه ګڼـــه خوشـــاله !
چـــې د ځـــان پـــه معرفـــت يـــې ســـرفراز کـــا.

بابا ددې غزل په لومړي بيت کې د لوی خالق د قدرت علايمو ته اشاره کوي او وايي يو عادي انځورګر يا رسام، چې يوه تابلو يا انځور رسم کړي او هغه بيا چېرته په کوم دېوال يا نندارتون کې کېږدي او خلک يې ننداري ته راشي، نو ټول يې توصيف او ستاينه کوي. د رسام يو ښکلی انځور په ډېرو لفظي ستاينو او مالي قيمت ارزوي، نو کله چې د يو عادي انځور خالق يا انځورګر په دومره ستاينو او قيمت ارزي، هغه لوی ذات چې ددې انځور، د انځورګر خالق او انځورګر دی، هغه به په څومره ستاينو او نمانځنو وارزي؟ خوشال بابا وايي: خلک د هغه

ketabton.com - The Digital Library

صانع، صفت او تخلیق ته متوجه نه دي، چې له یوه خاځکي ځخه یې په څه نقش او طراز باندې انسان یا همدا انځورګر، چې یو عادي انځور یې جوړ کړی، تخلیق کړی دی. انځورګر له بېلابېلو رنګونو او نورو توکو ځخه په ډېر زحمت او دقت ګټه پورته کوي او تر یوه کړاو وروسته یو انځور جوړوي، خو لوی څښتن تعالی په خپل حکمت له یوه ځاځکي ځخه داسې یو انځور یا انځورګر جوړوي، چې هغه بیا د نورو انځورونو د جوړونې وړتیا لري. په داسې حال کې چې د عادي انځورګر، انځور د بل انځور د جوړونې قابلیت نه لري او یو جامد موجود ګڼل کېږي، خو د لوی خدای(ج) ذات د انځور جوړونې قابلیت بیا دا دی، چې په همدې یوه ځاځکي، خپل انځور ته سترګې، وروځې، پوزه، غاښ، شونډې، ژبه، خوله او نور سره پرداز کړي، چې په دې سره خپل انځور د خبرو، لیدو او ګرځېدا وړ کړي، غوږونه ورته کېږدي، چې د اورېدو وړتیا پیدا کړي، لاسونه او پښې ورته ورکړي، چې د تحرک او کار قابلیت پیدا کړي. لنډه دا چې په دې یوه ځاځکي د خپل انځور ټوله ښکلا او ضرورتونه پوره کړي. خوشال بابا وایي: که د لوی خالق د دې انځور یا مخلوق د ښکلا او جوړښت په باب هر څومره بحث او خبرې اترې وشي، کتاب او کتابونه ولیکل شي او ان په زرګونو کتابونه، نو بیا به هم په دې انځور کې د لوی خدای(ج) د قدرت د

ketabton.com - The Digital Library

ټولو عجايبو تفصيل ورنه کړای شو. خوشال بابا د خدای(ج) ددې انځور يوازې يوه وېښته ته اشاره کوي او وايي: که يوازې پر همدې يوه وېښته تحقيق او پلټنه وشي، نو د خپل رب پېژندنې ور به درته ببرته کړي. د انسان په وجود کې د وېښتو د شتوالي پر ضرورت او اهميت عادي وګړي نه پوهېږي، خو کله چې له طبيبانو پوښتنه وشي، نو بيا به سړی پر خپل بدن د وېښتانو پر ګټې او ارزښت پوه شي. رنځپوهان يا طبيبان وايي: د انسان پر وجود چې هر څومره وېښتان دي، هر وېښته يو ځانګړی سوری لري، چې د انسان د بدن دننۍ او بهرنۍ دفاعي سستم تنظيموي، ياني د انسان د وجود اړينه هوا بدن ته داخلوي او کله چې پر انسان د ګرمۍ او نورو عواملو له امله فشا راځي او خوله توليدوي، دا خوله د همدې وېښتانو له لارې له بدن څخه خارجېږي. په دې ډول وېښتان د بدن د تبخير په چارو کې مهم رول ادا کوي. دغه راز د انسان د بويونې په سستم کې وېښتان د هوا په پاکولو کې ډېره مرسته کوي. خوشال د يوه صوفي او طبيب په توګه د خدای د پېژندنې لپاره دا يو وېښته د ساري په توګه يادوي او که همدا يوه وېښته ته هم متوجه شو، نو د خدای د حکمت او قدرت پر رازونو به پوه شو. خوشال بابا هغه انسان نېکمرغه ګڼي، چې خدای ج ورته ددې وس او توان ورکړی، چې د لوی خدای(ج) د قدرت په باب فکر وکړي، خو

ketabton.com - The Digital Library

خوشال د خدای د پېژندنې راز په دې کې ګڼي، چې انسان د خپل ځان په باب فکر وکړي، زه څوک یم، څنګه جوړ شوی یم؟ او چا جوړ کړی یم.؟ خوشال بابا وایي لکه څنګه چې یو (انځور) خپل (انځورګر) لري او پرته له هغه، انځور هډو جوړېدی نه شي، د غسې انسان (مخلوق) هم یو (خالق) لري، چې د هغه له قدرت او حکمت پرته دی اصلاً راتو کېدی نه شي، نو په دې خاطر چې موږ خپل خالق وپېژنو، د خپل ځان په باب باید فکر وکړو او په ځان کې د لوی رب د قدرت او حکمت نښې نښانې کشف کړو. هغه نښې نښانې چې هره یوه یې د یو خاص هدف لپاره ګومارل شوې او مشخصه دنده ترسره کوي، نو کله چې موږ د لوی رب د قدرت په دې رازونو پوه شو، نو بیا چې د یو عادي انځور لپاره د یو عادي انځورګر ستاینه کوو، نو بیا خو لازمه ده، چې شپه او ورځ د هغه حقیقي او اصلي انځورګر (لوی رب) ستاینه وکړو، چې د (انسان) په شان انځور یا صنع یې رامنځته کړی دی او همدغه کسان بیا د خدای(ج) نېکمرغه کسان دي، چې پر همدې تفکر، نمانځنه او ستاینه بوخت وي.

ketabton.com - The Digital Library

((تاریخچه سبکهای اشعار پشتو))

د تحقیق د اصولو له نظره

((تاریخچه سبکهای اشعار پشتو)) (د پشگتو شعرونو د سبکونو تاریخچه) د پوهاند عبدالحی حبیبي یوه تحقیقي او تحلیلي رساله ده، چیگ د کابل کالنة د ۱۳۱۹ ل کال په (۱۷۱-۲۲۸) مخونو کیگ چاپ شویگ ده.

زه په خپله دیگ لیکنه کیگ، لومؤی غواؤم، ددیگ لیکنیگ غتگ محتویات معرفي کؤم او وبه ککورو چیگ استاد خپله لیکنه پر خگو برخو ویگشلیگ او کوم غتگ مسایل ییگ په کیگ خگیگؤلي دي؟ تر هغه وروسته بیا غواؤم پر دیگ وغإیگإم چیگ د استاد ددیگ لیکنیگ ویگش د تحقیق د اوسنیو اصولو له مخیگ خگومره ژور دی او د تحقیق کوم اصول پریگ اوس د تطبیق وؤ دي؟ او یا هم د (۲۷) کلونو پخوانة لیکنه د تحقیق له اوسنیو معیارونو سره خگومره په تول تللیگ ده؟ مخکیگ تر دیگ چیگ زه خپلیگ خبریگ وکؤم، شگه به وي چیگ د اصلي لیکنیگ غتگ تگکي بیان کؤم او بیا د هغو په رنگا کیگ د تحقیق د اوسنیو اصولو فرضیه وؤاندیگ کؤم.

ketabton.com - The Digital Library

استاد حبيبي مخکيګ تر ديګ چيګ خپليګ اصلي تجزييګ او تحليل ته راشي، لومړی ييګ د سبک د پيدايښګت فلسفه بيان کړيګ او په لنأيز سره ييګ د تاريخ په مختلفو دورو کيګ د شعر د شکلي او مانيز تغير او تحول علتونه بيان کړي او په خپله د سبک تعريف ييګ کړی دی.

استاد په پيل يا سريزه کيګ د خپليګ ديګ ليکنيګ علت په ګګوته کوي او وايي: "په ديګ مضمون کيګ غواړم د ملي ژبيګ د شعرونو پر سبکونو نظر واچوم او د سبکونو او د بيان د طرز له مخيګ د هغو تل ته ورننوزم، خګرنګګه چيګ د پښګتو ادبياتو تاريخ لګه خګرنګګه چيګ لازمه ده تر اوسه پوريګ نه دی ليکل شوی، ځګګه نو زما دا خګيګڼنه او پلټګنه بشپړه نه ده او شايد نيمګګړتياويګ به ولري او لوستونکو ته به په کيګ لويګ ژوريګ ښګکاره شي، لګه خګنګګه چيګ زما له ليکنيګ خګخه ښګکاري او تر اوسه په ديګ باب خګيګڼنه نه ده شويګ او نه خګه ليکل شوي، ځګګه نو که زما په ديګ ليکنه کيګ خګه سهويګ وي، هيله ده پوهان ييګ د حل لاره را په ګګوته کړي..." [1]

استاد حبيبي په خپله ديګ ليکنه کيګ تر پورتنۍ يادونيګ وروسته د پښګتو شعرونو پر سبکونو غږيګږي او د پښګتو

[1] کابل کالنۍ، ۱۳۱۹ل کال ۱۲۳ مخ.

ketabton.com - The Digital Library

شعر دوره بندي كوي. استاد پشـګتو شاعري پر دريو دورو ويګشـليګ ده: (۱) لرغونيـګ طبقـه او د هغـو پلويـان، (۲) د عروضـي شـاعرة طبقـه، (۳) د عوامـو د شـاعرة طبقـه. اسـتاد لرغونيـګ دوره لـه (۴۰۰) هـ خګخـه تـر (۱۰۰۰) هـ كـال پوريـګ كګنګليـګ ده. پـه خپلـه ليكنـه كيـګ ييـګ د هريـګ دوريـګ حګانكګؤتيـاوي، د هريـګ طبقيـګ د سبكونو خصوصيـتونه پـه تفصـيل سره پـه كګوتـه كؤي او يـو بـل سره ييـګ توپيرونـه خګرګكګند كؤي دي او د ملي اوزانو او د عروضـي قاعديګ پـه پيروة فورمونه ييګ تشريح كؤي دي. د ساري پـه توكګه د ملي وزنونـو پـه سبک، د شعرونو خصوصـيات ييـګ دا كګنګلـي چيـګ پـه ديـګ كيـګ سـاده كګي او جذابت وي، د نـورو ژبـو كلميـګ پـه كيـګ نـه وي كـارول شـويګ، دعربـي او پارسـي وزنونو تابع نه وي ، د مضـمون او فـورم لـه پلوه اكثـره پخوانيـو اريايي شعرونو تـه ورتـه دي. د لرغونـو شعرونو يـو خصوصـيت دادي چيګ مضمون ييـګ مسلسـل او مرتـب وي، خداي پالنـه او ديـن پالنـه پـه كيـګ زياتـه حګليګـاي، پـه مجمـوعي أول دا سـبک پيګچلتيـا نـه لـري او طبيعـي مزايـا لـري او دغـه راز حګينيګ نور خصوصيتونه.

استاد حبيبي په لرغونيګ دوره او ملي اوزانو پوريګ تؤلي دغـه لانـديګ شـاعران معرفـي كـؤي، دهغـو د ژونـد پـر

ketabton.com - The Digital Library

خګرنککوالي يېګ رنګا اچولېګ او د هغو هر شعر يېګ په هر اړخيز اول تحليل کړی دی:

۱- د بيتګ نيکه ژوند او د شعر حګانککۀتياويګ

۲- دملکيار غرشين ژوند او د شعر حګانککۀتياويګ

۳- دتايمني ژوند او د شعر حګانککۀتياويګ

۴- دشيخ اسمعيل ژوند او د شعر حګانککۀتياويګ

۵- دقطب الدين بختيار ژوند او د شعر حګانککۀتياويګ

۶- د اکبر زميندا وري ژوند او د شعر حګانککۀتياوي

استاد حبيبي د پورتنيو شاعرانو پر شعرونو تر بحث وروسته پر ديګ مسايلو رنګا اچولېګ چيګ د پخوانيو سبک خګنککه تغير شو؟ د هغو عوامل يېګ تشريح کړي دي. خګنککه پشګتانه لوستي شاعران له عروضي شاعرۀ سره اشنا شول؟ او خګنککه يېګ د هغو له شعري فورمونو خګخه ککتګه پورته کړه؟

په ديګ ترخګ کيګ استاد حبيبي پر خيرالبيان غږيګږي او د هغه پر سبک رنګا اچوي، بيا د خيرالبيان پر وړانديګ د اخوند درويګزه پر مخزن الاسلام غږيګږي او د هغه سبک تشريح کوي، سربيګره پر ديګ د اخوند درويګزه او پير روشګان د سبک پيروان معرفي کوي، دهغو پر پيګژند ککلوۀ سربيګره د هغو د شعرونو حګانککۀنيګ هم په ککوته کوي.

ketabton.com - The Digital Library

استاد حبیبي په خپله دیگ لیکنه کیگ د پیر روشگان او اخوند درویگزه پیروان په دیگ أول په کگوته کؤي دي:

د پیر روشگان پیروان:

۱- علي محمد مخلص
۲- ملا ارزاني خویشکی
۳- عبدالله
۴- میرزا خان انصاري
۵- واصل

د اخوند درویگزه پیروان:

۱- کریم داد
۲- عبدالسلام
۳- مصطفی محمد
۴- اخوند قاسم

استاد حبیبي د پیر روشگان او اخوند درویگزه پر پیروانو سربیگره د (ملا الف) په نامه هم د یوه شخص او د هغه د سبک یادونه کوي او لیکي چیگ کگنگ شمیگر پلویان ییگ درلودل.

ملا الف د کلات د اتغر په کلي کیگ استو کگنه لرله، چیگ له خپل استوکگنحگي لریگ ییگ خپلو زده کؤو ته دوام

ketabton.com - The Digital Library

ورکاوه. په زرم هجري کلونو کېګ يېګ ژوند کاوه او د ((بحرالايمان)) په نامه يېګ منظومه رساله ليکليګ، دده په شعرونو کېګ اسلامي عقايد او نصايح ځګليګدل او د يوه مبلغ په توګګه يېګ دنده اجرا کوئيګ ده. استاد حبيبي دغه لانديګ کسان د ملا الف د سبک پلويان ګګنګلي دي:

۱- ملا شير محمد هوتک

۲- شيرمحمد ننګګرهاری

۳- ميا فقيرالله جلال آبادی

۴- ملا عبدالرشيد

۵- سعادت خان

۶- جان محمد

۷- ملا فرح الدين

۸- محقق کندهاری

۹- ملا زبردست

۱۰- مولوي عبدالحميد کاکؤ

۱۱- صاحب زاده مرادعلي کاموي

۱۲- دوست محمد ختګک

۱۳- ملا عبدالباقي

۱۴- اخوند کبير پشاوری

ketabton.com - The Digital Library

تر ملا الف وروسته استاد حبيبي د خوشال خان پر سبک او مکتب هر اؤخيزه رنګا اچوليګ ده او وايي ((تر زرم هجري کال وروسته د پښتو ادب او شعر په نؤة کيګ يو مخصوص غورځنګګ او جنبش وتګوکيګده چيګ دديګ غورځنګګ لوی لارشګوونکی هماغه د پښتو يو سردار او اوسپنيز شخص؛ خوشال خان ختګک دی چيګ پښتو شعر ييګ په خپليګ روښانه قريحيګ سره لوؤو پوؤيو ته ورساوه او کولای شو هغه ته د پښتو ادب پلار او لوی استاد ووايو...))[1]

استاد حبيبي د خوشال د شاعرة د بيتونو شميګر تر پنځګوس زرو زيات شګيي او د ده د سبک خصوصيات دا ګګنګي چيګ په هر أول فورم کيګ ييګ شاعري کؤيګ ده. په شعر کيګ ييګ ملي ولوليګ شګکاري، پر اجتماعي او تاريخي مسايلو مالا مال ييګ قصيديګ ليکلي، په شعر کيګ ييګ له بديعي صنايعو کار اخيستی، هجوه او تنقيد ييګ په شعر کيګ ځګای کؤي، بيګلابيګل فلسفي او اخلاقي مسايل ييګ په شعر کيګ بيان کؤي او له لوؤ تخيل خګخه ييګ په کيګ کار اخيستی دی.

---

[1] کابل کالنة، ١٣١٩ل کال،٢٠٢ مخ.

ketabton.com - The Digital Library

د خوشال خان د ادبي مکتب پیروان چیګ دده د کورنۍ له غؤو او نورو خګخه عبارت دی، په دیګ أول معرفي کوي:

۱- عبدالقادر خان ختګک
۲- اشرف خان هجري
۳- صدرخان ختګک
۴- سکندر خان ختګک

دا د خوشال خان ختګک زامن او د ده دمکتب پیروان دي، سربیګره پر دیګ د خوشال د سبک نور پیروان په دیګ أول معرفي کوي:

۱- یحیی اخندزاده
۲- خواجه محمد بنکګش
۳- معزالله
۴- عثمان
۵- اودل
۶- اشرف
۷- فاضل
۸- ابراهیم
ګ۹- فضیل
۱۰- حسین
۱۱- مهین

ketabton.com - The Digital Library

۱۲- عصام
۱۳- ابو القاسم
۱۴- فتح علي
۱۵- عليم

تر خوشال بابا وروسته د رحمان بابا پر ژوند او ادبي سبک رنگا اچوي او تشریح کوي بیګ.

د رحمان بابا په باب وايي چیګ شاعر له روح خګخه الهام اخلي، له مادي کثافاتو حګان لریګ کوي، دده د شاعرة د بیان طرز سلیس، ساده او روان دی. د عشق په جهان کیګ واقعیت ته ګګوري، روحي عشق او الهام د ژوندانه محور ګګنګي او یقین او ایمان پر خالي عقل لوؤ ګګنګي.

د ددیګ مکتب نومیالي پیروان په دیګ أول په ګګوته کوي:

۱- عبدالرحیم هوتک
۲- احمد شاه بابا
۳- اخوند ګګدا
۴- عبدالعظیم
۵- میانعیم
۶- ملا جمعه
۷- عبدالنبي
۸- شیګر محمد

ketabton.com - The Digital Library

۹- مطیع الله
۱۰- قاسم علي اپریدی
۱۱- یونس
۱۲- غفور
۱۳- صدیق
۱۴- شهنواز
۱۵- حافظ الپوري

تر رحمان بابا وروسته د پیر محمد کاکړ پر شخصیت او سبک خبریګ کوي او وایي چیګ د پیرمحمد کاکړ په شاعرة کیګ أیګر نازکه عشقي احساسات خګرکګند یګإي، استعارات او تشبیهات ییګ طبیعي رنګګ لري، الفاظ ییګ شفاف او خګرکګند دي. د تصویر او تجسیم لپاره خاص لغات کاروي، د اخلاقي تلقین لپاره هم داسیګ الفاظ نه کاروي چیګ د تګولنیګ تر حدودو بهر وي. ددیګ سبک او مکتب پیروان په دیګ أول دي:

۱- شمس الدین کاکړ
۲- کګل محمد
۳- سردار مهردل خان مشرقي

تر دې وروسته حمید مومند معرفي کوي او د هغه د سبک په باب وایي:

ketabton.com - The Digital Library

((خيالپالنه يا خيال پردازي د ديگ سبک غتگه ځانګړنه ده، اغراق او مبالغه يېگ بل خصوصيت دى، تلازم په کيگ په شگه أول مراعتيگإي، مثل او ممثل، لازم او ملزوم او ناتج او منتج، دغه راز أيگريگ نادريگ تشبه کگانيگ او استعاريگ په کيگ کارول کيگإي.))

د ديگ سبک پيروان په ديگ أول دي:

١- کاظم خان شيدا

٢- محمدى

٣- ميرزا حنان

۴- حاجي عبدالله محزون

۵- کاظم خان

۶- کامکگار

٧- ملا محمد اکرم

٨- صمد

تر حميد وروسته د قلندر سبک را پيگژني. قلندر (١١٠٠هـ) په حدودو کيگ په پيگشگور کيگ اوسيگده، په تگبر اپريدى و، استاد حبيبي يېگ د ژوند په هکله وايي:

((قلندر د ميرا په نامه يو مرشد درلود چيگ له هغه سره يېگ مينه د جنون تر حده رسيگدليگ وه، دده عشق اوإديگإي او أيگر سوزنده مراحل وهي، قلندر هر وخت په

ketabton.com - The Digital Library

سوات کیگ د میرا د دیدن لپاره د یویگ تپیگ پر سر منتظر پاتیگ کیگاِي او په پای کیگ په أیگر حسرت، نهیلة او ناکامة سره مري او په همغیگ تپیگ کیگ خاورو ته سپارل کیگاِي، کله چیگ ییگ میرا خاورو ته ورحگي، اوشگکیگ تویوي، دمینیگ او عشق جذابیت دی هم راکاإي او مري او دقلندر ترخگنکگ خاوروته سپارل کیگاِي.)) [1]

د استاد حبیبي په نظر، سره له دیگ چیگ قلندر د حمید د سبک تابع دی، خو د هغه د سوزنده عشق له کبله په خپله د یو سبک د رامنحگته کیگدو سبب شوی، چیگ دعشق همدا سوز او زخمي احساسات ییگ په شعرونو کیگ شگکاري، ده په پشگتو کیگ یو مخصوص بحر رامنحگته کؤی چیگ ملي وزن لري. په پشگتو کیگ ملا حسن اسحق زی او ملا صالح محمد داوی پر دیگ بریالي شوي چیگ د قلندر د سبک په خگیگر شاعري وکؤي.

د حماسیونو سبک:

استاد حبیبي هغه شاعران چیگ حماسي شعرونه ییگ ویلي، خو په مشخص أول د کوم مشهور شاعر د سبک تابع نه

---

[1] کابل کالنة، ۱۳۱۹، ۲۱۷مخ

ketabton.com - The Digital Library

دي، هغـه ييـګ د حماسـيونو تـر عنـوان لانـديګ پـه جلاکتـه کګـورة کيـګ راوؤي، پـه ديـګ شـاعرانو کيـګ دغـه شـاعران شامل دي:

۱- برهانخان
۲- مسعود کګل ياسيني
۳- نورالدين
۴- زاهد خان ابراهيمزی
۵- عزيزخان رنګاخيګل
۲- سپينه
۷- ملاله

د داستان ويونکو سبک:

د پشـګتو ادبيـاتو پـه لرغونيـګ او منحګنـة دوره کيـګ يـو شميګر داسيګ شاعران شته، چيګ حګينيګ کيسيګ ييګ پـه نظـم را اؤولـي يـا داسـتاني کـؤي دي، اسـتاد حبيبـي دوی د داسـتان ويونکـو د سـبک تـر نامـه لانـديګ مطالعـه کـؤي او دهغـوی ژونـد ييـګ تشـريح کـؤی دی. دغـه لانـدي شـاعران يـا ناظمان پـه ديګ ألـه کيګ شامل دي:

۱- بای خان
۲- مياعمر خګمکنی

ketabton.com - The Digital Library

۳- اما الدين
۴- ارسلا
۵- فياض
۶- مسعود
۷- غلام محمد
۸- نور
۹- احمد اخون خيگل
۱۰- رحمت داوی
۱۱- ملا احمد خان
۱۲- رحمت
۱۳- ملا نعمت الله
۱۴- ملا احمد.

د عوامو سبک:

استاد حبيبي په پشگتو ادبياتو کيگ د عوامو د سبک تر عنوان لاندیگ يو بل سبک ته هم پام کؤی او هغه ييگ خگيگؤلی دی، استاد حبيبي دا د پشگتو د ملي شاعرة تر تگولو غوره ذخيره بولي، چيگ د خلکو په بيگلابيگلو طبقو کيگ أيگر عام مقبوليت لري، دا شعرونه خپل حگانکگؤي وزنونه لري، چيگ يو ازيگ ملي وزنونه دي ، هره ترانه، هر وزن

ketabton.com - The Digital Library

او بحر ییګ خپل خاص اهنګګ لري، په دیګ وزنونو کیګ بیګلابیګل عشقي، حماسي، اخلاقي او نور مسایل بیان شوي دي، دا شعرونه حګانګګؤی جذابیت او زؤه راکشګون لري، ددیګ سبک حګینیګ مشهور لارویان دادي:

۱- کمال
۲- محمدی
۳- میرا
۴- عبدالله نورزی
۵- خدای رحیم اکاخیګل
۶- عبدالودود ستریاني
۷- ملا حیران
۸- ملا خواجه محمد
۹- صدیق اخندزاده هوتک
۱۰- سلیم زمین داوری
۱۱- ملا عبدالرحمن
۱۲- محمد ایوب بؤیګخګ
۱۳- طالب
۱۴- توکل د شګیګویګ
۱۵- سردار پردل خان
۱۶- ملا شیرمحمد

ketabton.com - The Digital Library

۱۷- برخوردار
۱۸- فیض الله
۱۹- سیدکمال
۲۰- محمدیار صاحب زاده
۲۱- ملازاهد اندؤ
۲۲- محمددین
۲۳- نوروز.

د استاد حبیبي تر دیگ خگیگؤنیگ، ویگش، تحلیل او ارزونیگ وروسته راحگو پر همدیگ لیکنیگ خپل نظر او ارزونیگ ته چیگ ایا دا لیکنه د تحقیق له اوسنیو اصولو سره خگومره برابره او خگومره دهغو په تول تللیگ ده؟ لوی استاد حبیبي ته خدای(ج) یو خارق العاده استعداد ورکؤی و، ده د خپل استعداد یوه درنه برخه همدیگ تحقیق ته بیگلـه کؤیگ، ((تاریخچه سبکهای اشعار پشتو)) هم دده یوه غوره تحقیقي او تحلیلي لیکنه یا رساله ده. سره له دیگ چیگ دا لیکنه یا کتابگگوتگی له نن (۱۳۸۲ل کال) خگخه اوه شپیگته (۶۷) کاله دمخه لیکل شوی او دا داسیگ مهال و چیگ د افغانستان د پشگتو او دري ادبیاتو په باب تگولیگ د کگوتو په شمار تحقیقي لیکنیگ نه ویگ شویگ، خو استاد حبیبي د هغه نبوغ له مخیگ چیگ درلود بییگ داسیگ تحقیقي لیکنه

ketabton.com - The Digital Library

کؤیگ، چیگ اوس لا هم نویگ ده او د تحقیق له معاصرو او نویو اصولو سره هم شگه سمون خوري، د تحقیق د کگنگو اصولو له جملیگ خگخه حگینیگ مهم اصول دادي، چیگ یو تحقیقي اثر پر یویگ سریزیگ پیل کیگإي، چیگ لیکوال په کیگ د منابعو د یادونیگ ترخگنکگ د اثر د لیکلو ضرورت په کگوته کوي، دکتاب اصل متن چیگ د تحقیق اساسي برخه ده او تگولیگ پوشگتنیگ حگوابوي او د کتاب یا لیکنیگ وروستة برخه پاییزه یا نتیجه چیگ لیکوال په کیگ معمولاً د خپل کار ارزونه کوي او پر خگه شي چیگ نه دی بریالی شوی، د هغو یادونه کوي چیگ په اینده کیگ ییگ اصلاح کوي او یا ییگ هم نورو ته د سمون سپارشگتنه کوي.

د استاد دا لیکنه د تحقیق د نورو اصولو ترخگنکگ دا پورتني اصلونه هم لري، په پیل کیگ یوه سریزه راغلیگ چیگ ددیگ لیکنیگ ضرورت ته ییگ کگوته نیولیگ او د هغیگ تشیگ یادونه ییگ کؤیگ چیگ د ملي ژبیگ د ادبیاتو د پیگژندنیگ په برخه کیگ دا وخت موجوده وه. استاد حبیبي مخکیگ تر دیگ چیگ د پشگتو شعرونو د سبکونو پر پیگژندنیگ پیل وکؤي، خپله په عام أول د سبکونو د رامنحگته کیگدو علتونه بیانوي او سبکونه راپیگژني، بیا د همغو عواملو په رنگا کیگ د پشگتو شاعرة

ketabton.com - The Digital Library

بیگلا بیگل سبکونه دهغو بنستگگگر، دکلام بیگلکگیگ او د هغو مشخصات په کگوته کوي. هر سبک چیگ راپیگژني دهغه بکگرونأ (شالید) هم راپیگژني، لوستونکي ته د لوستو پر وخت دا سیگ ابهام نه پریگإدي چیگ هغه ته د پوشگتنیگ سبب شي. د یویگ شگیگ تحقیقي لیکنیگ یوه حگانکگؤتیا همداده چیگ حقیقت باید معلوم کؤي، اصلاً د تحقیق تعریف هم دادی چیگ ((د یویگ تگاکلیگ موضوع په باب رشگتینیگ، ژوره او عالمانه پلتگنه ده چیگ په هغیگ کیگ واقعیتونه، معناویگ او تطبیقي مواد هم تر ازموینیگ لاندیگ نیول کیگإي.))[1] د استاد حبیبي دا لیکنه د تحقیق له همدیگ تعریف سره پوره پوره سمون خوري، د یویگ تحقیقي لیکنیگ لپاره حگینیگ معیارونه او حگانکگؤتیاویگ شته چیگ دلته ییگ یادونه کوو او بیا کگورو چیگ دا حگانکگؤتیاویگ خگومره د استاد حبیبي پر دیگ لیکنه د تطبیق وؤ دي:

۱- خگیگؤنه به د یویگ تگاکلیگ مسالیگ پر محور خگرخي:

(۱) سرمحقق زلمی هیگواد مل، د پشگتو خگانکگیگ دماسترۀ دوریگ د خگیگؤنیگ میتودولوژي مضمون، لکچر نوتگ، (۱) مخ، ۱۳۸۲ل کال.

ketabton.com - The Digital Library

د استاد حبيبي ((د پشګتو شعرونو د سبکونو تاريخچه)) يوازيګ همدا موضوع خګيګؤي او يا لا تر لاه هغه موضوعګګانيګ چيګ له ديګ سبکونو سره تړليګ دي، دی هيګخګګله له موضوع نه خارجيګاي او نه يوه موضوع په بل متن ورکګأوي او نه حاشييګ يا لمنليکونه ورکوي.

۲- په خګيګؤنه کيګ به يو ابتکار او نويتوب موجود وي.

دويم معيار خو سل په سلو کيګ حګګه پر ديګ ليکنه د تطبيق وؤ دی چيګ ترديګ دمخه هيګچا هم په تيګره بيا په دري ژبه د پشګتو شعرونو د سبکونو په باب دومره جامع ليکنه او تحليل نه دی کؤی. دا لومؤنة ليکنه ده چيګ په دري ژبه نسبتاً په تفصيل سره د پشګتو شاعرة پر عام تعارف او د سبکونو په باب په خاص أول رنګا اچوي او د ليکنيګ په متن کيګ راغلي شعرونه هم له دري ژباؤيګ سره راوؤل کيګاي، دلته دري ژبي نه يوازيګ د پشګتو شاعرة له سبکونو ، بلکيګ دهر شاعر د شعرونو له فکري محتوا سره هم په شګه أول اشنا

ketabton.com - The Digital Library

کیگاٍي، د یویـگ ژبیـگ شـاعري د بلیـگ ژبیـگ ویـونکي تـه ورپیـگژندنه هغه هم پر هغه مهال خپله یو نوشگت دی.

۳- خگیگؤنه به د یـو ذهنـي استـعجاب پـر روحیـه ولاؤه وي:

د اســتاد هــره لیکنــه پــر ذهنــي اســتحکام او تمرکــز ولاؤه ده،نویوالی په کیگ شته، ذهني پاشلتیا او لـه یویـگ موضـوع سره د نـورو موضـوعکگانو کگأون پـه کیـگ نـه شـته او خگـه چیـگ د لوسـتونکي ضـرورت وي، هغـه د اسـتاد لـه لیکنیـگ ترلاسه کولای شي، ((د پشگتو شعرونو د سبکونو تاریخچه)) هم له دیگ أول لیکنو خگخه یوه ده.

ketabton.com - The Digital Library

۴- خګیګؤنـه بـه لـه یـوه ازاد فکـر سـره شـروع کیګإي:

د اسـتاد حبیبـي دا لیکنـه د اسـتاد حبیبـي د خپـل ازاد فکـر زیګإنده ده، دا سیګ نه ده چیګ چا پریـګ د یـو فکـري قیـد او فشار په نتیجه کیـګ لیکلیـګ وي، هغـه ذوق او علاقـه چیـګ استاد له ملي ژبیـګ او ادب سره درلودله، دده فکر بیـګ دیـګ لیکنیګ هخګولی دی.

۵- خګیګؤنه به پر دغسیګ یو ذهنیت متکـي وي چیـګ کـګویا پـه طبیعت کیـګ هر خګـه د یـوه نظـم او قانون تابع دی:

د استاد لیکنه هم د یوه نظم او سیسـتم تـابع ده، لـه تـاریخي تسلسـل خګخـه نیولیـګ بیـا د شـعرونو د تشـابه لـه مخیـګ یـو نظـم تعقیبـوي، د بیتـګ نیکـه لـه مناجـاتو نیولګیـګ او بیـا تـر وروسـتي هغـه شـاعر پوریـګ چیـګ دا وخـت بیـګ ده تـه معلومات شوني وو، تګول په ترتیب او نظم سره راغلي دي.

ketabton.com - The Digital Library

۲- د څېړنې مقصد به د قوانینو او عمومي پرنسیپونو رابرسېره کول وي:

استاد حبیبي په خپله دې لیکنه کې هم د تحقیق قوانینو او پرنسیپونو رعایت کړی او هم یې د تحقیق لپاره پرنسیپونه په ګوته کړي، د ساري په ډول چې کله د یوه سبک یادونه کوي، لومړی د هغه سبک مشخصات بیانوي او هر هغه شاعر او د هغه کلام چې همغه ځانګړنې ولري، په هغه سبک کې شاملوي.

۷- په څېړنې کې به علت او معلول څېړل کېږي:

د استاد حبیبي په دې لیکنه کې چې سبکونو ته ځانګړې شوې، د هر سبک د رامنځته کېدو علتونه په ګوته شوي، د عوامو شاعري، په ملي اوازونو کې شاعري او همدارنګه له نورو ژبو راغلې شعري

ketabton.com - The Digital Library

فورمونه یا عروضي شاعري او د هغو علتونه تګول واضح شوي دي.

۸- په خګیګؤنه کیګ به له اندازه کولو خګخه کار اخیستل کیګاِي:

په تګولنیزو او ادبي خګیګؤنو کیګ ارزونه د فزیکي مقیاس په معیار نه وي، بلکیګ د اثر کمي او کیفي اؤخ ته په کیګ کتنه کیګاِي، استاد حبیبي د پشګتو ادبیاتو د هر سبک په باب یو عمومي جاج وؤاندیګ کؤی او له کمي او کیفي پلوه بیګ د یو سبک پلویان شمیګرلي او د اثارو پر خګومره والي بیګ بحث کؤی دی.

۹- په خګیګؤنه کیګ به شعوري تکتیک خګخه کګتګه پورته کیګاِي:

دا چیګ یوه لیکنه د خګه لپاره کیګاِي، خګه وخت کیګاِي او ولیګ کیګاِي؟ دیګ ته استاد حبیبي د خپلیګ دیګ لیکنیګ په سریزه کیګ هم اشاره کؤیګ، دده له اهدافو

ketabton.com - The Digital Library

خگخه یوه موخه داده چیګ نور خلک د خپلو ادبیاتو له ماهیت، ارزښگت او کیفیت خگخه خبر کؤي او په دیګ کار کیګ أیګر بریالی شوی دی.

د یویګ شګیګ تحقیقي لیکنیګ تر خگنګګ خگیګؤونکي یا محقق یو لؤ صفتونه لري، که چیګریګ خگیګؤونکی د هغو خگشګتن وي نو کیګدی شي د خگیګؤنیګ په تول پوره لیکنه وکؤي: اول دا چیګ خگیګؤونکی باید پر خپله موضوع پوره لاس بری او حاکمیت ولري، د امانت ساتونکی او د همکارة پالونکی وي. خگیګؤونکی باید تعصب ونه لري او په خگیګؤنه کیګ باید حگان له هر أول تعلقاتو لریګ وساتي او بیګ طرفه وي، منطق او استدلال ولري، بیان بیګ صریح او خگرکګند وي، ریاکار نه وي، زغم او حوصله ولري، د علم ژبه بیګ باید زده وي او نور...))[1] موإ چیګ د یو محقق لپاره پورتنیو صفاتو ته کګورو، نو دا تګول او تر دیګ زیات په لوی استاد حبیبي کیګ لیدل کیګإي، هغه پر خپلیګ تګاکلیګ موضوع دومره لاس بری دی چیګ تر ده دمخه چا په پشګتو ادبیاتو کیګ پر داسیګ مسایلو دومره لیکنیګ نه دي کؤي، حگینیګ ادبي

(۱)- سرمحقق زلمی هیګواد مل، د پشګتو خگانګګیګ د ماسترة دوریګ د متن خگیګؤنیګ د میتودولوژی مضمون لکچر نوتګ، ۱۳۸۲ل کال (۲) مخ.

ketabton.com - The Digital Library

پانګګیګ خپله د لومؤي حګل لپاره د استاد حبیبي لاس ته ورغلي او ده لومؤی حګل تشریح کؤي او خلکو ته ییګ وؤاندیګ کؤي دي، دده د تحقیق په نتیجه کیګ د پشګتو ادبیاتو أیګر تیاره ګګوتګونه روشګانه شوي، د هر متن په انتقال کیګ ییګ له أیګریګ امانتدارة کار اخیستی او ان د تذکرة الاولیا د لیک پر لوستلو ییګ خو ییګ أیګر وخت تیګر کؤی او أیګر کؤاو ییګ ګګاللی دی. استاد حبیبي د افغانستان او سیمیګ یو لوی عالم و او د عالم یو خصلت داوي چیګ پر علمي ارزشګتونو ولاؤ وي او د مسایلو په تحلیل کیګ له تعصب خګخه کار نه اخلي، ددیګ لیکنیګ ژبه خورا فصیحه او بلیغه ده، هیګخګ أول ابهام او پوشګتنو ته ییګ حګای نه دی پریګ ایشګی، لنأه دا چیګ د یوه محقق لپاره چیګ خګه حګانګګؤتیاویګ په کار دي هغه تګولیګ د استاد په وجود کیګ خوندي ویګ او کـه د ده خپـل حګانګګؤی استعداد او نبوغ ورسره یو حګای کؤو، نو خبره تردیګ نوره هم اوچتیګإي.

ketabton.com - The Digital Library

د شکل له پلوه د استاد حبيبي د ديګ ليکنيګ خګرنککګوالی:

په عام أول يوه خګيګؤنه د شکل له مخيګ په دوه أوله ترسره کيګإي: ((کتابي يا کتابتوني تحقيق او بل ييګ ساحه يي تحقيق دی)) د استاد حبيبي ((د پشګتو شعرونو د سبکونو تاريخچه)) د شکل له مخيګ دا دواؤه حالتونه رانغاؤي. استاد حبيبي هم له بيګلا بيګلو کتابونو، اخحګونو خګخه کګتګه پورته کؤيګ او هم ييګ له خپلو هغو اثارو خګخه کګتګه اخيستيګ، چيګ ده ورپسيګ بيګلا بيګليګ سيميګ پلتګلي او ترلاسه کؤي، لکه، تذکرة الاوليا چيګ يوازيګ خګلور پانګيګ يا اته مخه ييګ د استاد حبيبي لاس ته ورغلي او ترده دمخه دچا لاس ته نه وه ورغليګ او نه ييګ تريګ معلومات درلودل. دلومؤي حګل لپاره استاد حبيبي د تذکرة الاوليا په باب خګيګؤنه او شننه وؤانديګ کؤه او په همديګ ليکنه کيګ هم د تذکرة الاوليا پانګيګ معرفي شويګ، شعرونه ييګ په دري ژبه واؤول شول، تحليل او ارزونه ييګ وشوه، مخکيګ ترديګ چيګ تذکرة الاوليا دپشګتانه شعرا په لومؤي تګوک کيګ پر ۱۳۲۰ کال چاپ شي، دلته ييګ پر ۱۳۱۹ل کال په کابل کالنة چاپ کؤه او دا تحقيقي ليکنه ييګ د شعرونو د سبکونو د

ketabton.com - The Digital Library

پیگژندنیگ په اؤه وکؤه، د یادونیگ وؤ ده، چیگ تذکرة الاولیا د ساحه یي تحقیق په لؤ کیگ دهلمند دناویگ د ادم خان په کلي کیگ د زؤوکتابونو د پلتگلو پرمهال د لوی استاد پوهاند علامه عبدالحی حبیبي کگوتو ته ورغلیگ ده.

دا چیگ استاد په خپله دیگ لیکنه کیگ له نورو کگنگو اثارو لکه ((تمدن های اولیه، د کگوستاولوبون اثر، تاریخ تمدن هند، طبقات ناصري، ائین اکبري، حیات افغاني، حدوالعالم من المشرق الی المغرب، تاریخ مرصع، د پشگتونخوا دشعر هارو بهار، کلید افغانی)) او نورو أیگرو چاپي اثارو خگخه کگتگه پورته کؤیگ ده، نو دا برخه ییگ د کتابي تحقیق برخه جوؤوي، له تذکرة الابرار ولاشرار، مخزن الاسلام او د حگینو نورو اثارو له قلمي نسخو خگخه ییگ هم کگتگه اخیستیگ ده. نو په دیگ أول ویلای شو چیگ استاد د خگیگؤنیگ له دواؤو أولونو کتابي (کتابتوني) او ساحه یي خگخه په دیگ لیکنه کیگ کار اخیستی دی.

استاد حبیبي د خگیگؤنو دمیتودونو په برخه کیگ په خپله دیگ لیکنه کیگ له تاریخي او تشریحي میتود خگخه کار اخیستی دی، یانیگ هم ییگ موضوع له تاریخي پلوه خگیگؤلیگ او تاریخي قدامت ییگ په پام کیگ نیولی او هم

ketabton.com - The Digital Library

ییګ شاعري د شکل او محتوا لـه مخیګ تشریح او ألبندي کؤیګ ده، د یو سبک توپیر ییګ له بل سره تشریح کؤی دی.

خګرنکګه چیګ دا لیکنه له اوسمهال (۱۳۸۲) خګخه (۲۷) کاله دمخه تر سره شویګ او پر همغه مهال چاپ شویګ، نو دا وخت چیګ له استاد حبیبي سره کوم اثار موجود وو، د همغو پـه رنګـا کیـګ ییـګ د پشـګتو ادبیـاتو تـاریخي دوریـګ ویګشلیګ، خو کله چیګ تر دیګ لیکنیګ نإدیګ دوه کالـه وروسته د (محمد هوتک پټګه خزانه) د استاد حبیبي لاسته ورغله او په پټګه خزانه کیګ د امیر کروؤ د شعر پـه شتوالي سـره د پشـګتو دلاسـته راغلیـګ لیکلیـګ شـاعرة نیګتګـه (۱۳۹) هـ ق کال ورسیګده، نو بیا پـه دیـګ لیکنـه کیـګ راغلی ویګش، خپله خپـل رنکګ بـايلي. د پشـګتو ادبیـاتو دتـاریخي دورو پـه باب نـورو پوهـانو هـم خپـل نظرونـه خګرکګند کؤي او ددوی پـه نظرونـو کیـګ أیګـر توپیرونـه او تضـادونه شـته او د معاصرو ادبپوهانو له نظره کره کتنه غـواؤي، لـه نیګکـه مرغـه زموإ د ادبیـاتو د معاصـر دوران یـو لـوی ادبپـوه مرحوم کاندید اکاأمیسـن محمدصـدیق روهـي د پشـګتو ادبیـاتو دتـاریخي دورو د تګاکنیـګ پـه اؤه د تګولـو پشـګتو ادبپوهـانو نظرونـه سـره راتګـول کـؤي او هـر یـو ییـګ بیګلابیګـل تحلیـل کـؤی، شـنلی او ارزولـی دی، مشـترک تګکـي او د ادبپوهنیـګ لـه

ketabton.com - The Digital Library

معيارونو سره سم ييګ منطقي نظرونه سره يوځګای کؤي او په پای کيګ ييګ يوه نسبتاً معقوله لار ايستليګ، استاد روهي د پښګتو ادبياتو دتاريخي دورو ويګش په خپل اثر ((د پښګتو ادبياتو تاريخ معاصره دوره)) کيګ راوؤی او په مجموعي أول ييګ پښګتو ادبيات پر دريو لويو دورو (لرغونيګ، منحګنة او معاصره) ويګشلي چيګ منحګنة او معاصره ييګ بيا په خپل وار پر خګو نورو پؤاوونو ويګشلي دي، نو زما په نظر د ادبياتو د دورو د ويګش په اؤه دا وروستی ويګش تر تګولو غوره او منطقي شګکاري.

دمکتبونو او سبکونو په اؤه سره له ديګ چيګ استاد حبيبي يو شګه ويګش کؤی او دا ويګش پر داسيګ مهال شوی چيګ د مکتب او سبک د توپير او تعبير په اؤه په پشګتو ادبياتو کيګ هيګخګ ليکنه نه وه شويګ او استاد په ديګ برخه کيګ لومؤني پاخه کګامونه پورته کؤل، خو د سبک پيګژندنيګ او مکتب پيګژندنيګ د اوسنيو معيارونو له مخيګ کيګدی شي د استاد حبيبي په ويګش کيګ يو خګه تغير راشي، خو لکه خګنکګه چيګ استاد په سريزه کيګ ورته اشاره کؤيګ، چيګ دا ليکنه د يوه ضرورت له مخيګ ترسره شوه او کيګدی شي له نيمګګؤتياوو به تشه نه وي او دا نو بيا د نورو کار دی چيګ دا نيمګګؤتياويګ پسيګ حل

ketabton.com - The Digital Library

کـؤي. دغــه راز اســتاد د یــوه تحقیقــي اثــر د اصــولو مطــابق د خپلیـګ لیکنیـګ پـه پـای کیـګ نتیجـه او یـا د خپـل بحث خلاصه هم وؤاندیګ کؤیـګ چیـګ د خپلیـګ دیـګ لیکنیـګ نچـوؤ ییـګ راکشـګلی او پـه دیـګ کیـګ ییـګ یـو حګـل بیـا تګولو سبکونو ته په لنأیز سره اشاره کؤیګ ده.

د یادونیګ وؤ ده چیګ د استاد حبیبي دا لیکنه دتاریخ پـه بیګلابیګلــو پؤاوونــو کیــګ د پشــګتو شــعرونو پــر خګرنکګوالي، په تیګره بیا پر سبکونو رنګا اچوي، خو لیکنه پـه دري ژبـه ده او تګـول هغـه شـعرونه چیـګ پـه مـتن کیـګ پـه پشـګتو ژبه راغلي، په دري ژبه دهغو منثوره ترجمـه او مانـا هم شویګ ده، په دیګ أول که یو دري ژبی پر پشګتو شعر د بحث خګرنکګوالی مطالعه کوي، نو د پشګتو شعر محتوا تـه هم پـه شګه أول ور داخلیګدی شي.

په پای کیګ زه د یوه لوستونکي په توګګه وایم چیګ د استاد حبیبي پر دیګ لیکنیګ که خګګه هم د یویګ پیګؤة له نإدیګ خګخه دري برخیګ تیګریګ، خو بیا ییګ هم خپل ارزشګت او ماهیت په کلکه ساتلی دی، باید په پشګتو ژبه هم وژباؤل شي او موإ خپل حګوان نسل او د ادبیاتو لارویانو ته خګرکګنده کؤو چیګ زموإ نابغه محقق چیګ اووه شپیګته

ketabton.com - The Digital Library

کاله دمخه خگه ليکلي، هغه اوس هم د اوسني معاصر تحقيق
له اصولو سره تر أيگره حده برابر او په تول پوره او کره دي.

ketabton.com - The Digital Library

د تذکرة الاولیا ځانګړتیا او لرغونتیا

((تذکرة الاولیا)) د پښتو ادب لومړنۍ لاسته راغلې ادبي تذکره ده چې د بارک خان ماکو سابزي زوی (سلیمان ماکو) لیکلې ده. د تذکرة الاولیا د لیکلو تکل په خپله د سلیمان ماکو په وینا له (۶۱۲هـ ق) کال څخه شوی دی، دا چې تذکرة الاولیا د کوم کال پر کومه نېټه بشپړه شوې؟ د دې یادونه په تذکرة الاولیا کې نه ده راغلې، خو د پښتو ادبیاتو څېړونکي د تذکرة الاولیا د لیکلو نېټه همدا (۶۱۲هـ ق) کال شاخوا مهال ګڼي. تذکرة الاولیا ته ځکه د پښتو ادبیاتو لرغوني او لومړنۍ ادبي تذکره وایو چې تر دې د مخه د پښتو ادبیاتو د لیکوالو کومه بله تذکره په لاس کې نه شته. یوازې د هاشم سروانی (د سالو وږمه) د یوې ادبي تذکرې یادونه شوې چې د هغې متن لا تراوسه ترلاسه شوی نه دی. نو په دې وجه تذکرة الاولیا په پښتو کې تر ټولو لرغونې لاسته راغلې تذکره ګڼل کېږي. دا تذکره چې ټولې

ketabton.com - The Digital Library

ځلور پانې دي ټول (اته مخه) او ډک (اووه مخه) کېږي، د هلمند دناوې د ادم خان په کلي کې د زړو کتابونو د پلټلو پرمهال د لوی استاد پوهاند علامه عبدالحی حبیبي گوتو ته ورغلې، لومړی یې د پښتانه شعرا په لومړي ټوک کې پر ۱۳۲۰ ل کال چاپ کړې او بیا پر ۱۳۲۱ ل کال د استاد حبیبي له تعلیقاتو، شرحې او سریزې او اصل متن سره یوځای د سرمحقق زلمي هېوادمل په زیار چاپ شوې او دغه راز پر ۱۳۷۹ل کال یو ځل بیا دعلامه حبیبي د څېړنو دمرکز له خوا دهغې له انگلیسي متن سره یوځای چاپ شوې ده. سره له دې چې د تذکرة الاولیا یوازې (اووه ډک مخونه) ترلاسه شوي خو دا اووه مخونه هم له کلتوري، تاریخي، ادبي، عرفاني او ژبني پلوه د زیات ارزښت وړ دي. تذکرة الاولیا موږ په لومړي گام کې پر دوو برخو وېشلای شو:

الف–د سلیمان ماکو خپله لیکنه چې په نثر ده او د شاعرانو ژوند لیک په کې راغلی دی.

ب–په تذکره کې د شاعرانو راغلی کلام چې په نظم دی.

الف–د سلیمان ماکو نثر: په عمومي ډول د سلیمان ماکو نثر خوږ، روان، ساده او له ځانگړي اهنگه ډک دی. په

ketabton.com - The Digital Library

خاصو ځایونو کې یې سجع کارولې چې نثر ته یې زیاته ښکلا وربښلې ده.

دلته به د سلیمان ماکو د نثر څو جملې راوړو او بیا به وروسته دده د نثر پر څرنګوالي بحث وکړو.

((... زه غریب خاوري سلیمان زوی د بارک خان ماکو سابزي چې په ویاله د ارغستان هوسېږم او په دې مزکو پایېږم، په سن دولس شپږ سوه دهجري تللی وم او د پښتنخا په راغو او کلیو ګرځېدم او مراقد د اولیا او واصلینو مې پلټل او په هر لوري مې کاملان موندل، او ددوی په خدمت کې خاکپای وم او هر کله په سلام ورته ولاړ...))

((... نقل هسې کاندي یارانو چې په روزګار د شیخ بیټني کې د ده ورور چې سړبن نومېد، او پرشیخ هم خورا ګران و، سړبن نه درلود زامن او هر کله به ویل خپل ورور ته...))

((... نقل کاوه سي چې په روزګار د غازي شهاب الدین چې پر کفر یرغل و، شیخ ملکیار چې غرشین ستانه و هم ملګری و د شهاب الدین چې په ډیلي کې هغه ستر واکمن تاټوبی ور وښانده، او هم هورې مړ سو...))

ketabton.com - The Digital Library

((... نقل کاوه سي چې بختيار مې ستر ستانه و ، له ده نه څرګند سوي دي، هغه کرامات چې مو وکتل او وويل...))

پورتنيو څو جملو او د سليمان ماکو نثر ته چې مونږ په عمومي ډول نظر کوو ، نو له ژبني پلوه دماکو نثر د دريو ژبو له لغتونو څخه جوړ دی. الف- پښتو ، ب- عربي، ج- فارسي. دګرامري جوړښت له مخې هم د پښتو له اوسني محاورې سره توپير لري- هـ- ځينې پخوانی متروکې کلمې هم لري چې دلته پرې رڼا اچوو:

الف- د سليمان د نثر پښتو لغتونه: که په عمومي ډول د سليمان ماکو نثر ارزول کېږي، نو دا تقريباً په نږه پښتو نثرونو کې حسابېدلای شي، ځکه دپرديو ژبو تاثيرات پرې ډېر کم دي او ان که اوس هم څوک يو پښتو نثر ليکي، نو دنورو ژبو دومره کلمې به ضرور په کې کاروي، لکه خپله چې زه دا ليکنه کوم په عادي ډول رانه د نورو ژبو کلمې کارول کېږي، نو د سليمان ماکو له نثر څخه دا سې ښکاري چې هغه وخت د پرديو ژبو (عربي او فارسي) تاثيرات پر پښتني ادبي چاپېريال وو ، خو دومره زيات نه وو چې ټول نثر متاثر کړي. دلته به دده د نثر سوچه پښتو لغتونو ته اشاره وکړم: لوی، استازی، روښان،

ketabton.com - The Digital Library

ویاله، هوسېږم، خاورې، راغه، کلی، پلټل، لوری، موندل، څښتن، پاڅېدل، وینا، لولي، شپه، ستانه، کول، سندرې، یرغل، غرشین، ملګری، ستر، واکمن، بری، مروړل، پاړکی، څرګند، مېشت او داسې نور...

د سلیمان ماکو په نثر کې کارول شوي اکثره پښتو لغتونه اوس هم په خپله هماغه پخوانۍ مانا او مفهوم او هماغه شکل کارول کېږي. د سلیمان ماکو د نثر له پوخوالي څخه داسې ښکاري چې پښتو نثر به تر دې پخوا ښه اوږد مزل کړی وي، چې د سلیمان ماکو د مهال داسې پخې مرحلې ته رسېدلی دی.

ب-د سلیمان ماکو په نثر کې عربي لغتونه: د سلیمان ماکو په نثر کې یو شمېر عربي لغتونه هم شته، خو دا اکثره داسې لغتونه دي چې مذهبي او عقیده یې مفاهیم لېږدوي، دا ډول لغتونه اکثره اوس هم د مذهبي اصطلاحاتو په بڼه موجود دي او ترجمه یا انډولونه یې ډېر ممکن نه برېښي.

عربي ژبې د اسلام تر راتګ وروسته په افغانستان کې خپلې اغېزې وښندلې، دا اغېزې لومړی پر فارسي ژبه او وروسته پر پښتو ژبې محسوسې شوې، خو د پښتو په انډول یې پر فارسي

ketabton.com - The Digital Library

ژبه اوس هم تاثيرات زيات دي. دلته به څو عربي لغتونو ته اشاره وکړو:

قدوة الواصلين، مراقد، حمد، برکت، نصيب، صلی الله عليه وسلم، غريب، هجري، اوليا، آل، اما بعد، نقل، عبادت، مبارک، واقع، قبول، کفر، شيخ او ځينې نور...

ج- د سليمان ماکو په نثر کې فارسي لغتونه: د سليمان ماکو په نثر کې د عربي لغتونو په انډول فارسي لغتونه ډېر کم دي. خو د استاد علامه عبدالحی حبيبي په نظر د سليمان ماکو پر نثر د فارسي ژبې د هغه وخت د نثر څه اغېزې شته، د سليمان ماکو تر عصر نږدې دوه سوه کاله دمخه د غزنويانو په عصر کې فارسي نثر ډېر پرمختګ کړی و، ډېر روان ساده او عام فهمه و، لنډې لنډې جملې يې لرلې او له ابهام او تکلف څخه خالي و. د سليمان ماکو نثر هم ساده، سليس او روان دی، جملې يې هم لنډې لنډې دي، ابهام، تصنع او تکلف نه لري. د فارسي نثر د هغه وخت د خوږلنيو د څه ناڅه اغېزمنې ترڅنګ يو شمېر فارسي لغتونه هم د سليمان په نثر کې ليدل کېږي، لکه: سپاس، خاکپای، بزرګ، روزګار، مهربان، درخواست او ځينې نور...

ketabton.com - The Digital Library

د – د سلیمان ماکو دنثر ګرامري جوړښت: سره له دې چې د ماکو نثر کې زیاتره سوچه پښتو لغات کارېدلي او لیکنی متن یې هم سړي ته ډېر خوند ورکوي، خو دې سره سره یې لیکنې بڼه له عامې محاورې او همدا رنګه د پښتو ژبې له اوسني ګرامري جوړښت سره اړخ نه لګوي. د نثر دا حالت کېدی شي د دوو عواملو له وجې رامنځته شوی وي: کېدی شي د هغه وخت د پښتو محاورې ژبه همدا شان یادې ته ورته وه، یا هم نثر په دې بڼه لیکل کېده او یا هم دعربي ژبې تاثیر پر فارسي او د فارسي هغې پر پښتو پرېوتی وي. دماکو د نثر په ځینو جملو کې مبتدا او خبر، فاعل او فعل، مضاف او مضاف الیه سره وړاندې وروسته شوي دي. دا کار د پښتو له اوسني ګرامر جوړښت سره توپیر لري، کېدی شي د لرغونې دورې نثر همدا بڼه درلوده. خو بیاهم د سلیمان ماکو نثر، د پیر روښان او دهغه د پلویانو او همدا رنګه د اخوند درویزه او دهغه د پلویانو تر نثر ډېر زیات خوږ، سوچه او روان دی؛ تکلف، تصنع او ابهام په کې نه شته. دلته به دماکو دنثر څو ترکیبونه راوړو او بیا به د پښتو ژبې د اوسني ګرامر جوړښت اصله بڼه هم ورسره ولیکو:

ketabton.com - The Digital Library

د سلیمان ماکو نثر   او سنی ګرامري جوړښت

وایم حمد و سپاس د لوی خاوند   دلوی خاوند حمد وسپاس وایم
چې دی بادار د کونینو او رحمت د ثقلینو   چې د کونینو بادار او د ثقلینو رحمت دی
په ویاله د ارغستان هوسېږم   د ارغستان په ویاله هوسېږم
مراقد د اولیا او واصلینو مې پلټل   د اولیا او واصلینو مراقد مې پلټل
او تناکې وچاودلې د پښتو   او د پښتو تناکې مې وچاودلې
سرېن نه درلود زامن   سرېن زامن نه درلودل
او هر کله به ویل خپل ورور ته   او هر کله به یې خپل ورور ته ویل

او داسې نور ترکیبونه او نورې جملې. دلته موږ د سلیمان ماکو په نثر کې ګورو چې نثر له عامې محاورې څخه لرې شوی دی. په پښتو کې عامه قاعده همدا ده چې اول فاعل راځي بیا فعل، اول مبتدا وي او بیا خبر، خو د سلیمان په نثر کې دا قاعده تر ډېره حده معکوسه ده.

هـ - د سلمیان ماکو په نثر کې پخواني لغتونه: د سلیمان ماکو په نثر کې پر هغو سوچه پښتو کلمو سربېره چې اوس هم په پښتو کې استعمالېږي، ځینې داسې نور پښتو لغتونه هم شته چې یا اوس نه کارېږي او یا هم په لږ شان لفظي تغیر او تحول سره کارېږي، یانې متروکې کلمې په کې شته او

ketabton.com - The Digital Library

متحولې کلمې هم په کې شته. دلته به دې ډول کلمو ته هم اشاره وکړو:

په تذکرة الاولیا کې کاریدلې بڼه	اوسنۍ بڼه
پښتنخا	پښتونخوا
مرستون	مرسته غوښتونکی
(په پخوانۍ بڼه اوس متروکه ده)	
لولو لې	ویلې
جوبله	(جنګ) پخوانۍ بڼه یې متروکه ده.
پېناه	پوه پنا
دښنه	دښمن
کتهارو	تورې (پخوانۍ بڼه یې اوس متروکه ده)
ډېر زښت	ډېر زیات
ګڼون	شمېر
کول	کورنۍ
بمیا (بومیا)	لارښود (بمیا کلمه هم اوس متروکه ده)
وګروهېد	متعقد شو (دا بڼه هم اوس متروکه ده)

ketabton.com - The Digital Library

او ځینې نورې کلمې چې اوس یا متروکې دي او یا یې هم بڼه کې بدلون راغلی دی. په تذکرة الاولیا کې ددغسې مړو او پخوانیو کلمو شتوالی ددې تذکرې لرغونتیا او ځانګړتیا په ګوته کوي.

ب – په تذکرة الاولیا کې د نظم برخه: په تذکرة الاولیا کې د نثر په انډول د نظم برخه نوره هم نره او سوچه پښتو ده. ددې یوه وجه دا ده چې پښتانه شاعران له خپل ولس سره ګډ اوسېدل او ولس هغه وخت معمولاً د غرو په لمنو کې اوسېده. دغرو لمنې په طبیعي ډول د پردیو ژبو له اغېزو څخه لرې او خوندي وې. عربي او فارسي ژبو اکثره د دربارونو له لارې خپل تاثیرات ښندل، نو هغه شاعران چې له درباره لرې وو، له دې تاثیراتو خوندي وو. دا چې خپله د سلیمان ماکو په نثر کې دعربي او فارسي ژبې تاثیرات شته، ددې وجه داده چې کېدی شي، سلیمان ماکو دعربي او فارسي ژبو کتابونه لوستي وي او دا تاثیر یې ترې راخپل کړی وي. په تذکرة الاولیا کې ټول (څلور) ټوټې شعرونه راغلي دي. چې لومړی یې د بېټ نیکه مناجات دي، دویم یې د شیخ ملکیار غرشین یو پارکی دی، درېیم یې د شیخ اسماعیل یو پارکی او څلورم یې د قطب الدین بختیار یو نظم دی.

د بېټ نیکه په شعر کې یوازې د (خدایه) کلمه راغلې چې هغه هم له فارسي سره مشترکه ګڼل کېږي، نور په ټول شعر کې د بلې ژبې

کلمه نه شته. دملکیار غرشین په شعر کې د (اسلام) او (غازیانو)

ketabton.com - The Digital Library

کلمې راغلي چې ریښه یې عربي ده، نور ټول شعر کې د بلې ژبې کلمه نه شته.

د شیخ اسماعیل په شعر کې یوازې د (ابلیس) او (لعین) کلمې، چې عربي دي نور د بلې ژبې لغتونه په کې نه شته او د قطب الدین بختیار په شعر کې بیا ګرد سره د بلې ژبې کلمه نه شته، ټول سوچه پښتو لغتونه دي. له دې پورتنیو څرګندونو دا ښکاره کېږي چې په تذکرة الاولیا کې راغلي شعرونه (د قطب الدین بختیار له شعر پرته) چې له ماکو سره هم مهاله ګڼل کېږي، نور شعرونه د ماکو ترمهاله پخوا ویل شوي دي. ځکه نو دې ټولو شعرونو کې د پردیو ژبو تاثیرات له کومې یوې دوو کلمو پرته نه ترسترګو کېږي، زموږ له پورتنیو خبرو څخه دا نتیجه راځي چې په تذکرة الاولیا کې راغلي شعرونه د ماکو تر نثر پخواني او زیات سوچه دي او اکثره په ملي اوزانو کې دي، په خپله د سلیمان نثر هم تر یوه حده سوچه، روان او شفاف ګڼل کېږي او د پښتو د هر زاړه لغات په کې کارېدلي دي.

ketabton.com - The Digital Library

د شیخ میانور او خوشال ترمنځ دیني مناظره

لوی خان خوشال خان خټک ته لوی خدای(ج) یو فوق العاده او خارق العاده استعداد ورپه برخه کړی و. خوشال دهمدغه خدای(ج) لورولي استعداد په برکت دومره لوی، څواړخیز او څو بعدیز شو چې د تېرو دریو سوو کلونو په بهیر کې یې پر شخصیت اند او فکر په سوونو څه چې په زرګونو لیکنې شوي خو بیا لاهم د خوشال حق نه دی ادا شوی او لا هم خوشال خلکو ته نوی دی او لا څېړنې او پلټنې ته اړتیا لري. زموږ په دودیزه ټولنه څوک فکر کولای شي چې یو صوفي، عابد او روحاني شخصیت دې لا د بزم او رزم جذبه او ولوله هم ولري او یا دې هم دجام او قام شاعر د خدای(ج) د مینې په خم کې دومره ډوب وي چې هر ظاهربین او ساده لید یې پر لیدلو بریالی کېدلای نه شي. د خوشال پر ټولنیز، سیاسي، ملي او فرهنګي شخصیت او دریځ ډېرې لیکنې شوي، خو د خوشال د دینداری، ایمانداری، دینپالنې (اسلامپالنې) او دینپوهنې برخه او اړخ لازیاتو، دقیقو او نویو څېړنو ته اړتیا لري. که موږ

ketabton.com - The Digital Library

په دينپوهنه کې د خوشال دفکر او خيال ژورو ته متوجه شو او هغه په ژور ډول تحليل کړو ، نو يو لوی (فقهي) خوشال به مو په نظر راشي.

د خوشال دستارنامه، دهغه ګڼ منظوم اثار لکه فضل نامه، غزلونه، قصيدې او رباعيات ټول ددې ښکارندوی دي چې خوشال د يو لوی فقهي عالم په توګه په اسلامپوهنه کې د يوې ژورې مطالعې خاوند و. څوک چې په دين (اسلام) کې پوره پوره مطالعه او ژورتيا ونه لري د فضل نامې غوندې يو مهم ديني اثر نه شي ليکلای او هغه هم بيا په نظم چې تر نثر يې ليکنه او مفهوم اخيستنه او رسونه طبعاً ډېره زياته مشکله ده.

موږ دلته د خوشال بابا د ديني معلوماتو او ژورتيا پر ټولو خواوو نه غږېږو او نه دا ليکنه ددې وس لري. يوازې د خوشال پر يوې مثنوي غږېږو چې دا مثنوي ديوې ديني مناظرې يو بشپړ تصوير راکوي. اصلي کيسه داسې ده چې کله پير روښان د مغلو پر ضد خپل روحاني تحريک پيل کړی و ، نو کله چې دې تحريک زور واخيست، مغل واکمن وارخطا شول، څرنګه چې روښاني تحريک روحاني او اسلامي بڼه لرله نو مغلو فکر وکړ چې ددې تحريک دمخنيوي لپاره بايد روحاني شخصيتونه او عالمان پيدا کړي او مقابلې ته يې وګوماري. نو لومړی يې سيد علي ترمزي له بخارا څخه پښتونخوا ته راوست، د سيد علي

ترمزي د پیروانو او شاګردانو په ډله کې یو هم اخوند درویزه ننګرهاری و چې د روښان پیر مقابلې ته یې ځان تیار کړ.

پیر روښان د خپل تحریک لپاره د (خیرالبیان) په نامه یو کتاب ولیکه چې له دیني نصیحتونو ډک دی. خو اخوند درویزه دا کتاب ((شرالبیان) وباله او د (مخزن الاسلام) په نامه یې د خیرالبیان پر ضد یو کتاب ولیکه، دارنګه اخوند درویزه د پیر روښان د نورو کتابونو پرضد هم نور کتابونه ولیکل.

د اخوند درویزه ((مخزن)) د سوات په پښتنو کې ډېر مشهور شو ، خوشال خان او افضل خان خټک ددې شهرت وجه دا ګڼي چې دا وخت پښتنو کې علم کم و ، نو یو سړی په کې په ډېر کم علم او پوهې هم ملایی، پیری او مرشدی ته رسېدلای شو. په همدې وخت کې اخوند درویزه په سوات کې راپیدا شو او ډېر ژر یې شهرت ترلاسه کړ، خوشال په خپله یوه مثنوي کې وایي:

درویزه له یوه لوري راپیدا شه
په لږ علم په دا ملک کې لوی ملا شه
چې یې حال ددې عالم مشاهده کړ
خپل کتاب یې په کاغذ مسوده کړ
د روښان خیرالبیان یې و لیدلی
هغه هم مجهول بیان و ناپسندلی
ده چې خوشې میدان بیا موند سخن ګوی شه
په ویل کې چې یې زړه و هسې توی شه
هغه وخت په پښتنو کې علم نه و
درویزه تر مجهد ورته لا ښه و
په مذهب سني مذهب و خارجي شه
د یزید په ستایش کې مارجي شه
ملنګانو به یزید ته کړې ښکنځلې
درویزه به د یزید ډوزې بللې
ملنګان یې واړه وایستل له سواته
دوم یې وواهه له کشفه و کراماته
په دا فن یې د درست سوات عالم مطیع کړ
وعالم ته یې خپل کتاب بدیع کړ
هېڅ یې نه کاته دې بدو وفساد ته
نقش یې کېناوه په مکر خپل اولاد ته
درویزه د درویزې او ګره خوړلی
په دا مکر یې حلوا سره لړلې...))

ketabton.com - The Digital Library

دروېزه په پښتنو کې دومره مطرح شو چې چا دهغه نوم او د هغه د کتاب نوم په اصطلاح ((بې اودسه)) نه شو اخيستلای، پلويانو يې ويل چې الهام دی چې پر ده را اورېدلی دی. نو ځکه يې احترام پر خلکو واجب دی.

خوشال لومړنی شخص و چې دا حاکمه فضا يې ماته کړه، اخوند دروېزه يې کم علمه او کتاب يې ورته له ګڼو، علمي، انشايي، املايي او نورو غلطيو ډک وباله. د خوشال دې سياسي او مذهبي جرئت په پښتنو او په تېره بيا په سوات کې يوه سخته هنګامه جوړه کړه، ډېر کسان د اخوند دروېزه ملاتړ ته راووتل، په تېره بيا د اخوند دروېزه مريدان او پيروان چې په دې ټولو کې شيخ ميانور زيات مطرح و، دی د دروېزه له خاصو مريدانو او ارادتمندانو څخه و، ده دوه نور شاګردان هم درلودل، دوی ټولو پرخوشال د تکفير تور پورې کړ.

شيخ ميانور له محلي دربار سره هم ښه راشه درشه درلودله او دهغوی له خوا هم ورته دا پلان ورکړل شوی چې خوشال په عامه ذهنيت کې تکفير کړي. دمغلو له دې کار څخه هيله دا وه چې کله خوشال په عامه ذهنيت کې کمزوری شي، نو د پښتنو د راټولولو او انسجام چانس به يې کمزوری او کم شي. نو ددې کار لپاره يې شيخ ميانور ګومارلی و.

ketabton.com - The Digital Library

خپله لوی خان خوشال بابا ملا میانور په یوه مثنوي کې داسې معرفي کوي:

چې ملا میا نور په حکم درومي — هم هغه د سوات په ملک کې سیری مومي
میا نور که د خنزیر غوښې روا کا — ملایان به باندې ژر جوړه فتوی کا
د میانور مفتیان د سوات په ملک کې دوه دي — الله داد او دوست محمد دواړه یاوه دي
لږ یې علم لږ یې لوسته ډېر تقریر کا — چې میا نور یې لمسوي هغه تزویر کا
اوس به وایم د میانور له حقیقته — چې تر نورو نه دی لا دی بد خصلته

همدې میانور پر خوشال د (کفر) او (رفض) تورونه پورې کړل، خو خوشال بابا پر اخوند دروېزه او دهغه پر مخزن چې کوم انتقادونه کړي وو، له هغو څخه هېڅکله په شا نه شو. بلاخره خبره تر دې حده ګرمه شوه چې د سوات یو شمېر سپین ږیري خوشال بابا ته راغلل او ورته یې وویل چې ستا د خبرو په وجه په سوات کې یوه غټه ستونزه او هنګامه پیدا شوې، یا معذرت وغواړه او یا هم له شیخ میانور سره مناظرې ته حاضر شه! لوی خان خوشال خان په خپله یوه مثنوي کې چې تاریخ مرصع کې افضل خان خټک ټوله رانقل کړې، د دې مناظرې کیسه کړې. سرمحقق زلمی هېوادمل ((ننګیالی د زمانې)) کې په دې باب لیکي:

((خان دلنګر خټک په کلي کې اوسېده، یوه ورځ خان د توت د یوې ونې لاندې استراحت کاوه، چې ملک سنګر،

ketabton.com - The Digital Library

میاخان او مانکی خوشال خان ته راغلل، دی یې پاڅوه او ورته یې وویلې ټول سوات کې دې هنګامه جوړه کړې ده، ته لاخوب کوې هېڅ تشویش درسره نشته، بیا یې خوشال خان ته وویل چې موږ دقوم دمشرانو په توګه دا وظیفه لرو، چې دفساد مخنیوی وکړو، نو ته یا د اخوند درویزه کتاب ومنه او یا د شیخ میانور د اعتراضونو ځواب ووایه. خان د اخوند دکتاب له منلو انکار وکړ او بلاخره دمیانور او خوشال خان ترمنځ مناظره وشوه او شیخ میانور ډېره بده ماته ومونده بیا خلکو د دواړو ترمنځ صفایي وکړه. خوشال خان له شیخ میانور دا غوښتنه هم وکړه چې له مغلي حکومت سره به سازوباز نه کوي، په څرګنده خو شیخ میانور له مغلو سره دخط کتابت نه کولو وعده وکړه خو نیت یې ښه نه و او په پټه یې خپل کار کاوه.))

دا بیان او د مناظرې نور اړخونه خوشال په خپله یوه غرا مثنوي کې په ډېر ښه ډول بیان کړي دي. دا مثنوي ټول (۱۲۹) بیتونه لري او تاریخ مرصع ټوله په خپلو پاڼو کې خوندي کړې ده. دلته به ددې مثنوي ځینې بیتونه دمناظرې د ځینو اړخونو د روښانتیا لپاره راوړو:

ketabton.com - The Digital Library

یو کتاب دی دروېزه سره جوړ کړی
د سوات خلک یې له کل عمله موړ کړي

نامعقول مجهول بیان په کې بې ځایه
په کې بد د سید وایه یزید سایه

غه جاهل ملا چې دا کتاب وه کښلی
ما په دا خبرو دی وډېر ښکنځلی

مخامخ یې دا خبرې کړې نمایې
چې ته سکه رافضي یې چې دا وایې

رد بدل ددې خبرې ډېر مذکور شه
دا مذکور په واړه سوات کې مشهور شه

هغه نیم ملا روان شو ومیانور ته
خس خشاک یې سره ولوستل تنور ته

سرې لمبې دمیا په کور شوې بلې
نه وه څوک چې یې اوبه کړې باندې تلې

ملایان شیخان یې واړه سره ټول کړل
ګډ یې واړه په دا ویر په دا آشول کړل

میا نور وې چې اخون زموږ امام دی
درست مخزن پرې نازل شوی په الهام دی

په مخزن باندې چې بد وایي کافر دی
د کافر قتل په شرح معتبر دی

هر سړی چې په مخزن باندې څه وایي
په دنیا کې تر ساعته به څوک پایي

ملکان شیخان یې واړه سره ټول کړل
په خپل سحر او افسون یې کچ وګول کړل

خوشال خان په دې مثنوي کې وایي چې ددې ملکانو او شیخانو له ډلې څخه یو میاخان، بل ماڼکی او بل سنګر ماپسې راغلل او زه یې په سنګر خټک کې له خوبه پاڅولم او راته یې وویل چې راځه موږ سره لاړ شه او دمیانور ځواب ورکړه، دې سپین ږیرو وویل چې دسوات د ټولو ملایانو همدا پرېکړه ده. خوشال بابا ورته په ځواب کې وایي چې ما د محمد(ص) دین منلی دی، له قرآن پرته بل کتاب نه منم، دروېزه نه کوم امام دی او نه هم مجتهد دی. خپله دروېزه هم یو خام شخص دی، تاسو هم خام یاستئ او د مخزن کتاب هم خام او نیمګړی دی. خو لنډه

ketabton.com - The Digital Library

دا چې خوشال ددې مشرانو په زيات ټينګار له ځايه پاڅېد او روان شو. بابا وايي:

ملا مې وترله زه هم وررروان شوم
يک تنها مواجهه په ډېر خصان شوم
مخامخ و بله کېناستو په قهر
په خبرو مو ښکاره کړو سره زهر
ملکان شيخان عالمان واړه سره شول
دخپل لوري شک يې واخيست مسخره شول
چې به ما ورته ويل کول دمشکو
ابلعانو به ويل کول له پشکو
نه يې علم، نه يې عقل نه يې پوهه
فضليت ورځنې لرې په ډېر کروهه

خوشال بابا وايي، کله چې ما او ميا مناظره پيل کړه، نو کوم منصف هئيت ولاړ نه و چې وروسته قضاوت وکړي او نتيجه اعلان کړي، دسوات شيخانو اکثره دميا نور پلوي کوله، خو ځرنګه چې ماته دميا خط او کتابت، املا او انشا او ټوله پوهه معلومه وه نو ځکه مې لاس پرې بر و او بل زه په خپل اقرار کې صادق يم او دهمدې صداقت په وجه مې په لوی ذات ډډه لګوله، نو ځکه خو ميان نور په خپلو خبرو کې راګير شو.

ketabton.com - The Digital Library

شیخ مــــیا نور پـه خپلـه پـه تقریـر کې
مـا وده وتـه چـوټ ورکـړی پـه تحریـر کـې
مـا وې تـه لـکه ګیـدړ پـه خم کې شین یـې
خـو بیـا هم هغـه ګیـدړ یـې کـه رنګـین یـې
ښـا پېرک غـونـدې پـه شـپه پـه هـوا درومـې
چـې سـبا پـه تـا راځـي هزعیـت مـومي
پـه خطـونـو کـې چې ځـان و مــاته ستایې
مـا هـم پېژنـې چې څـوک یـم دا څـه وایـې
خپــل صــفت دې یو سفــزیو وتـــه وایـــه
زه دې پېـژنم چې څـه یـې ځـان مـه سـتایه

پرمخزن باندې د خوشال دمانیز اعتراض یو ټکی دا و چې اخوند درویزه قصداً غوښتي د امام حسین(رض) د شهادت په پېښه کې یزید ته برائت ورکړي او داسې وښیي، چې ګنې یزید نه غوښتل چې امام حسین(رض) شهید کړای شي، په همدې وجه یې هغو اشخاصو ته چې په دې کار یې لاس پورې کړی و ان دمرګ سزا ورکړه. خوشال بابا د اخوند درویزه دا ډول توجیهات او تعبیرات پـه کلکه ردوي او ځان د پیغمبر(ص) دسنتو ډېر ټینګ پابند ګڼي، په یوه بله مثنوي کې په همدې اړه وایي:

ketabton.com - The Digital Library

زه چې چون په اعتقاد کې پاک سني يم
په کندن د رافضي د بيخ کني يم
رافضي يې په داهسې اعتقاد کړم
په درست سوات يې په تکفير په رفض ياد کړم
د صديق او د فاروق په عشق کې طاق يم
د عثمان او د حيدر بنده قلماق يم
آل اولاد د پاک رسول واړه منمه
امامان نبيان هم ټول واړه منمه
د يزيد پليد په کار باندې لعنت دی
چې د آل سره يې کړی شرارت دی
د بد ذات مکر په علم کې لا بد شي
حبشي چې په مخ خال کېږدي لا بد شي.

لکه څنګه چې د مخه مو يادونه وکړه شيخ ميانور مخکې تر دې د مغلو په لمسه په سوات کې پر خوشال د (تکفير) او (رفض) تورونه پورې کړي وو. خو خوشال دا ټول تورونه بې بنسټه وګڼل، برعکس يې په اخوند دروېزه او ميانور (يزيد) ته په لېوالتيا او هغه ته په برائت ورکولو ګرم وګڼل. خوشال په خپله مناظره کې د مخزن او نورو ديني مسايلو په باب له ميانور څخه

ketabton.com - The Digital Library

پوښتنې وکړې، میانور سم ځواب ونه شو ویلای. خوشال بابا وایي:

الـــغرض چې یې خبره کــــړه اغازه ډېـر یـې وویـل دخپلـې نیـا لـه نمـازه
بیا یې وستایه نیکه په څو څو رنګه مستمع شه درست عـالم ورتـه پـه درنګـه
خدای یې وترلـــه ژبه لـــــه افسونه دا وینـا دده لـــه ژبـــې شـــوه بیرونـــه
مونږه کـــله وایو دا چې یزید ښه دی پـه مخـزن کـې دروېـزه سـتایلی نـه دی
بل زمونږ مــخزن نه شعر نه بیـان دی بیـان شـوی نظـم نـه دی پـه بـل شـان دی
که یې ګورې درست په شان دصحیفو دی چـې راتلـې بـه لـه اسـمانه لـه هغـو دی
یـو پښتو کلام موزون دی بیان شوی پـه معنـی کـې دګرګـون دی بیـان شـوی.

هغه ځای چې د ربنتیا مهتاب ښکاره شي دکتـــانو تـــاروپود پـــاره پـــاره شـــي
د ربنـــتیاو کرامـــت لکـــه بـــاران دی د دروغـــو ســـحر دوړې د بیابـــان دي
چې دده دخولـې نـــه دا خـــبرې وشوې ته به وایې چې په هر چا اوبه توی شوې
پـــوهېدم چې زمـــا ستاره وه پـــرې غـــالبه لـه هیبتـه یـې دا ووتـه لـه ژبـه
که یې بیا کړه دافسون ښـېوه اغـــازه سود یې نه و دې ما ژبـه شوه پرې سازه
مـــا وې بـس دمامقصـود مـراد هـم دادی مـدعي پـه دا خبـرو خـود اګـاه دی
د یزید ستاینه ګـورئ په مخزن کـــې هم مخزن نه دی د شعر پـه هـر فـن کې
زه هم دا خبره وایـــم خلکه خـــامـــه خـو دیـــې وویـــل خبـره شـــوه تمامـه
چې هـــرڅوک پـــه دا خبره خبردار شو چـې کینـه وځـې دروغـې طلبګـار شـو
شیخ میا نور چې خجل ورغی ترکوره په داخپل ویل پښـېمان شو را شه ګوره

چې د خوشال او میان نور ترمنځ مناظرې دوام کاوه، د شیخ میان نور منطق کمزوری کېده، په پای کې میان نور مات شو، ددې په خاطر چې میان نور په سیمه تر دې زیات ونه شرمېږي او

ketabton.com - The Digital Library

بیا دهغه پلویان، دیني او علمي مناظره په جنګ او جګړه وانه ړوي خو خوشال پر میانور بل هېڅ شرط کېښود، یوازې دا شرط یې پرې کېښود چې نوره به د مغلو پلوي نه کوي، میان نور هم دا شرط قبول کړ، خو په زړه کې یې بیا هم مغل پالنه وه او تر پایه خپلې دې ژمنې ته وفادار پاتې نه شو.

خوشال بابا نه یوازې د شیخ میانور له مناظرې سره مخامخ شوی، بلکې د ژوندانه په اوږدو کې یې ډېر ځله له ډېرو کم علمه او کم سواده ملایانو او شیخانو سره مقابله او مناظره کړې چې دده ګڼ ادبي اثار ددې مناظرو او ځوابونو ښکارندوی دي. کله چې موږ په دینپوهنه کې د خوشال بابا ژورلیدونو، علمي او اصولي دریځ ته متوجه شو نو خوشال مو د ستر اسلامپوه، اسلامپال او متبحر فقهي په توګه په ذهن کې انځور شي.

ketabton.com - The Digital Library

"شگه حاکم"
او د شگه حاکم په هیله

وایي اجتماعي مسایل د ساینسي هغو په شان نه دي، چیگ په وضع شویو فورمولونو حل شي، خو کله چیگ سؤیگ ولسي پوهیگ ، متلونو، د روزکگار تجربو او د پوهانو پخو خبرو ته وککوري، نو له دا سیگ کره خبرو او پخو تجربو سره مخامخیگإي چیگ د ساینسي فورمولونو په شان د اجتماعي ستونزو د غوخگولو لپاره کار کوي. زما په اند استاد الفت د افغاني تگولنیگ هغه لیکوال دی، چیگ یوه شگه اجتماعي طبیب او حکیم ورته ویلای شو. الفت د افغاني تگولنیگ د ژوندانه بیگلابیگلو ناخوالو ته متوجه شوی، هغه بیگ په أیگر دقت خگیگؤلي او د درملنیگ نسخه بیگ ورته وؤاندیگ کؤیگ ده. د استاد الفت د علاج نسخیگ ، أیگریگ پیسیگ او أیگر لکگشگتونه نه غواؤي؛ دهریگ ناروغة لپاره بیگ په خپله تگولنه کیگ درمل په ککوته کؤي، د ده د نسخیگ تطبیق یوازیگ فکر او سوچ غواؤي، نور خگه نه غواؤي. الفت د یویگ تگولنیگ د سلو مرضونو

ketabton.com - The Digital Library

دوا یوازیګ دا ګګنګي چیګ ((شګه حاکم)) پریګ حکومت وکؤي، د ((شګه حاکم)) په اؤه کیګدی شي، خلکو سره مختلف تصورات وي، خو د الفت په نظر تر تګولو شګه حاکم ((قانون او عدالت)) دی. د الفت په نظرکه په هره تګولنه کیګ قانون او عدالت واکمن شو، نو د تګولنیګ أیګریګ ناخوالیګ پریګ اواریګدی شي. حګګکه چیګ قانون او عدالت نه چا نه رشوت اخلي، نه د چا لیاز کوي، نه پر چا ظلم کوي، نه د چا سفارش کوي، نه چا سره کینه کوي، نه نفسي خواهشات لري، نه خپل پیګژني او نه هم پردی. نو د داسیګ یویګ وسیلیګ په واکمنة سره د هر چا حقوق خوند ي کیګإي او خګوک د چا پر حق تیګریګ نه شي کولای. دلته به د استاد الفت د نثر دا وؤه، خو له مانا أکه تګوتګه کتګ متګ راوؤو او بیا به خپلیګ خبریګ پریګ وغحګوو.

شګه حاکم

هغه چیګ نه نفس لري، نه نفسي خواهشات.
نه ییګ په زؤه کیګ أار شته، نه طمع.
نه له موقوفة ویګریګإي، نه د ترفیع پروا لري.
نه رشوت اخلي نه تنخوا.

ketabton.com - The Digital Library

نه له چا سره عناد لري، نه د چا مراعت کوي.
نه د چا مخ کګوري، نه د چا خګتګ.
نه زورور پیګژني، نه غریب.
نه خګوک ییګ خپل دي او نه پردي.
نه چا ته خاندي، نه چا ته وچولی تریووي.
پوهیګإئ د ا حاکم خګوک دی؟
هو ! قانون او عدالت.

استاد الفت د بشري تګولنیګ د سوکالة لپاره قانون او عدالت تر تګولو شګه وسیله کګنګلیګ، چیګ هیګخګ بل خګیز ورسره د پرتلیګ وؤ نه دی، وکګوړئ لوی خګشګتن تعالی (ج) ،د بشر د لارشګوونیګ لپاره وخت پر وخت خپل پیغمبران رالیګإلي او هر پیغمبر خلکو ته د خدای (ج) د نظام او قانون د تطبیق سپارشګتنه کؤیګ ده. اسماني ادیان د بشر د ژوندانه د مهارولو، نیګکمرغه کولو او هوساینیګ لپاره ستر قوانین دي. اکثره بشري قوانین د همدیګ قوانینو په رنګا کیګ وضع شوي دي، بشر د خپل ژوند د هر اؤخ د انتظام لپاره بیلابیګل قوانین وضع کؤي، خو وضعي قوانینو تر هغه وخته دوام موندلی او تطبیق شوي چیګ عدالت ورسره ملګګری وي. هغه وضعي قوانین چیګ ظلم او استبداد ورسره

ketabton.com - The Digital Library

ملکګري وو او د عدالت خګرک په کیګ نه وو ، أیګر لنأ عمر لرلای دی او بیا هم د أیګر سخت فشار او لکګشګت په وسیله په أیګره سختة تطبیق شوي، خو کله چیګ زور ختم شوی قوانین هم له منحګه تللي دي، خو استاد الفت د شګه او تلپاتي حاکمیت لپاره له (قانون) سره (عدالت) هم ملکګری کوي، د الفت په نظر (عدالت) د (قانون) ژوند تظمینوي او دواؤه بیا د خلکو ژوند. د تګولنپوهانو په نظر له قانون پرته یوه تګولنه اصلاً ژوند نه شي کولای، د طبیعت تګول نظام د یوه نظم یا قانون تابع دی، که د یویګ شیګبیګ لپاره هم د کائینانو او حګمکیګ په نظم یا قانون کیګ کګأوأي را منحګته شي نو دا نؤة به د سترکګو په رپ کیګ تباه شي، دغسیګ د بشري ژوند هره خوا چیګ محاسبه کؤو که له قانون خګخه خالي شوه، نو له سختیګ کګأوأة او انارشة سره به مخامخ شي، حتی د حګنکګلـه د حګناورو تر منحګ هم یو أول قانون حاکم دی. استاد الفت د بشري ژوند دغه ستر ارزشګت او ضرورت په أیګرو لنأو تګکو بیان کؤی دی. پوهانو حتی د قانون پر تعریف غتګیګ غتګیګ لیکنیګ کؤي او کتابونه ییګ پریګ لیکلي، خو استاد الفت بیا په داسیګ یوه لنأ اعجازي کلام کیګ قانون او عدالت تعریف کؤي او اهمیت ییګ ورته

ketabton.com - The Digital Library

خگرکگند کؤی چیگ سؤی ییگ په یو وار لوستلو د مانا تل ته کوزیگدی شي.

۱- نفس او نفسي خواهشات.
۲- أار او طمع
۳- موقوفي او ترفیع
۴- رشوت او تنخوا
۵- عناد او مراعات
۶- مخ او خگتگ
۷- زورور او غریب
۸- خپل او پردي

په بشري تگولنه کیگ چیگ هر خگوک د پورتنیو مفاهیمو پر وؤاندیگ حگان تگینکگ نه کؤي، یا د نفسي خواهشاتو تابع شي یا له چا خگخه نامشروع طمع وکؤي، یا وأار شي، یا د خپل حگان د موقف د لوؤاوي لپاره کار وکؤي او یا رشوت ته زؤه شگه کؤي، یا چا سره عناد او مراعات وکؤي، چا ته مخ شگکاره کؤي او چا ته خگتگ، زورور او غریب ته په یوه سترکگه ونه کگوري او له خپل واک و حگواک خگخه د خپل او پردي پر وؤاندیگ نا سمه کگتگه پورته کؤي، نو طبیعي خبره ده چیگ عدالت نه تطبیقیؤي او تگولنه له توازنه وحگي، کله چیگ په تگولنه کیگ بحران رامنحگته شي، نو د

ketabton.com - The Digital Library

تگولنیگ تگول وکگؤي ورسره زیانمنیگإي او هیگچا تـه هـم، بیـگ ضـره ککتگـه نـه رسـیگإي. نـو اسـتاد الفـت پـه تگولنـه کیـگ د بحرانونـو د تگـولیز حل پـه خـاطر وایـي چیـگ تگولنـه باید

د ((شگه حاکم)) له خوا کنتگرول شي او دا ((شگه حاکم)) دده پـه نظـر (قـانون او عـدالت) دی، د مانیزیـگ شـگکلا تـر خگنکـگ د اسـتاد الفـت ددیـگ نثـر لفظـي شـگکلا هـم د زیاتیگ ستاینیگ وؤ ده.

دا نثـر پـه حقیقـت کیـگ تگولیـگ یـوولس جملیـگ لـري، چیـگ تگولیـگ تامیـگ جملیـگ دي. دا سـیگ تامیـگ جملیگ چیگ اوإدیگ نه دي، هره جمله پـه حقیقت کیگ لـه دوو برخـو جـوؤه ده، دویمـه برخـه کـه خگـه هـم پـر (نـه) بانـدیگ پیلیگإي، خو له لومؤة برخیگ سره ارتباط کیگ ده، د تاکید او خوند لپاره شگه پیوستون شگیي، په دیگ نثر کیگ لکـه د لنأیگ کیسیگ په شان شگه تلوسه موجوده ده ، سؤی پـه پیـل کیـگ نـه پوهیگإي چیـگ ((شـگه حـاکم)) یانیـگ خگـه؟ او

ketabton.com - The Digital Library

خګوک به وي؟ خو دا تلوسه او غوتګه لکه د لنأیګ کیسیګ د اوج په شان په وروستة برخه کیګ خلاصیګإي.

پوهیګإئ ! دا حاکم خګوک دی؟

هو ! قانون او عدالت.

ketabton.com - The Digital Library

په پښتو لرغونو ادبیاتو کې شعري فورمونه

کله چې موږ په پښتو لرغونو ادبیاتو کې د شعري فورمونو پـه اړه خبـرې کـوو، نـو پـر دوو ډولـو ادبیـاتو لـه بحـث سـره مخامېږو: ۱- پښتو ګړني یا شفاهي ادبیات ۲- پښـتو لیکني یا تحریري ادبیات.

۱-پښتو ګړني ادبیات: په پښتو ګړنیو ادبیاتو کې ګڼ شمېر شعري فورمونه شته، خو ددې شعرونو د زمان او مکان حد او برید ټاکل اسانه کار نه دی، د اکثرو صاحب او شاعر معلوم نه دی. ددې تر څنګ په خپله د ګړنۍ شاعرۍ شعري فورمونه هم د لیکنۍ شاعرۍ پـه انډول لـږ مشـخص (ثابـت) او کـوټلي دي. یـوازې لنډۍ پـه پښـتو ګړني ادب کې مشخص او ثابت شکل لري، نور اکثره یې دیوې یا څو مسرو، اوازونو یا اهنګ په تغیر او تبدیل سره خپل شکل بدلوي، خو دا بدلون دومره هم نه دی چې یو شعري فورم یا شکل له بل سره منطبق یا مدغم شي او یو بل سره یې توپیر ونه شي، په پښتو ګړنۍ شاعرۍ کې لنډۍ، کـاکړۍ، نـارې یـا غږونـه، لنـډکۍ، سـروکي، فالونـه، د ښـادۍ

ketabton.com - The Digital Library

سندرې، نکلونه، چاربیتې یا بګتۍ او ځینې نور راځي، له لنډۍ پرته نور اکثره شکلونه بیا خپل منځ کې نور نور شکلونه یا لږ تر لږه د بڼې تغیر لري. لنډۍ یوازېنی شعري فورم دی، چې د اهنګ، د څپو د شمېر او د خج له پلوه یو ټاکلی شکل او چوکاټ لري، چې که یو هم پوره نه وي، لنډۍ نه جوړېږي. د اهنګ له پلوه د لنډۍ وروستی توری(غږ) باید حتماً یو غږن اواز (واول) وي، په واولونو کې هم یو مشخص واول (ه=a) چې په پښتو کې د ګردې هې (ه) په نوم نومول شوی او زور(zwar) یې هم بولي. د یادونې وړ ده چې تر زور(a) د مخه اواز هم باید یو متحرک غږ وي چې د دې دواړو غږونو له یو ځای کېدو څخه یو منظم اهنګ یا ریتم رامنځته کېږي، چې مسرې ته رنګ او خوند ورکوي او د وینا پر وخت د سړي خوله پرېږدکېږي. د لنډیو بل خصوصیت دا دی چې هره څلورمه مسره یې خجنه ده، یانې د هرې مسرې پر څلورمې څپې باید فشار یا خج راشي، چې اصل اهنګ پوره کړي، البته د پښتو شاعرۍ پر هرشعري فورم، خج درې څپې وروسته واقع کېږي، خو د لنډۍ توپیر له نورو شعري فورمونو سره دادی چې په نورو شعرونو کې کېدی شي خج د مسرې پر لومړۍ، دویمې، دریمې، یا څلورمې مسرې راشي او تر هغې درې څپې وروسته څپه خجنه شي، یانې درې څپې وروسته څلورمه څپه خجنه کېږي، خو په لنډیو

ketabton.com - The Digital Library

کې د لومړۍ مسرې څلورمه څپه خجنه وي او بیا نور تر پایه همدا قاعده تعقیبوي او دا فورمول پر ټولو لنډیو یو شان د تطبیق وړ دی.

د څپو او د مسرو شمېر له مخې هم لنډۍ واحده قاعده لري، لنډۍ دوه مسرې لري، چې لومړۍ یې نهه څپې او دویمه یې دیارلس څپې ده، د لنډۍ د دواړو مسرو د څپو ټولیز شمېر دوه ویشتو (۲۲) څپو ته رسېږي، له نورو ټولو پښتو شعري فورمونو سره د لنډۍ توپیر دا دی چې ددې د مسرو او څپو شمېر مطلق او غوڅ دی او تر هغو زیاتېدی او کمېدی نه شي، خو په نورو شعرونو کې دا مطلقیت عام نه دی، څرنګه چې د پښتو ګړنۍ شاعرۍ د اکثرو شعري فورمونو وخت او شاعر معلوم نه دی، چې ایا په لرغونې دورې پورې اړه نیسي او که نه؟ او بل د ټولو ګړنیو شعري فورمونو شننه او څېړنه یوه اوږده بحث ته اړتیا لري، نو دا بحث بل وخت ته پرېږدو او اوس راځو د خپل بحث دویمې برخې، د پښتو لیکنۍ شاعرۍ فورمونو او هغه هم د لرغونې دورې شعري شکلونو ته !

د پښتو لیکنۍ شاعرۍ لومړۍ لاسته راغلې بېلګه همغه د امیر کروړ یو شعر دی، چې د محتوا له مخې ویاړنه او د فورم له مخې دا سې ډول شعري یا منظوم فورم دی چې نه په بشپړ ډول د پښتو ولسي شاعرۍ له پخو بېلګو یا شعري شکلونو لکه

ketabton.com - The Digital Library

چاربیتو، بدلو، بګتیو، لوبو او کسرونو سره ورته والی ولري او نه هم له عربي ادبیاتو او نورو ژبو څخه له راغلو شعري فورمونو لکه غزل، قصیده، مخمس، مسدس او نورو سره ورته وي، د څېړونکو په نظر دا شعر یا نظم زړو اریایي سندرو ته ورته یو شعر دی، د ځینو څېړونکو په نظر دا شعر د زړو اریایي سندرو او پښتو ولسي سندرو تر منځ د اتصال یوه کړۍ ګڼل کېږي.

د امیر کروړ شعر اته بنده لري چې په هر بند کې یې درې مسرې دي، د سر بند دریمه مسره یې بیا پر دوو برخو وېشل کېږي، په حقیقت کې دوه مسرې لري، چې دواړه مقفي دي، او د پورتنیو دوه بیتونو د مسرو قافیه تعقیبوي د بند وروستۍ مسرې دویمه برخه بیا له نورو بندونو سره هم تکرارېږي:

زه یم زمری په دې نړۍ له ما اتل نسته
پر هند و سند پر تخار او پر کابل نسته
بل په زابل نستـــه له ما اتل نستـــه

په پورتنیو اتو بندونو کې د لومړي او شپږم بند د مسرو د څپو شمېر سره برابر (څوارلس څوارلس) څپې دی، او دریمه مسره چې یوه برخه یې تکرار ده شپږ شپږ سپلابه دي، د نورو شپږو بندونو د مسرو شمېر (پنځه لس پنځه لس) څپې دی او ټول واړه بیتونه یې اووه څپې دي، چې په دې ډول یې په خپل

ketabton.com - The Digital Library

منځ کې یو منظم اهنګ تېینګ کړی دی، سر بېره پر دې د اول،دویم، دریم، شپږم او اووم بندونو مسرې د قافیې تر څنګ ردیفونه هم لري او نور بیتونه یې یوازې په قافیو سمبال دي. دا اهنګ له پلوه دا شعر د پښتو له نورو ولسي شعرونو سره چې تر امیر کروړ وروسته لاس ته راغلي، یو شان دی، یانې د پښتو ژبې له ځانګړي اهنګ سره سمون خوري. د تاریخي قدامت له مخې بل لاسته راغلی شعر هغه شعر دی چې ابوهاشم ابن الزید سروانې له خوا پښتو ته ژباړل شوی،او په دریمې هجري پیړۍ پورې اړه لري، دا شعر اصلاً د ابن خلدون و چې (ابي الینا) مشهورو ، د بغداد او سېدونکی او په دواړو سترګو ړوند و ، دا شعر د فورم له مخې غزل دی، خو محتوا یې اخلاقي مسایل دي، چې د درهم د ستاینې په بڼه خلکو ته وړاندې شوی، که څه هم ځینو څېړونکو دا غزل نه دی ګڼلای او قطعه یې بللې خو کله چې مورږ د شعر عربي متن ته مراجعه کوو ، هلته د غزل د فورم له معمول تعریف سره سمون خوري، پښتو متن ته یې که هم وګورو د غزل فورم ځرګندوي. سره له دې چې لومړی بیت یې مقفی دی؛(وینه او درهمونه) په کې د قافیې کلمې دي، خو د قافیې پوهنې له مخې د دواړو قافیو تر منځ یوازې یو مشترک توری(ه=a) دی او تر دې دمخه توري حرکت هم تغیر لري، نو(سسته او چسته قافیه یې سره یو ځای

ketabton.com - The Digital Library

کړي)، نو ځکه سړي تـه پـه پـیـل کـې د اهنگ لـه پلوه پـوره پـوره منطبق نه برېښي، دا کېدی شي د ژباړې ستونزه هم وي، لـه نظم نـه نظم تـه ژبـاړه څـه اسـانه خبـره نـه ده، نـه یـوازې پـه مطلـع کـې، بلکې پـه نورو بیتونو کې هم د قافیو هماهنگي سـل پـه سلو کې منطبقـه نـه ده، د ابـو هاشـم ابـن الزیـد السـروانې لـه خـوا د ابـن خلدون دا ژبـاړل شـوی غـزل اووه بیتونـه لـري، چې د سر او پـای بیتونه یې دا دي:

ژبــه هــم ښــه ویناکانــدي چــې یــې وینــه
د خاونـــد پـــه لاس کـــې زر او درهمونـــه
درهـــم ژبـــه ده کـــه څـــوک ژبـــور کېـــږي
ده وسـله کـه څـوک پـرې کانـدي قتالونـه

د بېتې نیکه مناجات: پـه پښتـو لـر غـوني شـاعرۍ کـې یـو مطرح شـو د بیتې نیکـه مناجات دي، چـې ټول دوه بنده لـري او سربېره پـر دې یـو بـل بیت هم لـري، چې د کسـر یـا تکـرار پـه بڼه ورسـره ویـل کېـږي، د دواړو بنـدونو د مسـرو شـمېر یـې سـره برابر،(شپږ شپږ) مسرې یا درې درې بیتونه دي د او ټول شعر یا نظم د مسرو د څپو شمېر هم سره مسـاوي دی، (اووه اووه) دی، د محتوا لـه مخې دا شعر دیني مناجات دي، خـود فـورم لـه مخې مثنوي تـه ورتـه ښکاري، ځکه چې هـر بیت یې پـه خپـل منځ کـې مقفی دی، خو دا چې هـر درې بیتـه وروسـته یـو بیت د تکـرار یـا کسر پـه بڼـه لو یږي، لـه مثنوي څخـه خپلـه بڼـه بدلوي، مانا دا چې

ketabton.com - The Digital Library

د مثنوي هغه فورم چې له عربي څخه پښتو ته راغلی هغه شان نه دی، نو ځکه ویلای شو چې دا هم د پښتو ولسي شاعرۍ په اهنګ پخوانیو اریایي سندرو ته ورته دی، چې په پښتو ولسي شاعرۍ کې نور داسې شعرونه هم شته، د بیتې نیکه مناجات:

لويه خدايه لويه خدايه ستا په مينه په هر ځايه
غرولاړ دی درناوي کې تولـه ژوي پـه زاري کـې
دلتــه دي دغـــرو لـمنې زموږ کېږدۍ په کې پلنې

دا وګړي ډېر کړې خدايه
لويه خدايه لويــه خدايه

همداسې بل بند

د شیخ اسمعیل شعرونه: د شیخ اسمعیل دوه شعرونه زموږ لاس ته راغلي دي. د شیخ اسمعیل یو پارکی:

تېښته وکړه له ابليسه چې ابليس لعين ښکاره شي

دا ټول پنځه بیتونه لري چې محتوا یې له شیطان څخه د انسان د ژغورنې په اړه ده، د شکل له پلوه غزل ته ورته ده، خو یوازې په دې توپیر چې د سر بیت یې مقفی نه دی. بل نظم یې چې د خرښبون بېلتون ته ځانګړی شوی او بیا خرښبون په نظم د هغه غبرګون ښودلای، دواړه له عربي څخه د راغلیو فورمونو په چوکاټ کې نه راځي او د پښتو شاعرۍ د فورمونو رنګ پرې

ketabton.com - The Digital Library

غالب دی خو دې سره سره سل په سلو کې په کوم ځانګړي چوکاټ کې نه ځایږي.

کـه یون دی یون دی　　　مخکې بیلتون دی
لــه کـسي غره څخه　　　ځـي خـربښبون دی....

څلور څلور مسرې د یوه بند په شکل یو ځای شوي دي:

د خربښبون نظم:

بېلتانه ناره مې وسوه پـه کور باندې
نه پوهېږم چې بـه څه وي پـېښ پـه وړاندې
لـه خپلوانـو بـه بېلېږم پـه سـرو سـترګو
دواړه سـترګې مـې پـه وينـو دي ژړانـدې

د شـيخ رضـی لـودي او نصـر لـودي نظمونـه: دا دواړه نظمونه چې د يوې ليکلې مشاعرې بڼه لري، د فورم له مخې غزل ته ورته دي، خو داسې غزل چې مطلع ونه لري، یانې بې مطلع غزل، نور نو د غزل فورم ټول قواعد پرې تطبېقېږي، خو يوازې دومره توپیر لري چې د سر لومړۍ مسره يې بې قافيې ده او د نورو مسرو قافيـه د لـومړي بيت د دويمې مسرې قافيه تعقیبوي.

ketabton.com - The Digital Library

د شیخ رضی لودي د نظم څو بیتونه:

د الحاد په لور دي ترپلل　　ګروه دي زموږ وکوراوه
موږ رونلي په زیارنه　　تا په توراوه په توراو

او د هغه په ځواب کې د نصرلودي دا نظم:

د الحاد په تور تورن سوم　　زه لرغون خو ملحد نه یم
زما دښنه هسې تور راکړي　　که ملحد یم د دښنه یم

په لرغوني ادب کې د قصیدي فورم: پښتو ادب ته د قصیدي فورم له عربي ژبې څخه راغلی دی، چې لومړۍ بېلګه یې د شیخ اسعد سوري لاسته راغلې قصیده ده. د شیخ اسعد سوري قصیدې له پوخوالي داسې برېښي چې پښتو ادب کې به تردې دمخه هم زیاتې قصیدې پنځېدلي او په خپله شیخ اسعد سوري به هم ډېرې زیاتې قصیدي لیکلې وي، چې د قصیدو د پخوالي دې معراج ته رسېدلی دی، خو څرنګه چې تر ده دمخه او خپله دده نورې قصیدې عملاً په لاس کې نه شته، نو همدا لاسته راغلې قصیده په پښتو ادب کې لرغوني قصیده ګڼلای شو، قصیده هغه ډول شعري یا نظمي فورم دی، چې د سر بیت یې مقفی وي، ردیف په کې اختیاري دی، قافیه په کې حتمي ده، د نورو بیتونو د دویمو مسرو قافیه یې د لومړي مقفی بیت قافیه تعقیبوي، د بیتونو شمېر یې له پنځه لسو څخه تر سوو بیتونو پورې اړکل شوی دی، د قصیدې د معمول

ketabton.com - The Digital Library

تعريف له مخې قصيده درې برخې لري، چې د پيل برخې ته يې تشبيب يا تغزل وايي او معمولاً د طبيعت ستاينه په کې کېږي، دويمې برخې ته يې اصلي موضوع وايي چې د ممدوح ستاينه په کې کېږي او درېيمه برخه يې دعائيه ده. د شيخ اسعد قصيده چې د محمد سوري (د سوريانو واکمن زنداني کېدو او وفات) ته ځانګړې شوې د محتوا له مخې يوه دردونکې ويرنه ده.

دا قصيده د محمد سوري د مرګ رښه انځور ګري کوي او پر سړي باندې ډېر تاثير ښندي، دا قصيده ټوله ۴۴ بيتونه لري چې د قصيدې له معمول تعريف سره سم ټول اړخونه يې رانغاړلي دي، د سر ، منځ او پای څو بيتونه يې دادي،:

د فلک له چارو څه وکړم کوکار
زمولوي هر ګل چې خاندي په بهار
هر غاټول چې په بيديا غوړېده وکا
ريژوي يې پاڼې کاندي تار په تار

د منځ بيتونه:

زموږ پر زړونو دې نن بيا يو غشی وويشت
ودې ژوبله په دې غشي هزار
پر سوريو باندې وير پرېوت له پاسه
محمد واکمن چې ولاړی په بل دار

ketabton.com - The Digital Library

د پای څو بیتونه:

سخ پـه تـا ای مـحمـده د غـور لمـر وې
پـه نـړۍ بـه نـه وي ستـا د عـدل سـار
که سوري دې پر ننګ وير کاندي ويرمن سول
هـم بـه ويـاړي سـتا پـه نوم ستا په تبار
په جـنت کـې دې وه تـون زمـوږ واکـمنه
هـم پـر تـا دې وي ډېـر لور د غـفـار

د دې قصيدې هندسي شکل په دې ډول دی:

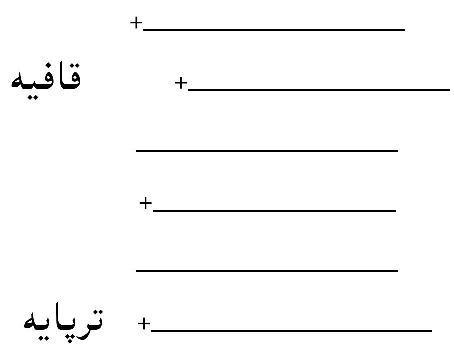

د ښکارندوی غوري قصيده: بله مهمه قصيده زموږ په لرغوني ادب کې د ښکارندوی غوري قصيده ده، چې پر هند يې د سلطان شهاب الدين غوري د فتوحاتو په تعريف کې ويلې او

ketabton.com - The Digital Library

د محتوا لـه مخې يـوه سـتاينه بلل کېږي. دا قصيده ټولـه (۴۵) بيتونه لري او د قصيدې لـه معمول تعريف سره سم درې برخې تشبيت يـا تغزل اصلي موضـوع او د عائيـه لـري، دا قصيده هـم لکه د شيخ اسعد سوري دهغې پـه شان پـه قافيـه پـای مـومي او رديف نه لري. د سر، منځ او پای څو بيتونه يې دا دي:

د پسرلي ښکلو ونکي بيا کړه سينګارونه
بــيا يــې ولــونـل پــه غرونو کې لالونه
مځکه شنه، لاښونــه شـنه، لمنې شنې شوې
طيــلسـان زمــردي واغــوسته غــرونــه

د منځ بيتونه:

په زابل چې د بري پر نيلي سپور سي
پــه لاهــور يــې د مېــړانې ګوزارونه
د اسلام د دين شهاب د نړۍ لـمــر دی
تورستان يـې کـړه رڼا پــه جهادونــه

د پای بيتونه:

پــه رڼــا اوسه تــه تل د ديــن شــهابــه
نوم دې تل وه پر دريــځ پــه نمــزدکــونــه
ستا په زېرمه دې خاونـده لوی ځښتن وي

ketabton.com - The Digital Library

مـوږ خــو ستــا پــه نامه یونه څو چې یونه.

د شیخ اسعد سوري او د ښکارندوی غـوري قصیدې دواړه د انځورګرۍ او د طبیعت د مناظرو د ترسیم او د پېښو د واقعي ثبت لـه مخې داسې لوړې قصیدې دي چې تراوسه یې پښتو ادب کې ساری نه شته.

په لرغوني پښتو ادب کې غـزل: سره لـه دې چې غزل تـه ورتـه ځینـې نظمونـه پـه پښـتو ادب کې تـر اتمې هجري پېړۍ د مخه هم لیدل کېږي، خو پښتو ادب کې پـه منظم ډول غـزل د اتمې هجري پېړۍ د ویمـه نیمـایي کې، اکبر زمیندار وي پیـل کړی دی.

اکبر زمینـداوری د دېوان خاونـد و چې څو پـاڼې یې استـاد حبیبي ته لاس تـه ورغلي دي. پـه دې لاسـته راغلو پـاڼو کې دوه غزلونه هم خوندي دي، چې د هنر، هغه وخت او شـکلي سکښـت له مخې ډېر اوچت غزلونه ګڼل کېږي، چې دلتـه یې یو څو بیتونه د بېلګې په توګه را اخلو:

ketabton.com - The Digital Library

د خپل ځان له حیرانیه څه ویل کړم
د عشق ویر به تل په خپله پټول کړم
ما مدام لکه بورا پر ګلو کشت کړ
اوس به څم په سر تور سر فراق د ګل کړم...

او وروستی بیت:

د بېلتون له ویره ژاړم اوښکې وینې
زه اکبر په خپل اشنا د سرښندل کړم

دا غزل پنځه بیتونه لري چې (ویل، پټول، ښندل او...) یې د قافیې کلمې دي او (کړم کړم) یې ردیف دی. د بیتونو د مسرو د څپو شمېر یې دولس دولس څپې دی او د ټولو مسرو د څپو شمېر یې سره مساوي دی، مطلع او مقطع چې د غزل یوه ځانګړتیا ده، دواړه په کې خوندي دي. د محتوا له مخې هم له غزل سره پوره منطبق دی، ځکه چې موضوع یې تغزلي ده.

په لرغوني ادب کې مثنوي: په پښتو ادب کې د پوره مثنوي او پوره غزل عمر سره تقریباً مساوي دي، دواړه شعري فورمونه د اکبر زمینداوري د دیوان په هغو پاڼو کې لیدل کېږي چې د استاد حبیبي لاس ته ورغلې وې، په دې پاڼو کې د زمینداوري دوه مثنوي هم خوندي دي.

مثنوي هغه شعري فورم دی چې له عربي څخه پښتو ته راغلی دی، ځانګړتیا یې داده چې هر بیت یې ځانته ځانګړې

ketabton.com - The Digital Library

قافیه لري، یانې دوه مسرې یې په خپل منځ کې هم قافیه وي، ردیف په هر بیت کې اختیاري دی، کېدی شي ځینې بیتونه ردیفونه ولري او ځینې یې ونه لري.

د هر بیت د مسرو شمېر یې په خپل منځ کې مساوي وي، خو د ټولو بیتونو د مسرو د څپو شمېر یې د یوې یا دوو څپو په شمېر توپیر او بدلون موندلای شي.

البته تر اکبر زمینداوري د مخه مثنوي ته ورته شعرونه وو، خو بشپړه مثنوي، ده لیکلې ده.

دلته یې د یوې مثنوي څو بیتونه را اخلو:

زه عاشق یم یار هم نیز — نور څه نه لرو تمیز
یو پر بله عاشقان یو — په خپل عشق کې صادقان یو
یو په بل پسې رنځور یو — چې نر دې نه یو مهجور یو

په پورته بیتونو کې اول بیت ردیف نه لري او دوه نور یې لري. د مثنوي فورم په دې ډول دی:

a______________
a ______________
b ___________ ردیف اختیاري دی
b____________
c __________
c __________

ketabton.com - The Digital Library

تر اکبر زمیند اوري وروسته د زرغون نورزي ساقي نامه:

ساقي راشه پیاله راکړه ـــــ مرور یار مې پخلا کړه

د زرغونې کاکړ د بوستان ژباړه:

اوربدلې مې قصه ده ـــــ چې تر شاتو هم خوږه ده

د دوست محمد کاکړ غرښتنامه:

له نیکانو روایت دی ـــــ هسې توګه حکایت دی

ټول د مثنوي په فورم کې دي.

په لرغونې ادب کې رباعي:- تر غزل او مثنوي وروسته بل هغه شعري فورم چې له عربي څخه پښتو ته راغلی هغه (رباعي) ده چې دا فورم د (خلیل خان نیازي) او (سلطان بهلول لودي) له خوا په خپل منځ کې په ویل شویو شعرونو کې ګورو، رباعي هغه شعري فورم دی چې څلور مسرې لري، لومړی، دویمه او څلورمه مسره یې په خپل منځ کې هم قافیه وي او دویمه مسره یې له قافیې څخه ازاده وي. ردیف په کې اختیاري دی او د څپو شمېر یې معمولاً مساوي وي.

خړې وربځې ژاړي له پاسه ـــــ کویله غږ کا بېلتون له لاسه

په هغه لوني ګوهر په خول ستا ـــــ دا مرحبا کا ستا زموږ مواسه

د سلطان بهلول لودي رباعي:

ملک به زرغون کړم په ورکړه راسه ـــ ګوره اوربځې د داد له پاسه

خول مې د عدل په درو روڼ دی ـــ جهان به زیب مومي زما له لاسه

ketabton.com - The Digital Library

د رباعي عام شکل دادی:

a__________

a________ ردیف اختیاري دی.

____

a__________

په لرغوني ادب کې د نورو شاعرانو شعرونه:

د نورو پاتې شاعرانو شعرونه اکثره د پښتو ولسي شاعرۍ په فورمونو کې راځي او همغه اريايي خصوصيت لري، چې د پښتو له ځانګړي اهنګ سره مطابقت کوي. دا شعرونه د پښتو ولسي شاعرۍ له ثابتو شعري فورمونو سره هم سلو په سلو کې منطبق نه دي او کېدی شي هر یو جلا جلا وڅېړل شي، خو په لرغوني ادب کې له عربي څخه راغلي ډېر مطرح شعري فورمونه، قصيده، غزل، مثنوي او رباعي دي چې هر یوه ته پر خپل ځای اشاره وشوه.

ketabton.com - The Digital Library

د استاد روهي له نظره
د خوشال اخلاقي ایډیال

د خوشال بابا په باب تر اوسه پورې په سلګونو څه چې په زرګونو لیکنې شوي دي، د خوشال بابا په اړه د مستقلو اثارو شمېر هم لسګونو عنوانو ته رسېږي، د خوشال په باب څېړنې په لومړي ګام کې پر دوو کټګوریو وېشل کېدی شي، لومړی هغه څېړنې چې د بهرنیو پوهانو له خوا ترسره شوي او دويم هغه لیکنې دي چې د کورنیو څېړونکو او پوهانو له خوا تر سره شوي دي، ددې څېړنو او لیکنو يوه برخه دودیزه بڼه لري چې په ټولنه کې د خپل وخت د دودیزو علومو او تعاملاتو په نتیجه کې یې خوشال مطالعه کړی او څېړلی دی، د لیکنو دويمه برخه هغه ده چې خوشال یې د معاصرو علومو، کره کتنې او څېړنو په نتیجه کې له هر ډول سیاسي، ټولنیزو، قومي او اخلاقي تمایلاتو پرته، د نوې پوهې او د تحقیق او تحلیل د نويو میتودونو په رڼا کې څېړلای او تحلیل کړی دی، زموږ د هېواد له دغو معاصرو پوهانو څخه یو هم د هېواد ډېر ځیرمن لیکوال، څېړونکی او کره کتونکی کاندید اکاډمسین سرمحقق محمد صدیق روهي دی، چې په څو مقالو کې یې خوشال بابا په ناپېيلي (بې طرفانه) ډول څېړلای دی.

ketabton.com - The Digital Library

استاد محمد صدیق د ادبپوهنې په لړ کې په خپل مهم اثر (ادبي څېړنې) کې د خوشال په باب څلور بېلابېلې لیکنې: ((د خوشال د ښوونې او روزنې فلسفه، د خوشال خټک سوات نامه د ټولنیزو اصلاحاتو هنداره، ، د خوشال اخلاقي ایډیال او خوشال د اخلاقي ایډیال په حیث او د خوشال په اثارو کې د مضمون او شکل تنوع)) چاپ کړي چې هره یوه د خوشال پېژندنې د مطالعاتو په لړ کې د خپل ځانګړي او جلا ارزښت لرونکې دي، استاد روهي پر نو موړو لیکنو کې سربېره د خوشال پر کلیاتو (د کابل چاپ) هم یوه ارزښتمنه سریزه لیکلې، دغه راز د هېواد په ځینو علمي مجلو کې یې هم د خوشال په اړه علمي او تحلیلي لیکنې راغلي دي.

((د خوشال اخلاقي ایډیال)) په نامه د استاد روهي یو مستقل اثر هم چاپ شوی دی، چې همدا تېرې څېړنې په خپله لمن کې رانغاړي.

اوس راځو دې ته چې د استاد روهي دا لیکنې ولې د زیات ارزښت وړ دي؟

استاد روهي د هغو پوهانو له جملې څخه دی، چې عصري زده کړې یې کړې وې، د ښوونې او روزنې په برخه کې یې ماستري درلوده او په ادبپوهنه کې د زیاتې مطالعې خاوند و.

ketabton.com - The Digital Library

په کره کتنه او ادبپوهنه کې يې يو ډېر مهم اثر (ادبي څېړنې) ليکلی دی، استاد روهي د زيات علم او حلم خاوند و او همدا دوه عنصره يې په اکثرو ليکنو په تېره بيا په کره کتنه کې زيات ليدل کېږي، روهي صاحب په کره کتنه کې د هېڅ ډول احساساتو تر اغېز لاندې نه دی راغلی او هر څه يې چې شنلي نو هغه يې د دليل او منطق په مټ واضح کړي دي، د خوشال په برخه کې هم استاد روهي د ليکنو چلند همدا ډول دی، استاد روهي سره له دې چې يوه ښه افغان او پښتون و، خو هېڅکله هم د خوشال پېژندنې په برخه کې د پښتونولۍ او افغانيت تر اغېز لاندې نه دی راغلی.

استاد روهي چې کله د خوشال ايډيال مطالعه کوي او پر هغه بحث کوي نو تر ټولو دمخه اخلاقي ايډيال تعريفوي، کله چې د يو شي تعريف مشخص شي، نوبيا د هغه شي پر ماهيت ښه پوهېدلای شو، استاد روهي وايي: ((اخلاقي ايډيال د کرکټرونو د هغو مثبتو اوصافو مجموعې ته ويل کېږي، چې د اخلاقي کمال د موډل بڼه ولري، اخلاقي ايډيال د يوې طبقې اجتماعي، اقتصادي شرايط منعکسوي او په اجتماعي ايډيال سره توافق پيدا کوي.)) استاد روهي د همدې پورتني فورمول او تعريف له مخې د خوشال د اخلاقي ايډيال په باب وايي: ((څرنګه چې خوشال د فيوډاليزم د اجتماعي- اقتصادي

ketabton.com - The Digital Library

فورماسیون محصول دی نو دا ډېره طبعي ښکاري، چې د خوشال اخلاقي ایډیال دې په یوه قومي مشر یا اشرافي شخصیت کې متبلور شي.))

د استاد روهي له نظره خپله د خوشال په فکر د هغه اخلاقي ایډیال همهغه دی، چې ده په خپل اثر (دستارنامه) کې ښودلی دی او هغه ته (د دستار سړی) وایي، د استاد روهي په نظر دا ډېر مناسب نوم دی، ځکه چې له یوې خوا په پښتني قبیلو کې دا دود دی کله چې یو نوی قومي مشر یا خان د خلکو له خوا وټاکل شي، د هغه پر سر پګړۍ یا پټکی تړي او د پټکي تر تړلو وروسته خلک هغه ته مبارکي ورکوي، له بلې خوا، په پښتنو کې پټکی یا دستار د عـزت او وقـار سمبول دی، استاد روهي زیاتوي: د اخلاقي موډل لپاره خوشال (شل خصلتونه او شل هنرونه ټاکلي دي) که چېرې په یوه شخص کې دغه واړه هنرونه موجود وي، نو هغه ته د اخلاقي کمال یوه نمونه یا اخلاقي ایډیال ویلای شو، استاد روهي زیاتوي: که موږ د اخلاقي ایډیال په برخه کې د خوشال (دستارنامه) د (بلو تارک) او (کویټلیان) له اثارو سره پرتله کړو ډېر ټکي به په کې مشترک پیدا کړو، نو ځکه استاد روهي وایي، چې د خوشال اخلاقي ایډیال (دستارنامه) دیوه اخلاقي ایډیال په حیث نوې څېره نه ده ، استا د روهي وایي: د خوشال موډل د لرغوني

ketabton.com - The Digital Library

یونان موډل (چې د مرییتوب د دورې څرګندوی دی) نه، بلکې د رومیانو موډل دی، رومیان په علم او فلسفه کې ژور نه ځي، بلکې علم له عمل سره نږدې کوي.

استاد روهي وايي: ((د خصوص د مقولې له نظره باید وویل شي، چې د خوشال اخلاقي ایډیال د پښتني چاپېریال کلتوري خصوصیات منعکسوي، په دې ځای کې ددې ټکي یادونه هم ضروري ده ، چې د خوشال د موډل د پوره څېړنې لپاره باید یوازې پر (دستارنامه) باندې تکیه ونه شي، استاد روهي سره له دې چې د خوشال اخلاقي ایډیال د پښتني چاپېریال څرګندوی بولي، خو بیا هم یادونه کوي، چې ددې ایډیال لپاره چې خوشال کوم معیارونه ټاکلي، هغه د پښتني چاپېریال تر کلتور او مذهبي حدودو اوړي، استاد روهي په دې نظر دی، چې د خوشال ایډیال د کرکټر په لحاظ عمومي او خصوصي اوصاف لري؛ عمومي اوصاف یې د ټولنې د ټولو افرادو لپاره لازم دي، لکه (د اولاد تربیت ، علم ، شجاعت ، سخاوت،راستي، خوشخويي، همت، غیرت او نور...) خصوصي اوصاف یې صرف د دستار سړي ته ضروري دي، لکه تادیب د خشم وخصم، د ملک د انتظام په عمومي اوصافو کې یې ځینې هنرونه او خصلتونه تر زیاتې اندازې د (دستار سړي) سره شباهت لري، لکه د ځان معرفت، اسپ تازي،

ketabton.com - The Digital Library

تجارت، موسیقي، شطرنج، نقاشي، عدل او انصاف، عفو وکرم، مشورت او نور...

استاد روهي د خوشال اخلاقي ایډیال د نړۍ د یو شمېر نورو پوهانو له اخلاقي ایډیال سره پرتله کوي او هغو لارو چارو ته ګوته نیسي، چې یو شخص پرې دې معیار ته رسېدلای شي، استاد روهي هغو دواړو معیارونو او لارو ته اشاره کوي، چې اخلاقي ایډیال پرې جوړېږي، خو پرته له دې چې غوڅ حکم وکړي، قضاوت لوستونکو ته پرېږدي، استاد رورهي وایي: د خوشال د ښوونې او روزنې موډل چې په دستارنامه کې راغلی دی، د لوړې طبقې ایډیال دی، لیکن دی د (اپلاتون) او (ارسطو) په شان دغه ایډیال په کومې خاصې طبقې پورې نه منحصروي، (ارسطو) په صراحت ادعا کوي، چې غلامان فطرتاً غلامان پیدا شوي دي، دوی له مقدماتي زده کړې او سواد څخه زیات څه نه شي زده کولای، خوشال البته پر وراثت باندې تکیه کوي، لیکن دا وراثت طبقاتي نه ګڼي، د خوشال په نظر نه یوازې هنرونه د زده کړې له لارې لاس ته راځي، بلکې دی خصلتونه هم کسبي بولي، دی وایي: ((امیر لره بویه چې ځان په شرع اراسته کا، بیا د ولایت ظاهري، د سیاست هنرونه، خویونه، خصلتونه زده کا.)) سره له دې چې پورته بحث کې استاد روهي د کوم نظر پلوي نه کوي، خو د متن له قرینې څخه

ketabton.com - The Digital Library

دا سې ښکاري چې استاد د يوه ټولنپوه، ښوونپوه او کره کتونکي په توګه د خوشال نظر تائيدوي، خوشال د اخلاقي ايډيال يا شخصيت د جوړېدو لپاره ټول شرايط کسبي بللي، چې هر څوک يې تر لاسه کولای شي، خو په دې چاره کې ارث او د شخص خپل زيار او زحمت هم دخيل ګڼي او دا يې هم په ګوته کړې، چې هر څوک دا معيارونه پوره کړي، نو بيا (د دستار سړی) ترې جوړېدی شي او د (دستار سړی) طبعاً هغه مقام دی چې بيا د ټولې ټولنې په لوړې يا اولې طبقې پورې اړه پيدا کوي او دا ځکه چې همدا شخص دی، چې د ټولنې د مشرۍ وړتيا پيدا کوي، نو بايد د ټولنې په راس کې واقع شي.

د ارسطو نظريه چې پر طبقاتي بنسټ ولاړه ده، تر ټولو د مخه د سقراط له علمي نظرياتو سره چې وايي: انسان د تحول په حال کې دی او د اصلاح وړ دی، متضاده ده، د ښوونې او روزنې او سنۍ ميتودولوژي هم دا حکم نه کوي چې د ټيټې طبقې خلک دې د لوړو زده کړو قابليت ونه لري او يا دې ترې لوی شخصيتونه نه شي جوړېدلای، خوشال البته د شخصيت په جوړونه کې ارثيت ځکه دخيل بولي، چې دا د شخصيت جوړونې منشا ده، او سنۍ ارواپوهنه هم دا تائيدوي، چې د انسان د شخصيت وده د نطفې له تشکل څخه راپيلېږي، محيطي او بيا اجتماعي شرايط په کې اساسي نقش لري.

ketabton.com - The Digital Library

استاد روهي د خوشال د اخلاقي ايډيال په ليکنه کې دې نتيجې ته رسېدلی دی، چې د خوشال د ښوونې او روزنې موډل د اخلاقي ايډيال د جوړونې لپاره مناسب دی، استاد روهي د (دستارنامې) د معيارونو له مخې د اخلاقي ايډيال لپاره تر ټولو غوره ، ښه او عملي بېلګه په خپله (خوشال) بولي، چې د دستارنامې اکثره معيارونه (شل هنرونه او شل خصلتونه) يې په وجود کې ليدل کېږي، نو موږ هم د استاد روهي د تحليل له مخې دې نتيجې ته رسېږو چې د خوشال د اخلاقي ايډيال يوه عملي بېلګه په خپله لوی خان خوشال خان دی او بس.

ketabton.com - The Digital Library

((شاهنامهٔ احمدشاه ابدالي))
ویاؤنه ده که حماسه؟

((شاهنامهٔ احمد شاه ابدالي)) د حافظ ګګل محمد مرغزي منظوم داستاني اثر دی، چیګ په هند کیګ ییګ د احمد شاه بابا د فتوحاتو او بریاوو په باب لیکلی دی. دا اثر لومړی حګل پر **۱۹۲۵**م کال د یو زر تګوکو په شمیګر د مشتاق احمد مشتاق په تدوین او د مولانا عبدالقادر په((پیګژند ګګلو)) چاپ شوی دی.

د مدون په وینا د دیګ اثر اصلي نوم((شاهنامهٔ احمدیه))و، خو دوی ورته حګګه د ((شاهنامهٔ احمدشاه ابدالي)) نوم غوره کؤ چیګ دیګ نوم ورسره أیګر اؤخ لګګاوه.

حافظ ګګل محمد مرغزي، دمرغز د کلي اوسیګدونکی و او د شاهنامیګ له متن خګخه دا سیګ شګګاري چیګ دی د احمد شاه بابا د وخت سؤی او په جنګګونو کیګ د هغه له لشګګرو سره ملګګری و، دده په خپله وینا د دیګ شاهنامیګ د لیکلو حکم هم ورته پخپله د بادشاه(احمدشاه بابا) له خوا شوی و، دی وایي:

چیـــــګ فرمـــــان د شهریــــــارو
پــــه زیــــبا شګګلـــی ګګفــــتارو

ketabton.com - The Digital Library

چیگ حافظ دیگ شاهنامه که
په جهان دیگ دا نامه که
شاهنامه دیگ که رنگگین
جوؤ زیبا در ثمین
پکیگ حال دیگ د جهان وي
شگه کگنجونه دیگ عیان وي
شه مذکور دیگ که د جنکگ
چیگ پریگ صاف شي دزؤه زنکگ
د بادشاه دیگ حال بیان که
دا چیگ سیر بییگ په جهان که
د احمد شاه دُر دوران
پکیگ حال میگ کؤ بیان۔

حافظ مرغزي دا کتاب پر یو زرشپإ اویایم (۱۰۷۲) هگ ق کال بشپؤ کؤی دی. د کتاب په پای کیگ ددیگ خبریگ یادونه کوي او وايي چیگ دا شاهنامه بیگ د پشگتنو لپاره بشپؤه کؤیگ ده:

د پشگتنو د پاره یاره ماخواري وکؤه بسیاره
که شگگه وکؤیگ پریگ نظر ته به شیگر سیگ د کشور
چیگ زرسل وو اویا کاله سن د هجر زما لاله
شپإ ته نور کؤه سره ضم چیگ تاریخ نه شي تریگ کم

ketabton.com - The Digital Library

زمـا عمر دی پنځګوس   خګـه لــه مــا وشـو افســوس

په پورتنیو څګو بیتونو کیګ ددیګ اثر(شاهنامیګ) د لیکلو وجه او علت څګرکګند شول، څو اوس راحګو دیګته چیګ دا اثر د ادبي اثارو په کومو معنوي او شکلي أولونو یا انواعو کیګ حسابیګإي؟اکثره شاهنامیګ چیګ لیکل شوي په هغوی کیګ تـاریخي کیســیګ، د پاچایـانو اتلـولي، تـوره او میګؤانــه او جنګګــي پیګشــګیګ بیـان شـوي، نـو حګګـه څـو اکثـره شاهنامیګ په حماسو او یا هم په حماسي اثارو کیګ شمیګرل کیګإي اوس چیګ زموإتر بحث لاندیګ موضوع د ((احمد شاه ابدالي شاهنامه)) ده، پـه دیـګ کیـګ لـه څګو پوشـګتنو سره مخامخیګإو او یا هم څګو پوشګتنو ته باید حګواب ورکؤو، تر تګولو د مخه کیګدی شي دا پوشګتنیګ مطرح شي چیګ ایا دا شاهنامه ویاؤنه ده که حماسه؟ یو حکایتي داستان دی که حماسي نظم یا شعر؟ د کوم یو معنوي أول خصوصیات په کیګ زیات دي؟ د فـورم لـه مخیـګ پـه کـوم أول نظمونـو کیـګ راحګـي؟ ایـا د حماسیګ د لیکلو لپاره مناسب فورم دی که نه؟ ایا نورو شاعرانو هم د شاهنامیګ د لیکنیګ لپاره له دیګ أول فورم څګخه کار اخیستی که نه؟ او که اخیستی ییګ وي وجه ییګ څګه ده؟ څو ددیـګ تګولـو پوشـګتنو پـه منحـګ کیـګ دوه پوشـګتنیګ چیګ تر نورو زیاتیګ مطرح دي دادي چیګ دا شاهنامه، ویاؤنه

ketabton.com - The Digital Library

ده که حماسه؟ ددیگ لپاره چیگ دیگ پوشگتنو ته معقول او مناسب حگوابونه پیدا کؤو ، شگه‌به‌دا وي چیگ د حماسیگ پیگژندنیگ د اصولو او معیارونو په‌رنگا کیگ د ا اثر مطالعه او تحلیل کؤو:

((حماسه په ادبي أولونو کیگ أیگر لرغوني أول دی په حماسه کیگ تر تاریخي دورانه‌وؤاندیگ زمانیگ وقایع راغلي وي او په حقیقت کیگ د لومؤنیو زمانو کگزارش دی. حماسه په هغه دوران کیگ د یوه ملت ارمانونه بیانوي چیگ تاریخ، اسطوره، خیال او حقیقت تگول پکیگ سره کگأیگإي)).

حگینیگ کسان کله کله په ادبي خگیگؤنو کیگ د حماسیگ، حماسي شعر او ویاؤنیگ (فخرییگ) تر منحگ توپیر نه کوي، په داسیگ حال کیگ چیگ دا دریگ واؤه جلا جلا معنوي أولونه دي، توپیر سره لري((حماسه د ادبیاتو په موضوعي یا معنوي أولونو کیگ یو أول دی، چیگ د یو ملت، قوم، قبیلیگ یا شخص د میگؤانیگ او توریگ کیسیگ او جنکگي کارنامیگ په حکایتي أول بیانوي، هر أول جنکگي او حماسي اشعار حماسه نه شي جوؤولای، که خگه هم حماسه له حماسي او جنکگي اشعارو خگخه جوؤیگإي، خو هر حماسي شعر یا ویاؤنه حماسه نه ده.د حماسیگ یو شرط دادی چیگ پیگشگیگ په کیگ په داستاني أول بیان شویگ وي)) خو په حماسي شعر او یا هم ویاؤنه کیگ دا

ketabton.com - The Digital Library

شرط حتمي نه دی. یو رزمي شعر کیګدی شي هیګخګ اتل ونه لري او شاعر خپله خلک د رزم او جنګګ خوا ته راوبولي او په ویاؤنه کیګ هم یو شاعر کولای شي د خپل حګان پر بریاوو او یا هم د خپل تګبر پر بریاوو او لاسته راوؤنو وویاؤي، لکه د امیر کروؤ شعر چیګ د خپل حګان د اتلولیو په باب ویاؤ کوي، په حماسي شعر او ویاؤنه کیګ مهمه نه ده چیګ شعر دیګ داستاني او یا حکایتي بنګه ولري په ویاؤنه یا حماسیګ کیګ دا هم مهمه نه ده، چیګ یو شاعر دیګ لرغونیګ زمانیګ ته لاؤ شي او د هغو پیګشګو بیان دیګ وکؤي، خو حماسه کیګ بیا د لرغونو پیګشګو بیان هم راحګي. د دوکتور سیروس سمیسار په نظر: ((حماسه قدیمترینه او مهمترینه ادبي نوع ده چیګ د قبل التاریخ زمانیګ تاریخ بیانوي))

((خګنګګه چیګ حماسیګ دأیګرو لرغونو او لومؤیو وختونو خاطریګ دي، نو په دیګ حساب د شفاهي کیسو او نکلونو په شکل سینه په سینه رانقل شوي او تر هغیګ چیګ په یوه زماني مقطع کیګ ییګ خګوک لیکلو ته پیدا شوي او لیکلي ییګ دي))

د ادبپوهانو په نظر د نؤة په حماسو کیګ حګینیګ داسیګ خصوصیات شته چیګ هغه د نؤة په اکثرو حماسو کیګ مشترک دي او حګینیګ داسیګ حګانګګؤتیاویګ هم شته چیګ هغه د

ketabton.com - The Digital Library

همغیگ یویگ ژبیگ په حماسو پوریگ محدودیگ دي پشگتو حماسیگ د نؤة د حماسو د عامو حگانکگؤنو تر خگنکگ حگینیگ دا سیگ حگانکگؤتیاویگ هم لري چیگ هغه د نؤة په نورو حماسو کیگ نه تر سترکگو کیگإي، دا حگانکگؤتیاویگ د پشگتنو د عام کلتور تابع دي او له همدیگ کلتوري، قومي، قبیله يي تعاملاتو بیگ ا لهام اخیستی دی.

دا أول خصوصیات بیا د نؤة د نورو ژبو په حماسو کیگ نه تر سترکگو کیگإي او یا هم لإ تر سترکگو کیگإي، اوس را حگو دیگته چیگ د حماسیگ د عامو خصوصیاتو له جملیگ خگخه کوم خصوصیات تر زیاته او کوم خصوصیات تر کمه بریده پر (احمد شاهي شاهنامیگ) د تطبیق وؤدي؟

١- د حماسیگ په عامو حگانکگؤتیاوو کیگ یوه دا ده چیگ ((د جنکگ، بهادرة، میگؤانیگ، پهلوانة او شهسوارة کیسیگ په کیگ راغلي وي))

د پورتني معیار له مخیگ که موإ (احمد شاهي شاهنامه) ارزوو، نو په دیگ معیار خو پوره حگکه ده چیگ د احمد شاه بابا په شمول د هغه د لشگکرو د بیگلا بیگلو لشگکر مشرانو د توریگ، بهادرة او جنکگي اتلولیو کیسیگ په کیگ بیان شوي دي.

مثلاً د شالامار باغ د جنکگ داستان دا سیگ بیانوي:

ketabton.com - The Digital Library

شگه حگوانان دیگ شي تیار ازمـوده د جنکـگ پـه کـار
پـه دا لـور د شـالامـار چیـگ ازبـک هـم د حـصار
د راوي پـه دا کگفتـار د قرغـز حگوانـان تیـار

۲- د حماسیگ یـوه بلـه حگانکگؤنـه دا ده چیگ حیوانات پـه کیگ ستر نقش لري، حتی کله کلـه دا نقش أیگره اخلاقي بنگه هم لري، په دیگ شاهنامه کیگ هم د آسانو او فیلانو یادونه شویگ او جنکـگ کیـگ د هغـوی رول پـه ککوتـه شـوی او خپلیـگ لشگکریگ بیگ له بازانو سره تشبه کؤي، خو لکه د نورو حماسو پـه شـان حیوانات پـه دیگ اثر کیگ هغـه رول نـه لري لکـه پـه نورو حماسو کیگ چیگ خارق العاده رول لري.

۳- د حماسو یوه حگانکگؤنه دا ده چیگ اتلان په کیگ له هیولاوو او وحشتناکو حیواناتو سره مقابله کوي.

پـه احمد شاهي شاهنامه کیگ سره لـه دیگ چیگ وحشـتناکو حیوانـاتو سـره د انسـانانو تـن پـه تـن جکگؤیـگ کیسـیگ نـه دي راغلـي، خـو پـه جکگـؤه کیـگ أیگر حگایـه د جنکگـي وسیلو پـه توکگه د حیواناتو یادونیگ راغلـي، خـو د دیگ پـر حگای د خپلـو لشگکرو د اتلانو أیگر توصیف شوی او د حماسیگ هغـه بلـه خوا بیگ پوره کؤیگ چیگ تر حده زیاته مبالغه په کیگ وي، لکـه غلـو او اغراق، مثلاً له درانو لشـگکرو خگخـه د صمد خان یادونـه کوي

ketabton.com - The Digital Library

چيګ د خپل ورور (شفيق) په مرګ ييګ سينه کباب وه، خو بيا ييګ هم پر د شګمن سختيګ حمليګ کوليګ او هغوی ييګ تار و مار کړل او يا هم د نورو جنګګياليو يادونه

۴- په حماسه کيګ ياد شوي بوتګي، ونيګ او ميګويګ زياتره جادويي او خارق العاده خصوصيات لري.

د حافظ کګل محمد مرغزي په اثر (احمد شاهي شاهنامه) کيګ سره له ديګ چيګ د حماسيګ کګنګ شميګر خصوصيات لري، خو د ونو، بوتګو او ميګوو د داسيګ کوميګ خاصيګ خارق العاده پيګشګيګ کيسه يا داستان په کيګ نه دی راغلی چيګ د سؤي پام حګان ته واؤوي.

۵- د حماسو اتلان معمولاً ما فوق الطبيعي انسانان شګودل کيګإي.

په ديګ شاهنامه کيګ انسانان ما فوق الطبيعي انسانان نه دي شګودل شوي، خو د هر جنګګ د داستان اتل طبعاً تر عادي انسانانو لوؤ شګودل شوی دی. خو دا لوؤتيا دومره نه ده چيګ افسانه يي بريد ته ورسيګإي.

۶- د حماسو د اتلانو کارونه اکثره خارق العاده وي او د منطق په تله نه تلل کيګإي.

د مرغزي په احمد شاهي شاهنامه کيګ د اتلانو کارونه د منطق له معياره دومره لريګ نه دي خو داسيګ هم نه دي چيګ سل په

ketabton.com - The Digital Library

سلو کیگ دیگ له منطق سره برابر شي، د فرعي اتلانو رول هم له عادي منطقه وحگي او هغه مهال چیگ د جنکگ کوم حالات وو او سیاسي تاریخونو ثبت کؤي، تر هغو معیارونو لوؤ دي.

۷- د حماسو اتلان د خپل ژوند په برخه کیگ له خپل یو ضد قهرمان سره مخامخیگاِي.

په دیگ منظوم داستان کیگ طبعاً قهرمانان له خپل ضد سره مخامخ شوي، خو په دیگ شاهنامه کیگ مرکزي اتل احمد شابابا دی چیگ فتوحات د هغه په امر تر سره کیگاِي، خو دی په مستقیم أول له خپل کوم ضد اتل سره نه مخامخیگاِي او نه په دیگ داستان کیگ دده د معادل کوم اتل یادونه شویگ ده، البته د احمد شاه بابا د لشگکرو قومندانان له خپلو معادلو قومندانانو سره مخامخیگاِي او هغوی ته ماتیگ ورکوي لکه د احمد شاه بابا د لشگکرو قومندانان حاجي جمال، صمد خان او نور چیگ د هندوستان د لشگکرو له حگینو قومندانانو لکه منو، خسرو، شهنواز او نورو سره مخامخیگاِي او له یو وزیر سره تن په تن جکگؤه کوي، حاجي جمال چیگ د درانو لشگکرو مشر دی په دیگ اثر کیگ راغلي چیگ عسکر ییگ د مستو خوني فیلانو په شان د دشگمن پر لشگکر حملیگ کولیگ، په دیگ جکگؤه کیگ د هندوستان د وزیر پر سر د توپ کگولهٔ لککیگاِي او زیگر وزبر کیگاِي، دیگ جنکگ کیگ چیگ د هند کوم لشگکر راغلی و هغه د درانو له خوا

ketabton.com - The Digital Library

تګـول زيګـر وزبـر شـو. د همـدېګ جنګـګ پـه خـاطر کلـه چيـګ احمدشاه بابا د سرهند پر لوري د تګګ نيت وکؤ نو د جنګګ تدبير ييګ ونيو:

چيــګ تــدبير وشــه د جنګــګ
تمـــام ورک شــــه د زؤه زنګـــــګ
تمــام فــوج پــه جنګــګ تــيار
ســپين بازونــه شــوه د شــګکار
لــــــه لاهــــــوره شــــــو روان
پـــــــه دا لار د هندوســــــتان

۸- د حماسو اتلان اکثره په يوه اوإده او خطرناک سفر وحګي.

احمدشـاه بابـا (د احمدشـاهي شـاهناميګ) د اتـل پـه توګګـه د هندوسـتان پـر يـوه اوإده سـفر وحګـي، د هندوسـتان تـر فتحيـګ وروسته مشهد ته حګي، د مشهد واکمن ييګ تابعدار کيګإي او بيـا نيشـاپور تـه مخـه کـوي، هلتـه لـه يـوه سـخت ژمـي سـره مخامخيګإي، خو دي په خپل تدبير مخکيګ تر ديګ چيګ د ژمي يخني ييګ لشګکريګ تباه کؤي، له نيشاپور خګخه لشګکر کندهار ته ليګإي او له مرکګه ژغورل کيګإي، دا ژمي دومره سخت و چيګ أيګر کم ژوندي موجودات ورخګخه پاتيګ شول.

۹- د حماسو اتلان أيګريګ کارناميګ کوي چيګ زياتره ملي او معنوي ارزشګتونه لري.

ketabton.com - The Digital Library

په احمد شاهي شاهنامه کې هم چې د جنګ کوم داستانونه راغلي هغه اکثره ملي او اسلامي ارزښتونه لري، ملي ارزښت يې په دې کې و چې د هغه وخت د شاو خوا دولتونو او زورواکو ځګخه يې خپل هيګواد خوندي کاوه او هغه جنګګونه چې دوی په نورو هيګوادونو کې کول، که هغه يې هلته نه وای کړي، نو دا جنګګونه به يې په خپل هيګواد کې کول، د هغه وخت سياسي او نظامي خصوصيات دا وو چې هيګچا هم په خپل ځګنګګ کې مستقل او قوي ګګاونأی نه شو زغملای، که احمد شاه بابا خپل هيګواد غښګتلی او يو موتګی کړی نه وای او د غليمانو نيتونه او قوتونه يې تر هيګواده لرې خنثی کړي نه وای، نو جنګګ به د افغانانو په کور کې بل شوی وای.

احمد شاه بابا د خپل جنګګي تدبير تر ځګنګګ يو سوله دوست، زاهد او صوفي مشر و. د يو مشهور روايت له مخې يو وخت يې د کندهار ښګار د ساتنې لپاره دفاعي ديوال شروع کړ، نو مور يې (زرغونې انا) ورته وويل چې زويه دا ځګه کوې؟ هغه ورته وويل چې د ښګار د دفاع لپاره ديګوال جوړوم، هغې ورته وويل د ښګمن چې تر ښګاره راغی نو بيا دفاع مانا نه لري، د ښګمن بايد له ښګاره لرې له منځګه يوسې. دې خبرې د احمد شاه بابا په ذهن کې تغير راووست او په هغو سيمو کې

ketabton.com - The Digital Library

خطر ته متوجه شو چيګ خطر تريګ راولاؤيګدلای شو. حګينيګ تنکګ نظره متعصبين د احمد شاه بابا پراخو فتوحاتو ته د کينيګ په ستر ککګه ککوري، واقعيتونه تحريفوي او وايي چيګ ضرورنه و هغه نوريګ سيميګ فتح کؤيګ وای، حګينيګ نور بيا حګان د وطن أيګر "خواخوإي "ککنګي او وايي چيګ احمد شاه بابا بايد کورنيو اصلاحاتو ته أيګره پاملرنه کؤيګ وای نظر فتوحاتو ته! خو هغه تاريخپوهان او تګولنپوهان چيګ د احمد شاه بابا د زمانيګ تګولنيز، سياسي، اقتصادي، پوحګي، مذهبي، کلتوري او نور حالات ورته شګه معلوم دي، هغوی د هغه وخت د سياسي تګولنيزو تعاملاتو په رنګا کيګ د احمدشاه بابا تدبير او عمل ته په أيګره درنه ستر ککګه ککوري او افرين ورته وايي، د دوی د نظرونو د يووالي نتيجه او نچوؤ دا دی چيګ احمدشاه بابا په خپلو فتوحاتو کيګ دا ستر برياليتوبونه لاسته راوؤل چيګ بيګ په کوردننه بيګلابيګليګ افغاني قبيليګ د ملت او مملکت په لوشګي کيګ سره راتګوليګ کؤيګ اودوی ته بيګ د داخلي اختلافونو د را برسيګره کولو فرصت او مجال ورنه کؤ، بل بيګ شاوخوا غليمان دومره کمزوري کؤل چيګ دده رامنحګته کؤی دولت بيګ أيګر موده له ککواشګه خوندي پاتيګ شو. د احمدشاه بابا د فتوحاتو ملي ارزشګت همدا و چيګ زموإ تګولنيګ ته بيګ درلود، ددېګ تر خګنګګ احمدشاه بابا يو صوفي مشربه او

ketabton.com - The Digital Library

پـر اسـلام مـین پاچـا و ، د شـاوخوا تګولـو مسـلمانانو ورخګخـه د مرسـتیګ هیلـه وه، پـه همـدیګ خـاطر د بخـارا مسـلمان پاچـا ورخګخـه د تزاریـانو لـه ظلمـه د خلاصـون غوشـګتنه وکـؤه، دهنـد د مسلمانانو مشر شاه ولي الله ورخګخه له مرهتګیانو خګخه د هند د مسلمانانو دخلاصـون هیلـه وکـؤه او احمـد شـاه بابـا دا دواؤه کارونـه ترسره کـؤل، یانیـګ احمد شـا بابـا د اسـلام د بـري پـه خـاطر هـم زیاتـه اتلولـي وشـګوده، د ایـران پـر لـوري لشـګکرکشـي هـم پـه دیـګ نیت وه چیـګ د ایـران د سیاسـي او مـذهبي نفـوذ مخنیـوی وکـؤي او کـه چیګریـګ ییـګ دا کـار نـه وای کـؤی، نـو د دیـګ احتمـال و چیـګ ایرانیان د نادرافشار او کګرکګین د وختونو پـه شـان بیـا افغانسـتان د خپـل ظلم تر سیوري لاندیګ راولي. تـر احمد شـاه بابـا د مخـه دوران تاریخ لیکونکو تـه معلوم دی چیـګ خګو مره ظلم پـر دیـګ خـاوره واکمـن و ، حـافظ کګـل محمـد مرغـزي هـم پـه خپـل اثـر کیـګ تـر احمد شاه بابا د مخه د نادر افشار د ظلم کیسـه کـؤیـګ ده او فکـر کـوم چیـګ د همدغـه یـوه حالـت بیـان هـم کـولای شـي پـه دیـګ برخـه کیـګ د معترضینو غرضـي پوشـګتنو تـه یـو شـګه حګـواب شـي. مرغـزي پـه احمد شاهي شاهنامه کیـګ وایي:

هـلاکـــو صـــفت عـــیان شـــه
نمـــودار پـــه دا جهـــان شـــه
پـــه شـــکست بـــلند شـــه اور

ketabton.com - The Digital Library

خلاص تریګ نه شو د چا کور
سند ییګ درست زیګروزبر که
بیګ بالینه ییګ بستر که
په هر ملک په هر دیار
دده ظلم و بسیار

خو د نادر افشار تر مرګګ وروسته د احمد شاه بابا په باب وایي:

احمد شاه دُر ابدار
په جلوه شه نمودار
چیګ لباس ییګ سلطاني و
مرصع په خاقاني و
دا جامه شوه په دده جوؤه
د قسمت په حګای کیګ یوؤه

۱۰- د حماسو اتلان تن په تن جنګګونو کیګ له بیګلا بیګلو وسلو خګخه کار اخلي لکه نیګزه، خنجر، توره، غشي، لیندۍ او نور ، د جنګګ په اوزارو کیګ غولونه او فریګب هم شامل دي په احمد شاهي شاهنامه کیګ پر پورته ذکر شویو جنګګي وسایلو سربیګره د جنګګ له عصري وسایلو لکه توپونو خګخه هم کار اخیستل شوی او د سرهند په یوه جګګؤه کیګ دهند یو وزیر د توپ په ګګولۍ الوزول شوی و، خو جعل، تذویر، فریګب او غولونه

ketabton.com - The Digital Library

چیګ په اکثرو حماسو کیګ بیګ یادونه راغلیګ ده ، دیګ کیګ هم له دیګ اوزارو خګخه کار اخیستل شوی دی.

په احمد شاهي شاهنامه کیګ یو داستان داسي ګ راغلی دی:
کله چیګ احمد شاه بابا ظل سبحاني د لاهور خواته متوجه کیګإي او د هغه ځګای د نیولو نیت کوي، نو هلته یو شخص د شاهنواز په نامه چیګ أیګریګ لشګکریګ او جنګګي وسایل لري، احمد شاه بابا ته د مرستیګ وعده ورکوي، خو د احمد شاه بابا لشګکر، بابا ته وویل که شهنواز درغلي وکؤي، نو موإ به بیا خګه وکؤو؟
احمد شاه بابا خپلو لشګکرو ته په ځګواب کیګ وویل:

کـــــه خــــلاف کـــــه شــــــهنواز
دی بــــه شـــــي پــــه غـــم ګګـــداز
چــــیګ اقــــبال لــــــرم بلــــــند
و هــــــر چــــا وتـــــه خګـــــګر ګګند

وروسته شهنواز سره داسیګ فکر پیدا شو ، چیګ د احمد شاه بابا لشګکر کم او بیګ تجربه دی، خزانیګ او وسلیګ نه لري، نو راحګه د جنګګ تیاری ورته ونیسه، ګګوندیګ که فتح دیګ نصیب شي، نو هماغه و چیګ د جنګګ تیاری بیګ ونیو.

د شـاهــــنواز ګګـــوره بــــد قـــــول
پــــــه دا قــــــول وکــــــؤه بـــــــول
ده ویــــګ اسبــــاب لــــرم د جــــنګګ

ketabton.com - The Digital Library

نو نواب شهنواز خان هغه راز چیگ تر دیگ وخته ییگ په پرده کیگ ساتلی و ، هغه راز خگر کگند کؤ او جنکگ ته ییگ تیاری ونیو ، دا جکگؤه د (شالامار) په نامه یادیگإي، په دیگ جکگؤه کیگ شهنواز ماتیگ خوري، لشگکر ییگ تار ومار کیگإي او د احمد شاه بابا لشگکریگ بریالة کیگإي.

په جکگؤه کیگ د فریگب او درغلة بله بیگلکگه دا ده کله چیگ احمد شاه بابا له هند خگخه کندهار ته متوجه کیگإي، د (منو) په نوم یو شخص او د هغه (وزیر) زوی چیگ پخوا ییگ جنکگ کیگ ماتیگ خوؤلیگ وه، د هند د یو واکمن (خسرو) له خوا ورته ویل کیگإي، چیگ تا به د لاهور حاکم کؤو ، (منو) په أیگره خوشالة لاهور ته راغی او غوشگتل ییگ کابل او کندهار ته هم لاؤ شي. خو دیگ وخت کیگ احمد شاه بابا له هندوستانه د کابل پر لوري خطر ته متوجه کیگإي، نو له کندهاره د هندوستان پر لوري حرکت کوي، کله چیگ پنجاب ته داخلیگإي، نو پر د شگمنانو ماتم راحگي، د (منو) لشگکر ماتیگإي ، سره له دیگ چیگ (اووه زره) سکان ییگ ملاتؤ ته راغلي وو ، خو بیا ییگ هم ماتیگ وخوؤه.
(منو) چیگ کله د جنکگ حالات ولیدل چیگ تگول پنجاب تباه کیگإي، نو سولیگ ته لیگوال شو ، نو احمد شاه بابا ته ییگ د

ketabton.com - The Digital Library

ایلچي(استازي) پەلاس پیغام راولیگاٍه، احمدشاه بابا دا سوله قبوله کؤه، (منو) ییگ وباشگه او دیگ سره (منو) زیات خوشاله شو.(منو) د هندوستان د والي په توکگه پاتیگ شو، خو (منو) ته ییگ دا وویل که له تابعدارة خگخه دیگ سرغؤونه وکؤه، نو بیا به تگول پنجاب تباه شي.

تر دیگ وروسته احمدشاه بابا د مشهد په فکرکیگ شو، کله چیگ د (مشهد) پر لوري رهي شو، نو دهغه حگای واکمن (شاه رخ خان) أیگر وارخطا شو او احمدشاه بابا ته ییگ یو استازی ورولیگاٍه او وییگ ویل که موإ معاف کؤي. تر دیگ وروسته دا احمد شاه بابا لشگکرو (نیشاپور) ته مخه وکؤه خو دیگ وخت کیگ یو سخت ژمی راغی، احمدشاه بابا په دیگ خاطر چیگ په ژمي کیگ ییگ لشگکر تلف نه شي، بیگرته د کندهار پر لوري وخوحگیگد.
دا ژمی أیگر سخت و ان تر دیگ چیگ اکثره ژوندي موجودات ییگ تباه کؤل، دیگ کیگ د هند والي(منو) دا سیگ فکر وکؤ چیگ د احمد شاه بابا لشگکر په نیشاپور کیگ تر واورو لاندیگ شو، نو خگه ضرورت دی چیگ باج او خراج ورکوم، شگه دا ده چیگ مخالفت ییگ وکؤم، (منو) خپل لشگکر ته هم أیگر فریاد وکؤ، هغو تگولو ورته أیگریگ لافیگ ووهلیگ چیگ موإ ستا ملاتؤ کوو.

ketabton.com - The Digital Library

د احمد شاه بابا له خوا (خانجان) ته امر وشو چیګ دیګ جنګګ ته لاړ شي. د دیګ جنګګ له امله پر لاهور سخته قحطي راغله او خلک أیګر په تنګګ شول، بالاخره د (منو) لشګګرو ماتیګ وخوړله او (منو) وتښګتیګد، خو بیا بیګ خپله پوه ومنله او دربار ته په ننواتو راغی، نو شهریار (احمد شاه بابا) هغه وباښګه

د بادشـــاه شـــه دا فرمـــان
چیـــګ ســـردار بـــه شـــي روان
د مـــنو تقصـــیر معـــاف شـــه
کـــه بـــلند تـــر کـــوه قـــاف شـــه
چـــیګ اخـــلاص و د ســـردار
منـــو راغـــی پـــه دربـــار
پـــه خـــلعت د شـــاه ممتاز شـــه
پـــه جـــهان کیـــګ سرفراز شـــه

کله چیګ بیا لاهور د احمد شاه بابا د لشګګرو په لاس فتح شو نو هلته بیګرته ژوند له سره پیل شو او شګیګر ازي رامنحګته شوه.

چـــیګ فـــارغ شـــو شهریـــار
پـــه رونـــق شـــو تمـــام کـــار
پـــه تـــنظیم راغـــی لاهـــور
کګلـــستان شـــه پـــه هـــر لـــور

ketabton.com - The Digital Library

دغه راز په دې شاهنامه کې د جمناتر خګنکګ جګګؤه، د شاهجهان - اباد تاراج کېدل، شاهد رېګ ته تکګ، د پاني پت د جنکګ داستان او د نورو جنکګونو بیانونه هم راغلي دي.

له نواب ناصرخان سره د جنکګ داستان هم راغلی دی، سره له دې چې هغه سره اته زره قزلباش هم ملګري وو، خو بیا هم افغاني لشکرو ماتې ورکړه.

۱۱- په حماسيې او حماسي شاعرۀ کې معمولاً د کلام لفظي ښکلا ته ډېره پاملرنه نه کېږي او د مانا پر انتقال ډېر زور راوړل کېږي، خو کله کله کلام داسې برخې هم لري چې هنري خوا یې هم د پام وړ وي.

پر احمدشاهي شاهنامه هم همدا معيار تطبيقېږي، د دې اثر اکثره بيتونه له ذهني پلوه هنري يا لفظي ښکلا نه لري، ځينو ځايونو کې وزني ستونزې او تېروتنې هم لري، اکثره بيتونه يې سپوره او وچ دي، خو ځينې بيتونه داسې هم دي چې هنري جوهر لري او لفظي ښکلا په کې ښکاري لکه دا لاندې بيتونه:

چې وچا ته مخ که غم
وچوي د زړګي نم
خګه دی غم کګوره بلا
نه پرېږدي د هوش کلا

ketabton.com - The Digital Library

چیـــګ روان شـــه ستاســـیګ رور
د فـــنا پـــه بادشـــه ســـور
و دانـــا تـــه دنـــیا خـــس ده
پـــه خګـــو ورحګیـــګ د هـــر کـــس ده
نـــه مظبـــوط لـــري بنیـــاد
چـــیګ بنایـــیګ ده پـــه بـــاد...

پـه احمـد شـاهي شـاهنامه کیـګ حـافظ کګـل محمـد مرغـزي د جنکګ د هر داستان په پیل کیګ بیګلا بیګل مسایل مطرح کؤي، اکثره دیني مسایل، بیا بییګ یوه جنکګي پیګشګه، پـه پـای کیـګ بییګ خپل لقب یا تخلص (حافظ) یاد کؤی ، د حګان او خپـل شعر ستاینه بییـګ کؤیـګ ده، دا یادونه بیا بیا تکرار شویګ ده. خګو بیتونو ته بییګ د بیګلګګیګ په تو ګګه وګګورئ:

زمـا شـعر تـه کـه خګـوک ګګـوري
د بـــاران پـــه دود بـــه اوري
ســـوؤ مـــزاج بـــه بییـــګ کانـــدي اور
پریـــګ بـــه راشـــي د عشـــق زور
پـــه مـــزاج بـــه بییـــګ راســـي جـــوش
نـــه بییـــګ عقـــل وي نـــه هـــوش

همدا سیګ أیګر حګایه د خپل شعر ستاینه کوي.

ketabton.com - The Digital Library

د فورم له پلوه دا منظوم داستان يوه مثنوي ده، چې معمولاً د اوږدو حماسو، تاريخي کيسو او يا هم پېښليکو د بيان لپاره کارول کېږي، فردوسي هم د خپل شاهنامې لپاره له همدې فورم څخه کار اخيستی دی.

حافظ ګل محمد مرغزي هم د احمد شاهي شاهنامې د ليکنې لپاره مثنوي فورم ځکه غوره کړی چې همدا فورم د اوږدو پېښليکو د بيان صلاحيت لري له ځينو برخو او ځايونو پرته نوره دا مثنوي په (۷) څپو کې ويشل شوې ده. لفظي ښکلا په کې دومره نه شته، د کلام موضوع ته يې د کلام ښکلا په انډول زيات ارزښت ورکړی دی، چې دا خصوصيات په نورو حماسو کې هم شته. پر دې حماسه نوريې خبرې هم کېدی شي خو بيا هم که په مجموعي ډول وګورو احمد شاهي شاهنامه ارزوي په دې اثر کې د حماسې خصوصيات تر بل هر معنوي ډول زيات ليدل کېږي، البته د يوې ښې حماسې ټول خصوصيات پر يوې حماسې هم سل په سلو کې نه شي تطبيقېدلای، عام نظر او حکم دا دی چې هر هغه اثر چې د حماسې زيات خصوصيات پوره کړي، نو د حماسو په ډله کې شمېرل کېږي. احمد شاهي شاهنامه هم د نورو معنوي ډولونو؛ وياړنې او ويرنې په انډول د حماسې زيات او غالب خصوصيات لري، نو ځکه يې حماسه ګڼلای شو.

ketabton.com - The Digital Library

په لغمان کې د شولو کر

دا لیکنه چې په انګازه مجله کې چاپ شوې ده، د معلوماتي انشاء یوه بېلګه ده، هغه ځوان لیکوال چې غواړي معلوماتي او تشریحي لیکنې وکړي دا او دېته ورته لیکنې ورسره مرسته کولای شي. دا لیکنه هنري او ادبي ارزښت نه لري خو د یوې ټاکلې موضوع د سپړنې لارې چارې په ګوته کوي. ځوانو لیکوالو ته د معلوماتي لیکنو د برابرولو په برخه کې یوه بېلګه ګڼل کېدی شي.

د افغانستان په مهمو کرنیزو محصولاتو کې یو هم (شولې) دي چې وریجې ورڅخه لاسته راځي. شولې اکثره په هغو ګرمو سیمو کې کرل کېږي، چې پربېمانه اوبه لري، د شولو کرنه او له هغوی څخه بیا د وریجو لاسته راوړنه یوه اوږده پروسه ده، چې بزګر تر بل هر کرنیز محصول ډېر زیات زیار او زحمت ته اړباسي. زه دلته غواړم د هېواد له هغو ولایتونو او سیمو څخه چې شولې په کې کرل کېږي او بیا پر وریجو بدلېږي، یوازې په لغمان ولایت کې دا بهیر په ترتیب سره تشریح کړم. په دې لیکنه کې به د شولو د کښت پر څرنګوالي سربېره د شولو او وریجو پر

ketabton.com - The Digital Library

ډولونو او همدارنګه د وريجو د پخولو پر خو ډولونو هم رڼا واچوم:

۱- د شولو بزغلی: د شولو درشې پر مهال يو معين مقدار شولې (د ځمکې د ضرورت په اندول) بېلېږي او په ځانګړي جوال يا بوجيو کې ساتل کېږي. تر شپږ مياشتني ځنډ وروسته د لمريز کال د ثور مياشتې په لومړيو کې په داسې يوه ځمکه کې چې همدا مهال ورته کولبه شوې، دواله شوې، منډاوو شوې وي او اوبه په کې ډنډ وي، د غنمو د کښت په شان شيندل کېږي، خو په دې تفاوت چې د شولو بزغلي زيات ګڼ شيندل کېږي ان تر دې حده چې نږدې ټوله ځمکه په شولو پوښل کېږي.

۲- د بزغلي د رسېدو وخت: د بزغلي کښت چې د ثور مياشتې په لومړيو لسو ورځو کې ترسره کېږي په عمومي ډول د څلوېښت ورځو په شاوخوا کې موده نيسي او معمولاً د جوزا تر شلمې او يا لږ څه وروسته نېټې پورې رسېږي، په دې کې يو يا دوه ځلي کيمياوي کود هم ورکوي. د شولو بزغلي ودې دا مهال نږدې پينځه ويشت د برش سانتي متره وي.

۳- د شولو د کښت مهال: د جوزا د مياشتې په بهير کې د شولو د کښت لپاره ټوله ځمکه تياره شوې وي. مانا دا چې ځمکه لومړی کولبه او بيا دواله شوې وي. په لغمان کې ځمکه لا تر دې وروستيو وختونو پورې اکثره د غويو په واسطه کولبه

ketabton.com - The Digital Library

کېدله. یوازې په وروستیو دوه درې کلونو کې د غویو د کولبې ترځنګ د ماشین یا تراکتور په واسطه کولبه هم دود شوې ده، کله چې ځمکې تر کولبې وروسته د جوزا تود لمر وخوړ نو په اصطلاح ټولې ناروغۍ یې له منځه لاړې، د جوزا په وروستۍ لسیزه معمولاً د جوزا تر شلمې نېټې وروسته نهالونه پیلېږي.

۴- د شولو نهالونه: د جوزا په وروستیو کې اکثره ځمکې نهال ته تیارې وي، د نهال د تیارې وروستۍ مرحله پر ځمکې د اوبو سورول او تر هغې وروسته، منډاوو دی، منډاوو داسې یوه وسیله ده چې زیاتره د توت له لرګي څخه د نږدې یو متر په عرض او د دوه مترو په اوږدوالي او د نږدې لسو سانتي مترو په پنډوالي جوړېږي، په لاندینۍ برخه کې د لوټو د ماتولو لپاره د اوو یا لسو غاښونو په اندازه غاښونه هم لري، د غویو تر شا تړل کېږي او ډنډ شوی پټی پرې اوارېږي، له منډاوو سره نږدې هم مهال د پټي پولې هم جوړېږي، نوې ختې پرې اچول کېږي چې دې ته (تپیاري) وایي، تپیاري له پټي سره دا مرسته کوي چې اوبه پکې په دایمي ډول ایسارې کړي، پر کومه ورځ چې پټی منډاوو شو پر همغه مازیګر د بزغلي له پټي څخه بزغلی ایستل کېږي او د لاسي ګېډیو په شان ګېډۍ ګېډۍ تړل کېږي، که چېرې پټی نږدې وي، نو د بزغلي ګېډۍ په لاسونو او که چېرې لرې وي نو په کجاوه کې وړل کېږي او هلته پر همغه

ketabton.com - The Digital Library

مازيګر په ټاکلي اندازه، په پټې کې وېشل کېږي. د نهال لپاره معمولاً اشرګر، چې په کليوالي اصطلاح ورته (انشرګر) يا انشروالا وايي موجود وي، نهال کې اشر يو حتمي کار ګڼل کېږي، چې د کلي اکثره ځوانان، تنکي ځوانان او سپين ږيري په کې ګډون کوي. د سهار تر لمانځه وروسته نهال شروع کېږي او ضروري يې تر غرمې خلاصوي، نهال ټول په لاس کېږي او په ډېر سرعت سره ترسره کېږي، نهالګر په منظم ډول يو د بل ترڅنګ ولاړ وي او تر يوه متر زيات اندازه ساحه رانغاړي، نهال په ډېر شوق او ذوق پرمخ ځي او د بزغلي هغه ګېډۍ چې مخکې تر مخکې تقسيم شوې وي، پرله پسې خلاصېږي، که کوم پټې کې د بزغلي کمی احساس شي، نو د بزغلي مسول کس چې هغه په نهال کې برخه نه اخلي او پټې ته بزغلي رسوي، د هغه کمی پوره کوي. د سهار د چای تر مهال پورې چې هوا خورا ملايمه وي نهال ښه په درز کې روان وي، سهار اته، اته نيمې بجې په پټې کې د کومې ونې يا انځر تر سيورلاندې سباناري کې چای او شړومبی حتمي وي او ددې ترڅنګ تازه انځر، مستې، پنېر، د پنېر اوبه او ځينې نور ملحقات هم ورسره مله وي. د تناره پرېمانه ګرمه ډوډۍ پر دسترخوان خوره وي او نهالګر چې خورا اشتاه نيولي وي، په دومره خوند ډوډۍ خوري چې سړی ورته حيرانېږي، تر سباناري وروسته نهال بيا پيلېږي او تر غرمې

ketabton.com - The Digital Library

دوام کوي، دا مهال نهالګر په خپل منځ کې په لوړ او از یوه نیمه سندره هم وايي، اکثره یو نیم سروکی وايي او یوه یوه لنډۍ یې په منځ کې تاووي. کله کله د دوو کسانو ترمنځ لنډۍ تبادله کېږي او په دې ډول د نهال ګرمي او سختي په خوند سره پایته رسېږي. د غرمې ډوډۍ چې معمولاً یو یا دوه وطني چرګان په کې وي، له نورو ملحقاتو سره ښه مکلفه او خوندوره وي، مستې، شړومبې او ترکاري هم پکې وي، تر غرمې پوره اکثره نهال خلاصېږي، که چېرې یو نیم پټی پاتې وي هغه بیا خپله د نهال خاوند یا بزګر ترسره کوي، اشرګر معمولاً تر غرمې وروسته رخصتېږي. پخوا یو بل دود هم و او هغه دا چې د ځمکې د خاوند له کورنۍ ښځه یا خپله د کورنۍ مشر او یا د هغه زوی به یې د نهال په پای کې د بزغلي په پټي کې ټولو اشرګرو په زور رانیوه او په خټو یې لړه، دا کار یې د خوند او د نهال د ((حسن اختتام)) او یا په اصطلاح د تېر کال لپاره کاوه، خو په وروستیو وختونو کې دا دود له منځه تللی او یا هم ډېر کمزوری شوی، هغه څوک چې په خټو لړل کېده، هغه په دې کار چندان نه خفه کېده او دا یې دود ګاڼه.

۵- د شولو د رسېدو مهال: کله چې د جوزا په وروستیو او د سرطان په لومړیو کې نهالونه ختم شي، نو بیا له هماغه پیله د شولو پټي له اوبو ډنډ شي، نو اکثره وخت دا پټي له اوبو ډنډ

ketabton.com - The Digital Library

وي، د میزان په او اخرو کې شولې په صافېدو شي او په دې بهیر کې یو یا دوه ځله کیمیاوي کود ورته ورکوي؟ په هغو سیمو کې چې پټي شالیزار او د اوبو څه کمی وي، د اوبو پر سر څه ستونزې راولاړېږي، خو په لغمان کې چې د الینګار بهانده او د الیشنګ نیم بهانده سیندونه لري، د اوبو ستونزه د ځینو نورو ولایتونو په انډول کمه ده، په لغمان کې بیا د الیشنګ په انډول په الینګار کې د اوبو ستونزه کمه ده.

د شولو د رسېدو ټوله موده نږدې څلور میاشتې ده، کله چې د عقرب میاشت رابره شي او د عوامو په اصطلاح د عقرب ستوری شولې ووهي، نو شولې په پخېدو شي. د عقرب څو ورځې لاوتې نه وي چې لوونه ګډ شي، په څو ورځو کې ټول لوونه ترسره شي او ټوله سارا (کرونده) سپېره مېره شي.

۲- د وریجو د ایستلو پړاو: د وریجو د رایستلو بهیر څو ستونزمن پړاوونه لري، چې دلته یې په لنډیز سره یادونه کوو:

الف- د شولو د لمدولو پړاو: کله چې د شولو غوبل خلاص شي او راشه تیاره شي، شولې راساً هغې لویې ډنډې ته وړل کېږي چې لا تر دې دمخه کنبل شوې وي او داسې بنه لري چې روانې اوبه پکې داخل او خارج شي، دا شولې اکثره خپله بزګران او یا هم نور هغه اشخاص چې (پایکوټان) ګډل کېږي، په اجاره اخلي. په لغمان کې معمولاً یو خروار شولې له

ketabton.com - The Digital Library

ځلوښتو تر ځلور ځلو ښتو منو وريجو پورې اخلي او د شولو خاوند ته په پای کې همدا مقدار وریجې ورسپاري.

شولې په عادي ډول له (**۱۵-۳۰**) ورځو په ډنډ کې پاتې کېږي. که هوا يخه وي شولې نږدې د پرش ورځې او که هوا ښه يا نرمه وي، نو د پنځه لسو ورځو په شاوخوا کې پاتې کېږي.

ب- د شولو پخولو پړاو: کله چې د شولو لمدولو معين پړاو ترسره شو ، نو بيا د شولو پخولو مرحله پيلېږي، شولې په بټۍ کې پخېږي، پخوا به يې په يو ډول ځانګړو مټونو کې پخولې چې هغه خورا سخت کار وو ، په هر مټ کې ايله اووه اته منه شولې ځايېدلې. ترمټونو لاندې به يې اوربلوه او تر معين حرارت وروسته به شولې پخېدلې، خو وروسته به يې يو ډول سرخلاصي ديګي کې راوتل چې هغو ته يو ځانګړی ځای ژوروي، ديګی پرې له پاسه ږدي، لاندې ورځخه اوربلوي او د سون د هغو موادو په واسطه اور بلېږي چې (سيکه) يې ګڼي او په حقيقت کې د وريجو هغه پوټکي دي چې تېر کال له وريجو ځخه لاسته راغلي او په همدې نيت يو کال ساتل شوي دي، د بټۍ کار هم د نهال په شان په اشر ترسره کېږي او معمولاً د شپې له خوا وي، که هوا ډېره يخه هم وي کوم تاثير ځکه نه لري، چې د بټۍ کار ټول له اور سره وي او داسې وي لکه سړی چې په ژمي کې دننه په نانوايي کې ناست وي. په يوه ساعت کې نږدې

ketabton.com - The Digital Library

پنځه لس منه شولې پخېدی شي او که اشرګر تکړه وي، تر دې زیاتې هم پخولای شي، مانا دا چې په پنځو ساعتونو کې نږدې یو خرورا شولې پخېدی شي.

ج- د شولو د وچولو پړاو: کله چې شولې په بټۍ کې پخې شي تر هغې وروسته یې پر داسې یوه اواره ځمکه اواروي، چې لمر ولري. په لغمان کې عموماً بامونه د شولو د وچولو لپاره کارول کېږي، ځکه چې له کورنیو چرګانو او خطرونو څخه هم خوندي وي. د ورځې دوه یا درې ځله په شولو کې په دې نیت پښه وهل کېږي چې شولې یوه خوا او بله خوا واړوي او لمر ته مخامخ شي. که هوا لمرینه وي نو په پنځه شپږ ورځو کې شولې وچېږي او که اسمان وریځ وي تر دې زیات وخت غواړي.

د- د پایکو یا ماشین پړاو: کله چې شولې وچې شي، نو بیا یې پایکو ته وروړي، پایکو کې مخکې تر مخکې نوبت نیول کېږي، پایکو کې په یوه شپه کې تر یوه خروار زیاتې وریجې ایستل کېدی شي. پایکو داسې یو سیستم دی چې د لرګي د یو غټ تیر پواسطه چې (لټ) یې بولي او د لرګي لویې پرې پکې نصب وي، دا پرې د اوبو د انرژۍ یا فشار پواسطه چې له یوې جګې ناوې څخه راشېوه کېږي، تاوېږي، د لټ په تاوېدو سره د پایکو دوه ستنې چې پایې یا څپېړې یې بولي له

ketabton.com - The Digital Library

ځمکې څخه د دوه مترو په لوړوالي جګېږي او بېرته هر يوه په خپل معين ځای کې چې د يوه متر په اندازه ژور وي او (بغرۍ) يې بولي لګېږي، په همدې بغريو کې د درې يا څلور منو په اندازه وچې شولې پرتې وي او د څپېړو په ګوزار له دې شولو پوټکي بېلېږي او وريجې راڅرګندېږي. بيا دا وريجې د چج پواسطه پاکېږي، ميده او ناپاکې وريجې يوه خوا او پاکې يې بله خوا اچوي، د پايکو د خاوند له خوا پر يوه خروار وريجو يونيم من مزد دی، د يادونې وړ ده چې اوس په ټول لغمان کې ايله که څو د ګوتو په شمار پايکوګانې پاتې وي. په وروستيو کې د اکثرو پايکوګانو ځای نويو عصري ماشينونو نيولای چې د وريجو د را ايستلو کار يې ډېر اسانه کړی دی، خو ماشين بيا د پايکو په انډول زيات مزد اخلي، يانې په يوه خرورا وريجو څلور منه وريجې مزد اخلي. د لغمان خلک وايي چې د پايکو د وريجو په انډول د ماشين وريجې بې خونده دي، ځکه چې ماشين د وريجو غوړ زبېښي او له منځه يې وړي، خو د ماشين ښه والی بيا دا دی چې وريجې يې صفا او ميده په کې کمې وي.

په لغمان کې د شولو ډولونه: په لغمان کې د شولو بېلابېل ډولونه کرل کېږي، چې غټې او مهينې دوه پکې شاملې دي، په غټو شولو کې بنګلدېشی، جاپانی، پرګانې او پرملۍ شاملې دي او په مهينو کې سيله، بېسودی، باړه يا تورشغه او

ketabton.com - The Digital Library

پشدی شاملې دي، له پرګانو پرته چې اوس معمولې نه دي، د نورو ټولو شولو کرل یو شان دي، یوازې پرګانې د بزغلي په شان کرل کېږي او نهال نه لري.

د یادونې وړ ده چې غنمې شولې د مهینو هغو په انډول دوه برابره زیاتې خېږي. یو جریب ځمکه له یو نیم خروار څخه تر دوه نیم خروار پورې غنمې شولې کولای شي او مهینې بیا ددې مقدار نیمایي خېږي. د مهینو وریجو قیمت او خوند بیا د غنمو هغو په انډول دوه برابره دی، غنمې او مهینې شولې چې په کوم نامه یادېږي وریجې یې هم په هماغه نامه یادېږي.

۸- په لغمان کې د وریجو پخولو ډولونه: په لغمان کې لکه څنګه چې څو ډوله وریجې دي، دغسې په څو ډوله پخېږي هم، چې په هر ډول کې بیا څو نور ډولونه هم لري، چې د وریجو پخولو بېلابېلې کورنۍ دي، دلته یې څو غټو کورنیو ته اشاره کوو:

الف- داوګرې کورنۍ: په لغمان کې د وریجو د پخولو عام ډول همدا اوګره ده، چې سپینه اوګره ګڼل کېږي. په جوش کړو اوبو کې پخېږي او اکثره غنمې وریجې په کې کارېږي. دا په ټول لغمان کې عامه ده او په اصطلاح د لغمانیانو ملي غذا ګڼل کېږي، په پخوانیو وختونو کې به سهار پخېدله خو اوس تر ډېرې زیاتې کچې یوازې غرمه یې پخېږي او ډېره کمه د شپې له

ketabton.com - The Digital Library

خوا هم پخېږي. سپينه اوګره يوه بله ضميمه هم لري چې هغه يې په اصطلاح کتغ ګڼل کېږي، هر کتغ چې ورسره مل وي د همغه په نامه ياد ېږي، لکه پيتي او اوګره، مستې او اوګره، شړومبې او اوګره چې (نرۍ) هم ورته وايي، شيدې او اوګره، کورت او اوګره او داسې نور.

ب- د ناکې کورنۍ: د اوګرې په کورنۍ کې مو يادونه وکړه چې اوګره ځانته او کتغ يې ځانته وي، بيا د دواړو په نومونو ياد ېږي، خو اوګره ځانته او کتغ يې ځانته تيارېږي، يو له بله جلا وي او ګډ نه وي، خو د ناکې کورنۍ بيا په ترکيب کې تقريباً همداسې ده خو فرق يې دادی چې دلته اوګره او کتغ دواړه سره يوځای پخېږي. مانا دا چې اوګره يا وريجې په کتغ کې پخېږي، بل فرق يې دادی چې پر غټو وريجو سربېره مهينې وريجې هم په کې کارېږي. د ناکو په کورنۍ کې سبوناکه، شړومبې ناکه، پياوه ناکه او سرنجي ناکه مشهورې دي، سرنجي ناکه هغه ډول وريجې يا اوګره ده چې کله له کوچو څخه غوړي وباسي، له هغو څخه شړومبې ته ورته مايع پاتې کېږي، په همدغه مايع کې چې وريجې پخې کړي، يو ډول تريو خوند لري، همدغې ته سرنجي ناکه وايي، سبوناکه په وچو سبو کې پخېږي، شړومبې ناکه په شړومبو کې او پياوه ناکه په بې غوښې پياوه کې چې معمولاً له وچو پيازو جوړه وي.

ketabton.com - The Digital Library

ج- شوله: په ټول لغمان کې معمولاً يو ډول شوله پخېږي، چې اکثره په غريبو ودونو او خيراتونو کې پخېږي. د غټو وريجو او ميو يو ګډ ترکيب وي، د شولې نور ډولونه په لغمان کې زيات باب نه دي.

د - د شکربتې کورنۍ: شکربته معمولاً له مهينو وريجو پخېږي، په لغمان کې دوه ډوله شکربته باب ده، يو هغه ډول شکربته چې صافې کړې سپينې وريجې تيارې شي اوله پاسه پرې بوره ودوړول شي او بل هغه ډول دی چې له پاسه پرې د ګوړې ميده ګي يانې شکره ودوړول شي، شکربتې لغمان کې اکثره په روژه ماتي او چرګ بانګونو کې پخېږي او کله کله که عاجل مېلمانه پيدا شي او د غوښې د پيدا کېدو امکان کم وي، نو په عاجل ډول ورته شکربته تياره کړي، د لغمان شکربته ډېره مشهوره ده، چې سندرغاړي يې هم ارمان کوي، د تګاب غياث استاذ چې ځان د لغمانيانو خوری بولي، د لغمان د شکربتو ډېر ارمانجن دی او وايي:

نه خو به بيا لغمان ته لاړ شو – نه به هغه شکربتې وخورو مينه

هـ- پلوونه: په لغمان کې په کورونو او بازارونو کې معمولاً هغه ډول پلوونه پخېږي چې ډېر عام دي، صافې کړې وريجې (سپين پلو)، سبزي پلو، دميخ او قابلي پلو، دا ډول پلوونه د لغمان په بازارونو په تېره بيا په مهترلام ښار کې

ketabton.com - The Digital Library

پخېږي. هر ډول پلو د هېواد د نورو بازارونو په انډول ارزانه دی. په همدې هيله چې د هېواد هر وګړي ته په هر ګوټ کې هر ډول پلوونه ورسېږي، دا ليکنه پايته رسوم.

ketabton.com - The Digital Library

پټه خزانه: تر عظیم الشان قرآن وروسته

((پټه خزانه))، په پښتو ادبیاتو کې هغه خورا مهم، تاریخي او ادبي اثر دی، چې په ټولو پښتو اثارو کې پښتنو ته بل هېڅ ادبي اثر دومره منښت، ګرانښت او تقدس نه لري، لکه پټه خزانه. قرآن عظیم الشان چې د ټول بشر د نېکمرغۍ او د ټولو مسلمانانو لپاره تر تصوره پورته جامع خدایي کتاب دی او ټول بشر ته د لمر د رڼا حیثیت لري او پښتانه د قرآن پر تقدس، سپېڅلتیا او روښانتیا تر هر چا زیات باوري او ګروهمن دي، خو که تر قرآن عظیم الشان او څو نورو مذهبي کتابونو وروسته په عامه روښنفکري پښتني ټولنه کې د کوم کتاب د ګرانښت، تقدس او درناوي ارزونه، پرتلنه او تلنه کوو، نو بیا خو هېڅ کتاب هم د (پټې خزانې) مقابله نه شي کولای او نه دې سره د ګرانښت او محبوبیت په تله تلل کېدی شي. ددې ګرانښت علت څه دی؟ ولې ټول ولس ورته د تقدس په سترګه ګوري؟ او بیا هغه ولس چې له ځینو خاصو مذهبي او عقیده یي

ketabton.com - The Digital Library

ارزښتونو پرته پر بل هېڅ شي په اسانۍ توافق نه کوي، ولې (پټه خزانه) مني؟ ولې يې درناوی کوي؟ ولې پرې متفق دي؟ ولې ترې خوند اخلي؟ او ولې پرې باور کوي، هر کله که مو دا او د پټه ورته پوښتنې مطرح کړې او معقول ځوابونه مو ورته پيدا کړل، کېدی شي پر (پټه خزانه) د څو شکمنو ((ليکوالو)) شکونه راته خپله ځواب شي. زه نه غواړم دلته د ځينو نورو ښاغلو ليکوالو په شان د (پټې خزانې) په اړه تاريخي، ژبني، ادبي او کرونولوژيک دلايل راوړم او د هغو لپاره ګڼ شمېر اخځونه د ملاتړ په توګه کتار کړم، يوازې له خپل ليد لوري غواړم په عام ډول د پټې خزانې د حقانيت، ماهيت او ارزښت په اړه خپل نظر څرګند کړم:

د پټې خزانې تاريخي ارزښت: (پټې خزانې) په حقيقت کې د خپلې ښکلا له امله يو شمېر مخالفين پيدا کړل، ددې مخالفتونو يو غټ علت دادی چې په (پټه خزانه) کې د جهان پهلوان امير کروړ سوري يو شعر (وياړنه) راغلی، دا شعر د تاريخي قدامت له مخې (۱۳۹هـ ق) کال ته رسېږي، ددې شعر له امله د پښتو ادبياتو د لاسته راغلي ليکلي شعر نېټه د ګاونډيو ژبو په تېره بيا د فارسي ژبې له لومړي لاسته راغلي شعر څخه نږدې يوه نيمه پېړۍ (۱۵۰کاله) دمخه ځي. د ايران يو شمېر فارسي ژبي ليکوال وو چې د فارسي ژبې د بډايه ادب له

ketabton.com - The Digital Library

مخې په سیمه کې د فارسي ژبې د تفوق روحیه پالي او افغانستان هم د خپلې ژبې او فرهنګ د نفوذ ساحه (!) ګڼي، د پښتو ژبې او ادب دا تاریخي قدامت او قوت نه شو زغملای، نو ځکه یې په عمومي ډول له پټې خزانې او په خاص ډول له دې شعر سره حسادت او حساسیت وښود او ورو ورو یې پر پټه خزانه د ((**جعل** او تذویر)) تورونه پورې کړل. یانې ددې تورونو اساسي سرچینه د ایران ملتپالي او ژبپالي لیکوال وو. دوی ددې کار لپاره په لومړي ګام کې په افغانستان کې یو شو فارسي ژبي لیکوال د پټې خزانې مخالفت ته راوپارول او بیا د وخت په تېرېدو سره یو شو ((پښتانه لیکوال)) هم ددې لړۍ برخوال شول.

د پټې خزانې سیاسي ارزښت: په مجموعي ډول ټول افغانان او په ځانګړي ډول پښتانه چې د علامه اقبال په وینا د اسیا زړه تشکیلوي، په وروستیو ، درې، درې نیم سوو کلونو کې لومړی د یو محلي او ورپسې بیا د یو ملي حکومت خاوندان شول او له دې سره سم له ځینو ګاونډیو هېوادونو سره د سیاسي رقابت ترڅنګ پر فرهنګي سیالۍ هم اخته شول، نو د یو شمېر ګاونډیو هېوادونو او قومونو سیاستوال او لیکوال چې افغانان او په تېره بیا پښتانه یې د ((یو وحشي او یرغلګر)) (!) قوم په توګه معرفي کول، د پښتنو د فرهنګي

ketabton.com - The Digital Library

شتمنۍ راسپړل او ځلول ورته د زغملو نه وو ، دوی غوښتل چې فرهنګي محکوميت د سياسي محکوميت وسيله کړي، نو په دې خاطر يې د پټې خزانې، فرهنګي، ادبي او علمي ارزښت له سياسي هغو سره مخلوط کړ او د سياسي انګېرنو پر بنسټ يې د (پټې خزانې) مخالفت ته راودانګل.

د پټې خزانې متني ارزښت: څرنګه چې د پټې خزانې ليکوال (محمد بن داود هوتک) يو پوخ، فطري، کسبي او مسلکي ليکوال و او د شاه حسين هوتک د دربار منلی منشي و ، نو په خورا دقت او انتظام يې د تاريخي تسلسل او اخځونو په ښودلو سره د (۵۰) تنو په ګډون د شاعرانو تذکره ترتيب کړې ده او د يو ښه، پوخ او کره متن په ترڅ کې يې هغوی معرفي کړي دي، نو د متن دغې ښکلا هم ځينې منفي باف ليکوال راپارولي چې ولې يې پر هغه وخت داسې پخه تذکره ليکلې ده. دوی په عام ډول د پښتنو او په خاص ډول د (محمد بن داود هوتک) پر استعداد شک ښکاره کوي چې پښتانه ! هغه وخت او داسې کتاب ! !؟

دوی د دې ته پام نه کوي چې تر همدې تذکرې څه نږدې او وه سوه کاله دمخه د غزنويانو په دربار کې د ((شاهنامې)) په شان يو مهم اثر ليکل کېدی او زړې افسانې په نظم کېدی شي، په دې دربار کې پر يوه وخت شاوخوا (دوه نيم سوه) ليکوال پالل

ketabton.com - The Digital Library

کېدی او د شعرونو په لسګونو دېوانونه رامنځته کېدی شي، خو د هوتکیانو په دربار کې دې یو محمد هوتک ددې استعداد نه پیدا کوي چې یوازې د تېرو او هم مهالو شاعرانو یوه تذکره ترتیب کړي؟ ځکه چې د دوی په نظر دا قوم د فرهنګ او ادب پنځونې استعداد نه لري !؟ که چېرې پټه خزانه د یو څلور پنځو شاعرانو له ګډو وډو سوانحو جوړه وای نو بیا خو کېدی شول چا پرې انتقاد نه وای کړی. اوس د پټې خزانې (منتقدین) د خپل استعداد له لید لوري د پټې خزانې متن ګوري، دوی فکر کوي چې ولې دومره پوخ متن؟ که هر ((نقاد)) د خپل استعداد له زاویې څخه د بل لیکوال اثر ته وګوري، نو بیا خو د ډېرو نړیوالو لیکوالو پر اثارو هم شک کولای شو، ولې هومر؟ ولې هوګو، ولې بلزاک، ولې ټاګور، ولې خوشال او داسې نورې ډېرې ولې ولې.

د پټې خزانې اروایي ارزښت او اغېز: په یوه ادبي اثر کې د لیکوال او لوستونکي ترمنځ یوه پټه رابطه وي، د همدې رابطې پر بنسټ د دواړو فکري او اروایي اړیکې ټینګېږي، دا رابطه په حقیقت کې د هغه (صداقت) بیان دی، چې لیکوال یې په خپل اثر کې وړاندې کوي. هر څومره چې د لیکوال په اثر کې د صداقت او رښتینولۍ جوهر زیات وي، په همغه اندازه د لیکوال او لوستونکي رابطه زیاته ټینګېږي او

ketabton.com - The Digital Library

نږدې کېږي، کـه ليکـوال پـه خپـل اثـر کـې د صـداقت پرځـای د مفاهيمو پـه انتقال کې لـه تصنع، تکلف او لفظي درغلۍ څخـه کار واخلي، لوستونکی به يې يو ځل اثر ولـولي، بيـا بـه يـې هـم ولولي خو هېڅکله به يې زړه ته لاره پيدا نه کړي، پـه همدې وجه تکلفي، تصنعي او نږه اکتسابي ليکوال کامياب ليکوال نـه دي او نه هم هېڅکله عام محبوبيت پيدا کولای شي. ادبي اثر داسې يوه پديده نه ده چې څوک يې په زوره پر چا ومني او نـه هـم د کـره کتنې په شان علم دی چې ځينې کره کتونکي په پای کې يو حکم صادوري. زه وايم چې په پټه خزانه کې کوم قوت موجود دی چې پـر عـام ولـس او پـه تېـره بيـا پـر ليکوالـو يـې ځـان د تقـدس تـر سـرحده منلـی دی؟ نـه محمـد بـن داود هوتـک (د پټـې خزانـې مولف) او نه هم پوهاند عبدالحی حبيبي (د پټې خزانې شارح) کـوم زور درلـود او نـه هـم د پټـې خزانـې تـر شـاه د زور لښـکرې ولاړې وې چې پر خلکو يې ومنې. زما پـه فکـر پـه دې اثـر کـې صداقت، د ليکـوال احسـاس، عـواطفو د ليکـوال لـه فني قـوت سره ملګري کېږي او په پای کې اثر هغومره قوت پيدا کوي چې ان د خلکو پر زړونو د يـو سپېڅلي ادبـي اثـر پـه توګـه حکومـت وکړي. د دنيا په ټولو ادبي اثارو کې دا خبره تراوسه نـه ده پېښـه شوې او حتی دا به يوه معجزه وي چې يو څوک يا ليکوال دې نن کېني، درې سوه کاله وړاندې د يوه بل ليکوال په نوم دې تذکره

ketabton.com - The Digital Library

ولیکي او هغې کې دې بیا ان تر یو زر کلونو پورې په بېلا بېلو دورو کې د هر پړاو له تاریخي او اجتماعي حالاتو سره سم لیکوال او ادبي بهیر داسې معرفي کړي، چې د خلکو پر زړونو دې د نورو ټولو ادبي اثارو په انډول زیات حکومت وکړي.

که موږ فرضاً د یو څو شېبو لپاره دا فرضیه ومنو نو بیا خو دغه بل لیکوال تر محمد بن داود هوتکه هم د زیاتې ستاینې او شاباسۍ وړ دی چې په شلمه پېړۍ کې داسې یو اثر لیکلای شي چې د پېړیو په بهیر کې د یوې ژبې مطرحو شاعرانو ته شعرونه هم منسوب کړي، ادبي ژوند ، مبارزې او ویاړونه هم ورپه برخه کړي او بیا نور لیکوال، سیاسي او ادبي تاریخونه هم د دې لیکوال خبره تائید کړي.

تر اوسه پورې د بشر د ادب تاریخ په ټوله دوره کې دا ډول ادبي معجزه چا نه ده تخلیق کړې، هو داسې شوي چې یو شاعر یا لیکوال د بل نوموړکي، نومور، مړ یا ژوندي شاعر یا لیکوال کلام په خپل نامه کړی وي، خو دا ډول غلا هم ډېره ژر رسوا شوې ده، خو دا بل ډول معکوس کار چې څوک دې خپل اثر بل چاته منسوب کړي او خپله دې ترې دفاع هم وکړي، په ادبي تاریخ کې یې بېلګه نه لرو.

پټه خزانه د هغې انډول، بدیل یا مثل: د پټې خزانې مخالفین چې پر پټه خزانه یې متضاد شکونه څرګند کړي دي،

ketabton.com - The Digital Library

د هغو لپاره به يو منطقي دليل دا واى چې دوى پټې خزانې ته ورته يو بل تاريخي اثر يا تذکره جوړه کړې واى، تر هغه وروسته يې پر خلکو منلې او بيا يې له پټې خزانې سره پرتله کړې او خلکو ته يې ويلي واى چې دا دى د دا ډول ((جعلي)) اثارو ليکل او پر خلکو يې منل ګران کار نه دى. که دا کار يوه يا دوو ليکوالو نه شو کولاى، نو بيا دې د پټې خزانې ټول مخالفين، په ښکاره او پټه سره ناست واى په شپو، مياشتو او کلونو دې کار کړى واى او بيا دې خپل لاسوند (سند) خلکو ته وړاندې کړى واى او ولې ډېر وخت او ډېر کلونه؟ ځکه د يو ((جعلي)) اثر لپاره خو ډېر وخت ته اړتيا نه شته، هغه خو د تخيل، احساس او عواطفو په زور نه رامنځته کېږي، بلکې فکر، مهارت او چل ول ته ضرورت لري، نو د پټې خزانې ټولو مخالفينو بايد د زياتې انرژۍ د لګولو پرځاى دا کار ژر تر ژره ترسره کړى واى. د منفي بافانو او شکاکانو دا خاصيت دى چې تر خپل فکر او استعداد پورته اثر باندې ضرور شک ښکاره کوي، مشرکينو به پر قرآن کريم هم شک کاوه، د قرآن کريم ايتونه به يې شعر باله او ځينو به سحر و جادو. کله چې د لوى خداى(ج) له لوري په همدې اړه د (انا اعطينا...) سورة نازل شو او له مشرکينو څخه وغوښتل شول چې تاسوددې کلام معادل يا مثل جوړ کړئ، نو هغوى چې هر څومره زور وواهه څه يې ونه

ketabton.com - The Digital Library

کړای شول نو تر هغه وروسته یې بیا اعتراف وکړ چې دا واقعاً هم د الله(ج) کلام دی، نو پټه خزانه خو د بشر د ذهن یوه راټوله کړې ادبي تذکره ده، نو د پټې خزانې ټولو مخالفینو ته یو چیلنج دی چې په انفرادي یا ډله ییز ډول دې ته ورته یو اثر رامنځته کړي.

پټهٔ خزانه، د شک او ثبوت مقابله: پر یوه شي باندې شک ښکاره کول اسانه دي، خو د هغه پر وړاندې د ثبوت وړاندې کول بیا هغومره اسانه نه دي. پر پټه خزانه هم شک ښکاره کول اسانه کار دی، لکه چې دا شکونه د هر شکاک له خوا شوي هم دي، خو د خپل شک د اثبات لپاره یوه هم غوښ ثبوتونه نه دي وړاندې کړي، د شکاکانو پر وړاندې هم چې کوم اسناد او دلایل وړاندې شوي هغه هم شکاکانو ته د منلو وړ نه وو هغوی پر هغو بیا هم شک ښکاره کړی دی. خو زما په نظر پټه خزانه خپله یو ثبوت دی، یو شتوالی او موجودیت دی، د ثبوت له پاسه بیا ثبوت وړاندې کول څه مانا نه لري.

لوی خدای(ج) په طبیعت کې ډېر رازونه اچولي، له هغو رازونو څخه یو دادی چې ((هر سړی پیدا دی خپل خپل کار لره که نه))؛ یو څوک به کار کوي بل به نیوکه کوي، یو څوک به یو اثر لیکي بل به پرې نقد کوي، یو څوک به د ښه خوی او ښو اخلاقو خاوند وي او بل پرې شک کوي او وایي به چې دا چلند

ketabton.com - The Digital Library

يې د قوت د نشتوالي له امله دی، په اصل ماهيت کې دا سې نه دی، يو څوک به ښه صادق مسلمان وي، بل به منافق او شيطان وي، يوه خوا به حق وي بله خوا به بطلان وي او ژوند به ترپايه همدا سې د متضادو لوريو په مقابله کې روان وي.

پټه خزانه هم دغسې يو ثابت حقيقت او واقعيت دی، په دې لړ کې شکاکان هم حق لري د خدای(ج) د پنځول شوي طبيعت مطابق خپل شک ښکاره کړي. ځينو ليکوالو د رحمان بابا د ژوند او مرګ د کلونو په باب شک ښکاره کړی او هغه يې سم نه دی بللی او په دې باب يو شمېر ليکوالو ليکنې هم کړي، دا چې رحمان بابا پر کوم کار مړ دی او پر کوم پيدا؟ دا ددې مانا نه لري، چې د رحمان بابا له شتوالي منکر شو، د رحمان بابا د شعرونو شتوالی خپله د رحمان بابا د اثبات لپاره کفايت کوي، نو د پټې خزانې د اثبات لپاره هم غټ دليل په خپله د هغې متن دی چې د سالم عقل او فکر خاوند ترې انکار کولای نه شي. ځينو ليکوالو او په اصطلاح ((تېزبينو)) ليکوالو دا د ځان د تبليغ او اطراح لپاره يوه ښه وسيله ګڼله چې پر يو مشهور اثر، پر يوې مشهورې تاريخي پېښې او يا مطرح ليکوال وپېچي، پر هغو شک ښکاره کړي او ځان مطرح کړي.

يو وخت موږ په پېښور کې غوښتل د خوشال بابا د زوکړې د څلورسومې کاليزې په وياړ يو علمي سيمينار جوړ کړو، د

ketabton.com - The Digital Library

سیمینار تر جوړولو وړاندې د سیمینار د مقالو د وېش لپاره یو بورډ یا جرګه ګۍ جوړه شوې وه، په جرګه ګۍ کې یو تن مطرح لیکوال وویل زه غواړم د خوشال بابا د ژوند یانې تولد پر کال لیکنه وکړم، ده وویل زما د لیکنې عنوان دی: خوشال بابا پر کوم کال پیدا دی؟ یو زرو دوه ویشت که یو زرو یوویشت؟ ده وویل ما سره ګڼ شمېر داسې دلایل، مدارک او اسناد شته؛ دا ثابتوي چې بابا پر یو زرو یوویشت کې پیدا دی نه په یو زرو دوه ویشت هـ ق کې. موږ وویل دا یوه اتفاقي موضوع ده او واضح ده، ضرورت نه شته چې پر دې لیکنه وشي، د بابا د ژوند او اثارو پر هغو اړخونو باید خبرې وشي چې تر اوسه لا مبهم دي او څېړنې ته اړتیا لري، خو لیکوال صیب بیا ټینګار وکړ څوک وایي چې د خوشال بابا د ژوند کال اتفاقي دی؟ هېڅ اتفاقي دی نه، تاسې یو ځل زما منابع او اسناد وګورئ بیا به مو باور پرې راشي، پرېږدئ چې موږ لوستونکو ته واقعیت وایو، کله چې لیکوال پر خپلې خبرې تر حده زیات ټینګار وکړ، نو ما ته هم یو څه غوصه راغله ما ورته وویل: د خوشال بابا په باب تر ټولو کره، معتبره او باوري اسناد کوم دي؟

ده وویل خپله د بابا اثار. نو ما وویل کله چې خپله بابا وایي:

ketabton.com - The Digital Library

((د هجرت زر دوه ویشت سن و ــــ چې زه راغلم په میان))

نو بیا ته څوک یې چې د بابا د ژوند په هکله خپله د بابا خبره رد کړې، دې سره زموږ بحث نور پای ته ورسېد.

نو اوس راځو خپلې خبرې ته چې پر یوه شي د شک ښکاره کول او د هغه لپاره د یو څو مرتبو او نا مرتبو، وړاندې او وروسته دلایلو راوړل او د عادي لوستونکو د ذهنونو ګډوډول اسانه کار دی، خو د خپل ناسم شک اثباتول ساده کار نه دی.

د پټې خزانې له مخالفینو څخه یو: پټې خزانې په پیل کې د سیاسي او کلتوري سیالیو له امله بهرني مخالفین درلودل، وروسته وروسته بیا د مخالفتونه په کورنۍ کچه هم څرګند شول، خو د کورنیو مخالفینو د مخالفت علتونه ډېر زیات سیاسي او کلتوري نه وو؛ اکثره د حقارت له رواني عقدو او په فرهنګي چاپېریال کې د سالم رقابت له لارې لوړ شهرت او مقام ته د نه رسېدو له امله پیدا شول. د کورنیو مخالفینو سرخېل ښاغلی قلندر مومند دی چې په پښتنو لیکوالو کې نسبتاً پام وړ مقام لري. دقلندر مومند د شهرت یوه لویه وجه همدا د پټې خزانې مخالفت دی، سره له دې چې هغه په شعر، لنډه کیسه، تنقید او تحقیق کې هم مشهور دی، خو په دې هره برخه کې دده همعصره داسې نور پښتانه لیکوال وو چې له قلندر مومند څخه یې اول مقام نیولی و او زیات شهرت ته

ketabton.com - The Digital Library

رسېدلي وو ، د ببلګې په توګه کله څوک د غزل نوم اخلي، نو د حمزه بابا ، که د تحقیق نوم اخلي نو کامل مومند ، که د لنډې کیسې نوم اخلي نو مهدي پاچا او که د انقلابي شاعرۍ نوم اخلي نو د اجمل خټک نومونه يې اول په ذهن کې راګرځي.
قلندر مومند ته دده د فرهنګي شخصيت د خروب او مطرح کېدو يوازينۍ لاره همدا ((تنقيد)) پاتې وه. نو ده بايد داسې يو څه ته ګوتې ورورې وای چې دده د فرهنګي شخصيت د شهرت غوښتنې دا غريزه يې خړوب کړې وای. د قلندر مومند دا پټه تلوسه هغه وخت د فوران حالت ته ورسېده چې پر (۱۳۴۵ل، ۱۹۶۶م) کال کابل کې د خوشال بابا په ياد جوړ شوي نړيوال سيمينار ته رابلل شوی و ، دا هغه مهال و چې د پټې خزانې له لومړي چاپ څخه نږدې (۲۵) کاله تېرېدل، ددې سيمينار علمي مشري د لوی استاد علامه عبدالحی حبيبي پر غاړه وه. دې سيمينار ته پر قلندر مومند سربېره حمزه بابا او څو نورو ليکوالو ليکنې وستايل شوې، لوی استاد پوهاند علامه حبيبي چې نه يوازې د افغانستان، بلکې د ټولې سيمې په کچه يو لوی عالم و ، هم زيات وستايل شو او درناوی يې وشو ، قلندر مومند په دې سيمينار کې دده له خپلې توقع او شان سره برابر ونه ځلېد ، نو له همدې ځايه ده د داسې يو ناسم رقابت لاره ونيوه چې پخوا يې دومره جوش نه و. دا وخت د قلندر مومند د

ketabton.com - The Digital Library

قلم نوکه او ذهن د (استاد حبیبي) لوري ته واوښتل او په دې کې یې لومړی کتاب چې لوی استاد پرې حاشیې، تعلیقات او شرحې لیکلې وې هغه (پټه خزانه) وه، نو همدا کتاب هدف یا ټارګېټ شو، ولې پټه خزانه هدف شوه؟ ولې د حبیبي صاحب خپل تالیفات تر برید لاندې رانغلل؟ د دې پوښتنې ځواب دا دی چې د پټې خزانې د تردید لپاره لا تر دې د مخه بهرنې ذهنیت کار کاوه، هغوی هم یو کورني شکاک او کورني شکاک هم یو بهرنې ملا تړ ته اړتیا لرله، مشترکې ګټې د دوی د ګډې همکارۍ سبب شوې. ښاغلي قلندر مومند تر هغه وروسته پر پټه خزانه څو انتقادي لیکنې وکړې او د پېښور په چاپي خپرونو کې یې خپرې کړې.

قلندر مومند نږدې شل کاله پر پټه خزانه ((تحقیق او تنقید)) وکړ او په پای کې یې ((پټه خزانه فی المیزان)) کتاب چاپ کړ، هغه وخت چې لوی استاد عبدالحی حبیبي ژوندی و، نو د پټې خزانې د بهرنیو او کورنیو شکاکانو د شکونو په اړه یې خپل مستند دلایل ولیکل، دلوی استاد تر مړینې وروسته قلندر مومند ته لاره نوره اواره شوه، وروسته ده یو شمېر هغه لیکوال په تېره بیا د پېښور ځینې ځوان لیکوال چې دده پر چاپېریال راټول وو او په یو نه یو ډول یې ده د شخصیت په وده کې رول درلود، په زړه نا زړه ډول د قلندر مومند فکر تعقیب

ketabton.com - The Digital Library

کړ، خو بیا هم په پېښور او کویټه کې ډېر نور داسې لیکوال وو چې د قلندر مومند د نظریاتو خلاف یې لیکنې وکړې. ښاغلي همېش خلیل د قلندر مومند د ((پټې خزانې فی المیزان)) په ځواب کې د ((تول پارسنګ)) په نامه یو مستقل اثر ولیکه. د پټې خزانې د مخالفت لړۍ په پای کې د ابتزال داسې یو حالت ته ورسېده چې ان ځینې داسې کسان چې اصلاً یې په خپل ټول عمر کې یو ځل هم پټه خزانه لوستې نه وه، هغوی هم د پټې خزانې په اړخ خپل نظرونه څرګند کړل. یوه ورځ له پېښوره (ټل) ته په یوه مشاعره کې د ګډون لپاره روان وو، د کوزې پښتونخوا یو ځوان لیکوال له ما څخه وپوښتل ((یون صاحب دا د پټې خزانې په باب ستا رایه څه ده؟)) ما ویل له رایې څخه دې مطلب څه دی؟ ده وویل منې یې که نه؟ ما وویل زه یې ومنم که ونه منم هغه خپله داسې یو اثر دی چې ځان یې پر خلکو منلی او بل دا خو څه د عقایدو مسله نه ده چې که څوک یې ومني نو له ګناه به خلاص شي او که ویې نه مني نو ګناهکار به شي. منل نه منل دهر چا خپل کار دی خو واقعیت په خپله واقعیت دی. ده وویل بیا هم مطلب مې همدا و. ما ویل ستا رایه څه ده؟ ده وویل زه خو یې مخالف یم. ما ویل پټه خزانه دې لوستې؟ ده وویل نه جي! ما ویل چې لوستې دې نه ده نو بیا مخالف یې په څه یې؟ ده وویل: دا قلندر صاحب او نور چې کوم دي، هغه یې نه مني

ketabton.com - The Digital Library

که نه ما ویل... ما وویل د واقعیت خبره بېله ده او د منلو یا نه منلو خبره بېله. ما ویل اسلام د خدای(ج) یو کامل دین او قرآن د خدای(ج) اسماني کتاب دی، بیا یې هم د نړۍ نا مسلمان وګڼي او همدا رنګه یو شمېر منافق مسلمانان عملاً نه مني نو دا خو ددې مانا نه لري چې اسلام او قرآن کې نیمګړتیا ده، نیمګړتیا خپله زموږ په ذهن کې ده. پټه خزانه یو واقعیت دی چې پټېدلای نه شي، د منلو او نه منلو خبره د هغې د واقعیت مانع کېدلای نه شي...

د قلندر مومند ترڅنګ یو شمېر نور لیکوال چې د هغه لاره تعقیبوي، هغوی له معقولې لارې او د فرهنګي کارو هڅې په وسیله د شهرت او مقام لوړو پړاوونو ته نه شي رسېدلای، نو دوی دا لاره غوره ګڼلې چې دا سې یو ادبي اثر ته لاس وغځوي چې هغه د خلکو زړونو ته لاره پیدا کړې وي، دوی فکر کوي په دې کار سره به د خلکو حساسیت راوپارېږي او زموږ لیکنه به ولولي، بیا به مو پر ضد لیکنه وکړي او که ځواب رانه کړي نو بیا به وو وایو ګوره چې زموږ دلایل پاخه وو چا یې ځواب ونه شو ویلای. دا ډول لیکوال چې د شهرت د فقر پر غریزې اخته دي، په هر ځای کې شته؛ په جلال اباد کې یو ځوان عادي او مبتدي لیکوال په یوه نوې راوتې سیمه ییزه مهالنۍ عادي جریده کې پر یوه ډېر پاخه او مطرح لیکوال په دې نیت بې ځایه، نامعقوله

ketabton.com - The Digital Library

او له واقعیت څخه لرې انتقادي لیکنه وکړه چې مطرح لیکوال به یې ځواب وواییي او دې سره به ((منتقد)) او ((جریده)) دواړه شهرت ته ورسېږي او په پینځوو کې به یاد شي. خو مطرح لیکوال هغه لیکنه ډېره بابیزه وګڼله او هېڅ ځواب یې ور نه کړ، یو بل لیکوال ورڅخه وپوښتل چې د هغه لیکنې ځواب دې ولې ور نه کړ؟ هغه وویل: دا ځوانان دي، دوی د شهرت غریزې پسې اخیستي، زه نه غواړم په خپل ځواب دوی خپل هدف ته ورسوم. دا مسله همدا سې غلې پاتې شوه، څه موده وروسته هغو ځوانانو له هغه مطرح لیکوال څخه بښنه وغوښته. نو د پټې خزانې د کورنیو مخالفینو یوه غټه ستونزه او ناروغي همدا ده چې د شهرت غریزې پسې اخیستي دي. که موږ د ښاغلي قلندر مومند ټول لیکلي اثار سره وارزوو نو راته معلومه به شي چې هغه په غزل کې د حمزه بابا، په انقلابي شاعری کې د اجمل خټک او په تحقیق او تاریخ لیکنه کې د کامل مومند او استاد عبدالحی حبیبي مخکښي نه شوه زغملای. د اروا پوهنې له نظره هغه اشخاص چې د ژوند په یو لړ سیاسي، ټولنیزو او فرهنګي چارو کې ناکام او یا هم تر خپلو محسوسو او نامحسوسو سیالانو پاتې راشي، معمولاً پر منفي کرکترونو بدلېږي، هغه لیکوال چې په لیکوالی کې د تخلیق او تحقیق په دواړو برخو کې پام وړ او مطلوب پرمختګ ونه کړي معمولاً

ketabton.com - The Digital Library

دربیمه لار (تنقید) غوره کوي. کله کله بیا دا تنقید د اصلاح او لاربنوونې پر محور راڅرخي، خو کله کله بیا د منفي بافۍ د ناروغۍ ښکار شي او هرې مثبتې پدیدې ته ضرور د شک او تردید په سترګو ګوري، ښه کره کتونکی همغه دی چې یو اثر مخکې تر مخکې د ښه والي او بدوالي د ټاکلې فرضیې له مخې ونه رازوي. یانې فرضیه مخکې تر مخکې قید نه کړي، چې حتماً به دا اثر ښه ثابتوم یا بد او کمزوری. ښه لاره داده چې اثر څنګه دی همغسې یې وارزوي، خپل شخصي نظر او عواطف په کې دخیل نه کړي. زه فکر کوم چې قلندر مومند مخکې تر مخکې د پټې خزانې په اړه د (رد) فرضیه ټاکلې وه او خپله ټوله انرژي یې د همدې (رد) لپاره راټوله کړې وه. د قلندر مومند د لیکنې تر شا څه رواني مشکلات پراته وو ، چې ده نږدې شل کاله د هغه اثر د تردید لپاره کار وکړ چې محمد هوتک هغه په دوو کلونو کې لیکلی و. کېدی شي محمد هوتک د پټې خزانې پر لیکلو دومره نه وي په تکلیف شوی لکه قلندر مومند یې چې په تردید کې په تکلیف شو.

قلندر مومند په خپله لیکنه کې په اصطلاح له نجومي علم څخه هم ګټه اخیستې او په اصطلاح له بېلابېلو جنتریو یې استخراج کړی چې د پټې خزانې د متن په پای کې یوه راغلې نېټه غلطه ثابته کړي.

ketabton.com - The Digital Library

محمد هوتک په پټه خزانه کې ليکي: ((کتاب تمام سو، په ورځ د جمعې (۲۴) د شوال المکرم (۱۱۴۲) هجري په قندهار کې او مولف محمد هوتک هم فارغ البال سو الحمد لله حمداً کثيراً))

خو قلندر مومند په دې نظر دی چې د شوال (۲۴) د جمعې ورځ نه ده، له همدې پورتنې ټکي سره په ارتباط کې د ښاغلي قلندر مومند د يوې مرکې يو ټکي ته ستاسو پام را اړوم.

د قلندر مومند تر وفات نږدې درې کاله وړاندې، ښاغلي حنيف خليل له ښاغلي قلندر مومند سره يوه مرکه کړې وه، دا مرکه همغه مهال له پېښوره خپرېدونکې (وحدت) ورځپاڼه کې چاپ شوې وه. په دې مرکه کې ښاغلي حنيف خليل له ښاغلي مومند څخه پوښتلي وو چې ستاسو د پيدايش کال کوم دی؟ هغه ورته په ځواب کې ويلي وو ((... زما د پيدايش کال ماته معلوم نه دی، ځکه چې هغه وخت مور و پلار د پيدايش کال نه ليکه او که چا ليکه هم نو په يوه کاغذ کې به يې ليکه بيا به يې د قرآن شريف په منځ کې ايښوده، نو په دې وجه زه تاسو ته د خپل پيدايش کال سم نه شم ښودلای))

او س دلته د خپل پيدا ښت د کال په اړه دومره بې تفاوته او يا نا خبره دی، نو بيا کوم دلايل او مهم عوامل وو چې دی يې دېته هڅوه چې درې درېنيم سوه کاله دمخه له نورو سره د ورځو

ketabton.com - The Digital Library

او ساعتونو حساب، هغه هم په خپله خوښه وکړي؟ پر ۱۱۴۲هـ ق
کال د شوال (۲۴) د جمعې ورځ وه او که نه وه؟ دا او دې ته ورته
پوښتنې سړي ته د دې لاره اواروي چې په خپله د شکاکانو پر
نظرونو او شکونو شک وکړي او ووايي چې دا ډول شکونه له
سياسي، کلتوري سياليو او شخصي عقدو څخه راټوکېدلي
دي او پر واقعيت ولاړ نه دي. که د پټې خزانې د بهرنيو او
کورنيو مخالفينو ټول نظرونه راټول کړو نو کېدی شي دې
نتيجې ته ورسېږو چې دا ټول نظرونه د سياسي، کلتوري،
ژبنيو او تاريخي ناوړه غرضونو او د ځينو ځانپالو او شهرت
خوښو ليکوالو د شهرت د غريزې او شخصي عقدو يو ګډ
امتزاج دی چې علمي معيارونه نه لري او پر پورتنيو يادو
عواملو ولاړ دي او بس.

ketabton.com - The Digital Library

"د ځګانځګاني ښګا مار" سفر

د استاد مجروح د ځانځانی ښامار
د ځینو منظومو برخو منثوره بڼه

د انســـان ځګانغوښــګتنه او نفســـي خواهشـــات داســـیګ غریزیي عناصر دي چیګ هر وخت له انسان سره ملګګري وي، د انسان نفس اصلاً د لایتناهي هوسونو مجموعه ده. که د دیګ هوسونو او نفسي غوښګتنو مشروع علاج او کنترول ونه شي او هغه په سم أول مهار نه شي، نو د انسان له نفس خګخه خپله یو لوی ښګامار جوړیګإي، داسیګ یو ښګامار چیګ تګول عمربه د مثبتو انساني ارزښګتونو پر له منځګه وړلو او خوړلو مصروف وي، تر تګولو د مخه ییګ خپله همغه انسان ته خطر او زیان تر تګولو زیات دی او د غتګوالي او ودیګ په حالت کیګ ییګ مقابله هم ورته أیګره ګګرانه ده. استاد سید بهاوالدین مجروح په ((ځګانځګاني ښګامار)) کیګ د نفس د همدغه ښګامار کیسه کوي چیګ په خګګه أول په انسان کیګ عواطف، مینه، صمیمیت او خواخوإي له منځګګه وړي او په هغه کیګ د لوړتیا، ځګانغوښګتنیګ او ځګانخوښګونیګ غریزه پیاوړیګ کوي. د ماستېرۍ دورې په بهیر کې د استاد

ketabton.com - The Digital Library

مجروح پر دې اثر باندې پر ګڼو تبصرو او ليکنو سربېره، پر منثوره بڼه منظوم اړول هم شامل و ، ما دا اثر په لنډيز سره په منثوره بڼه واړاوه، داسې چې محتوا يې هم خوندي شوې دي او خپله د استاد الفاظ هم کارول شوي دي او د روايتي داستان بڼه يې هم په پام کې نيول شوې ده.

استاد مجروح خپل دا اثر ((د ورک سمندر غاؤيګ)) خګخه پيلوي او په يوه شګار کيګ د ژوند په باب د يوه عالم د خوليګ خبريګ بيانوي، دا عالم په خپلو خبرو کيګ وايي: ((تر هغه چيګ دا حګمکه او اسمان وي، تل د هر انسان دوزخ به بل انسان وي)). عالم وايي ((دا ژوند يو مرموزه سمندر دی، جهنم په بل جهان کيګ چيګرته لريګ نه دی، بلکيګ د هر انسان په حګان کيګ د هغه جهنم دی.)) بيا د شګار د وکګؤو کيسه کوي چيګ له يو بل خګخه اأريګإي، له حګانه جکګ ديګوالونه راتاووي، يو بل سره اخته دي خو له توپانه نه دي خبر چيګ را روان دی، خو دديګ تر خګنکګ پوهګ سؤی وايي چيګ زه له توپانه نه اأريګإم خو د خپل زؤه د ژورو په تل کيګ له شګاماره اأريګإم، عالم سؤی په ديګ سوچ کوي چيګ د شګار خلکو ته خګنکګه خپل پيغام ورسوي.بيا د ژوند لومؤی خګرخ تاويګإي او شګامار د مرکګ پر لوري حګي، دلته په لومؤي پؤاو کيګ د هغه شګار کيسه کوي

ketabton.com - The Digital Library

چیگ تگول شگاریان ییگ رنحگوران دي. دلته د هغه شگار کیسه کیگإي چیگ خلکو ییگ یو بل سره په صمیمیت او دوستة کیگ ژوند کاوه، د بادارة او غلامة چل ییگ زده نه و. خگاروي له حیواناتو نه أاریگدل او مرغانو خپلیگ خوإیگ نغمیگ غإولیگ، په همدیگ وخت کیگ د تگول جهان لوی فاتح را خگرکگندیگإي ، یو سؤی پر تور اس سپور وي او توریگ جامیگ ییگ اغوستي وي او حگان ته د ((ایکگو)) یانیگ (زه) خطاب کوي، دیگ سره پر شگار د فرماندار واکمني شروع شوه، نوي واکمن شگحگیگ په کور کیگ دننه بندیگ کؤیگ، حگوانان ییگ پر سختو کارونو وکگمارل، هوستة او مرغان ییگ په غشو وویشتل او خگارویو تگولو له شگار کأه وکؤه، په همدیگ وخت کیگ د شگار خلک له ویگریگ د اژدها(شگامار) ستاینیگ پیلوي، د فرماندار مجسمه جوؤیگإي، لوی راهب د شگامار له ژونده خبر و او خلکو ته د هغه کیسه کوي، راهب د چینجي کیسه کوي چیگ خگنکگه په لوی شگامار او قوت بدل شو. بیا د شگامار بد او بیگ درمانه انحگور تشریح کوي، غم، قهر، غضب، أار او وهم د هغه غتگ مرضونه کگنگي، شگامار د خپلیگ واکمنة په دویم پؤاو کیگ یو دمه حگای لتگوي، خو هیگخگ داسیگ دمه حگای نه شي پیدا کولای چیگ دی په کیگ دمه

ketabton.com - The Digital Library

شي، نو حگکه خو د یوازیگتوب احساس کوي او شگار کیگ هیگخگوک داسیگ نه پاتیگ کیگاِي چیگ دده خدمت وکؤي، نه مینحگه وه نه نوکر و چیگ دی پریگ فرمان وچلوي، تگول شگار مؤو، چوپه پوپتیا وه او له شگاره هدیره جوؤه شویگ وه.

بیا هغه تیگر وختونه ورپه یاد شول، د عشق او مینیگ شگاپیگرة، د ژوندون د سیند پر غاؤه خوبونه، خو اوس نه نارنج و او نه ییگ کگل، نه ییگ بویونه، نه د مرغیو ألیگ ألیگ ویگ چیگ د شگار خلک ییگ نندار یگ ته ولاؤ وي، بیا د سیند په منحگ کیگ یو مار تیگریگاِي او پر سر ییگ د لعل په شان رنگا بلیگاِي، د شگار د خلکو منحگ کیگ کگونکگوسي پیلیگاِي، دیگ سره د شگار قهرمان د ژوندون د سیند له غاؤیگ جلا کیگاِي او د ژوندون د چینیگ پر لوري نه ستنیگاِي. بیا له حگان تپوس کوي ((هغه ورکه نامعلومه هستي هخگه ده چیگ دا هسیگ سرکگردانه ورپسیگ کگرحگم، په د شگتو په بیابانونو ؟))

قهرمان به په سوچونو کیگ أوب و. دیگ وخت کیگ د سپرلي الهه ورته خبریگ کوي چیگ ((بیگ له ما به ستا باغونه، چمنونه تگول خزان شي او ستا رودخانیگ به هم وچیگ شي...)) قهرمان بیا په خپله هسکه مانگة کیگ

ketabton.com - The Digital Library

اوسیګده خو د اوإدو فکرونو په تګال کیګ زنګګیګده، خو یوه ورحګ ماشګام چیګ توره خؤه را دبره شوه نو یوه زؤه بوأة له کومه حګایه ، پتګه پتګه او غلیګ غلیګ راغله او د شګار د دروازیګ خواته ودریګدله، أیګره بده خګیګره ییګ درلودله، توریګ جامیګ ییګ اغوستیګ ویګ، له اجازیګ او زنحګیر شرنګګولو پرته د قهرمان مانګة ته ننوته او له هغه سره ییګ ملاقات وکؤ. د بوأة تر ملاقات وروسته دریګم پؤاو پیلیګإي "د دوزخ له درشل دیګخوا ". په دیګ وخت کیګ فرماندار یا قهرمان هغه وخت په یادوي چیګ ده د خپل زؤه شګګلیګ مانګة جوؤوله، بیا د عشق رب النوع او الهه ددیګ مانګة د شګګلا کیسه کوي چیګ دا مانګة د عواطفو او هیجانونو معمارانو جوؤه کؤیګ ده او أیګر شګګلي نقشونه او نګګارونه ییګ درلودل او د دیګ لپاره ییګ تیاره کؤیګ وه چیګ کله به ورته ستر واکمن د عشق او مینیګ رب النوع او الهه رارسیګإي، خو خګومره چیګ شپیګ اوإدیګدلیګ د ده د راتګګ انتها ورکیګدله. خو په اخر کیګ هغه نا اشنا سؤی چیګ توریګ جامیګ ییګ پر تن او پر تور اس سپور و راشګګاره شو- او مانګة ته پورته شو او د شګار خلکو ته ییګ په خطاب کیګ وویل: "زه خو زه یم ، زه " "ایکګو " یم. زه فاتح د لوی جنګګونو د جهان یم ستاسو

ketabton.com - The Digital Library

شگار زما تابع دی ". د شگار خلک له ظلم نه فراري شول او شگار د سکوت خواته روان شو. فرماندار په شگار کیگ یو ازیگ پاتیگ شو ، په شگار کیگ یو ازیگ دده د ستاینیگ تابلو ککانیگ حگوؤندیگ ویگ. یو ازیگ به بییگ آئینیگ ته کتل او چیگ کله به بییگ حگان ونه لید وارخطا به شو چیگ حگان تریگ ورک شوی، خو خبر نه و چیگ ائینه خو د دوزخونو دروازه ده او له آئینیگ خگخه اخوا تیگریگدل د اوهامو جهنم ته کوزیگدل و. قهرمان د اوهامو جهنم ته ولویگد ، د لحظو په پتگ دام کیگ ککیر شو او د زمانیگ په شمیگرنه کیگ أوب شو او هره شپه ورته یوه بییگ اغازه او بیگ پایانه خگیز شگکاریگده ، بیا په دیگ سوچ کیگ أوب شو چیگ کهخگوک په دیگ پوهیگدلی چیگ خگشگتن ددوی روح اخلي نو هیگخگکله به بییگ د ژوند ارمان کؤی نه وای.

او په دیگ توکگه قهرمان د تجرید او تنهایي ژوریگ کندیگ ته پریگوته، خو یوازیگ احساس بییگ ورسره ملکگري کوله او دده د ذهن پر دیگوالو به ککرحگیگده. دیگ کیگ ده ته دا درد پیدا شو چیگ زمانه بیا نه راککرحگي او پروني سهار بیا نه راغبرککیگإي.

ketabton.com - The Digital Library

يو وخت د اسيگ هم راغی چيگ له قهرمان خگخه خپل سيوری ورک شو او هريگ خواته ييگ چيگ کتل خپل سيوری ييگ نه ليده او ديگ پيگشگيگ أيگر مظرب کؤ. بيا ييگ وويل: "اوس په کار دي چيگ زه لاؤ شم او هرومرو پيدا کؤمه خپل سيوری"، بيا ورته تشويش پيدا شو هسيگ نه چيگ زه خپله سيوری يم، د اسيگ سيوری چيگ اصلي وجود ييگ ورک وي. بيا ورته په زؤه کيگ وهم پيدا کيگإي هسيگ نه چيگ پر کومه بله لاره تللی يم. هغه په د شگتو کيگ هم سوچونه کوي او د ازادة د مانا او مفهوم په لتگه کيگ دی.

ديگ کيگ خگلورم پؤاو ته ورداخليگإي او "د دوزخ له درشل اخوا "کيسه پيليگإي. قهرمان تر ديگ وروسته خوب هم په ارامه نه شو کولای او په خوب کيگ به أيگر زيات ويگريگده، يوه ورحگ له خوبه پاخگيگده، کگوري چيگ شگار کيگ پرته له ده خگخه هيگخگوک نه شته بيا به وهم اخيسته او له کگونکگسيو به ويگريگده. بيا ييگ د يو توپان يا جکؤ د راتلو خبر واوريگد او له ديگ جکؤ خگخه ييگ د قهر يو اواز هم واوريگد، په همديگ وخت کيگ په جکؤ او توپان کيگ قهرمان ته ويل کيگإي چيگ تا ته مواإ د خپل تگول وجود او هستة اختيار درکؤ، خو تا حگانته د اسيگ نوم غوره کؤ چيگ تاويگ زه يم نوم ميگ "زه "دی "مواإ" او

ketabton.com - The Digital Library

"تاسیګ " یوه پرده ده. دا پرده مو کؤله ورکه. مونږه تګولو ستا په "زه " کیګ کؤو حګان محوه. ته مغرور او متکبر شویګ تا د ازادة جذبیګ بندیګ کؤیګ، خو اوس هغه تګولیګ بل شانیګ خګیګریګ دي او نن حګانته "روحي اضطراب " وايي. اوس به د تر وإمیو پرشګته راحګي. بله ورحګ چیګ قهرمان له خوبه پاخګیګد ، آئینیګ ته ییګ وکتل، حګان ییګ ونه پیګژانده خو د همدیګ ورحګیګ په ماشګام کیګ چیګ توره تیاره شوه، بیا یوه زؤه بوأة پیدا شوه، د تور لوکګي توریګ جامیګ ییګ اغوستیګ ویګ او د همغیګ هسکیګ مانګة پر لوري د قهرمان ملاقات ته لاؤه او قهرمان ته ییګ د تلو بلنه ورکؤه. خو قهرمان ورته وویل چیګ زه همدلته خوشګ یم. خو بوأة ورته وایي چیګ اوس په تا ناوخته شوی اوس زه تا حګان سره بیایم هغه حګای ته دیګ بیایم چیګ د حګان له جهنمه خلاص شیګ، ګ کله چیګ قهرمان په حساب پوه شو چیګ خګوک له خپل قسمته تشګتیګدلی نه شي نو د خپلیګ هستة په ژور تل کیګ ییګ دا احساس وکؤ چیګ مطلق یوازیګ پاتیګ دی یوازیګ، نو بیا د توریګ مانګة له کنأوالو نه راروان شو او له بوأة سره کومیګ نامعلومیګ خواته لاؤ.

ketabton.com - The Digital Library

تر ديگ وروسته حگانحگاني شگامار به دويم خگرخ کيگ يو حگل بيا راستنيگإي.

"د ژوندون د چينيگ غاؤه په تورتم کيگ" "د پنحگم پؤاو برخه ده چيگ په ديگ کيگ يو حکيم د انسان شخصيت تشريح کوي چيگ دی اصلاً خپل حگان نه ککگوري، بلکيگ خپل سيوری ککگوري او پر ديگ سيوري د حقيقت ککگومان کوي. تر ديگ وروسته له لريگ ملکه د يوه مسافر راتککگ ته انتظار ايستل کيگإي چيگ د ورک سمندرغاؤيگ کيسيگ او احوال ورته راوؤي.

"د نيمو شپو لاروی" د غار توريگ خوليگ ته ناست و او حگان ته ييگ وينا کوله چيگ أيگريگ مزليگ ميگ وکؤيگ خو لاره ميگ پيدا نه کؤه، حگککه ما سره چيگ خگوک د سفر ملککگری و، هغه يوازيگ د حگان په باب فکر کاوه او پر حگانحگانة اخته و. خو لاروی وروسته مجبوريگإي د حگانحگانة له ملککگري خپله لاره بيگله کؤي او د سبا په تمه منتظر کيگني تر خگو چيگ پسرلی په دنيا راشي. په داسيگ حال کيگ چيگ د بيگلتون شپه تورتم نه وه، لاروی له خپليگ حگانحگانة "زه" نه راجلا شو. ديگ سره نو دی له زؤو ايرو راولاؤ شو، له خپل حگانه ييگ د خپل وجود يو زوؤ قالب وويست او دوريگ ييگ ککگوزار کؤ. بيا ييگ د اوشگکو

ketabton.com - The Digital Library

خګاخګکي روان شول، نو د یګ سره ییګ وویل اوس به نو د خوؤ په وچ بستر کیګ د اوبو أک رودونه روان شي. خو لا هم د شګار پر لوري د لاروي سفر ته أیګره لاره پاتیګ وه.

نو حګکه باید د تورتم ژور تل ته کشګته شي که د رنګا خګرک ولګګوي. لاروي تر اوإده مزله وروسته د تورتم په ژورتیا کیګ یوه کوچنۀ شانته رنګا ولیدله. لاروی بیا یو تور أنأ ته رسیګإي، هلته کګوري چیګ واؤه واؤه چینجیان د یوه بل پر حګان اخته وو، یو بل به ییګ خوؤ، په دیګ کیګ به یو غتګ شو، نور چینجیان به ییګ وخوؤل، بیا به تریګ ماهی جوؤ شو، مارماهی به شو او بیا به تریګ نهنګګ جوؤ شو، بیا به ییګ وزرونه او تیګره تیګره غاشګونه پیدا کؤل.

له واؤه چینجي به غر جوؤ شو. نور به په أنأ کیګ نه حګاییګده. دیګ کار به لاروي ته أیګریګ پوشګتنیګ پیدا کؤیګ خو لاروي چیګ به هر خګومره د رنګا لتګه کوله، رنګا به لریګ حګلیګدله.

لاروی بیا مزل کوي، جزیریګ او تګاپوکګان ییګ ولیدل، د هریګ زریګ زؤه کیګ ننوت، هره زره لکه یو بحر نامحدوده وه، خو ده ته په دیګ تګولو کیګ یو لوی حایل او مانع دا و چیګ دا حایل فقط د مانا او مفهوم نشتوالی و، دا داسیګ یو دیګوال و چیګ له تګول عالمه راچاپیګر و خو لاروی په اخره

ketabton.com - The Digital Library

کیگ پوه شو چیگ عالم او هستي واؤه بیگ معنی او بیگ مفهومه دي.

شپإم پؤاو د هغه شگار سفر دی چیگ تور شگامار وربانديگ ناستو. لاروی بیا په یوه تونل کیگ د رنگا په خگرک پسیگ روان شو او په دیگ نیت ییگ عجله کوله چیگ خگنکگه د شگار خلک خبر کؤي چیگ شگامار بیا راروان دی. بلاخره شگار ته ورسیگد او هلته ییگ یوه نازنینه پیگغله ولیده، چیگ شین بخن زوؤ کمیس ییگ اغوستی و. لاروي ییگ په سترکگو کیگ د خپل ورک سمندرغاؤه ولیده. پیگغلیگ ورته له خپل منکگي اوبه ورکؤیگ او هغه پریگ خپله تونده ماته کؤه. د شگار خلکو دیگ پیگغلیگ ته لیلیگ ویله. لاروی حگي هغه شگار ته چیگ د زؤه په سترکگو ؤوند و. کله چیگ شگار ته راحگي نو شگار کیگ چوپه چوپتیا ده، ماشومان نه ککرحگي، یوه سپین إیري ؤوند په ملا کؤوپ نه تپوس کوي، هغه ورته وایي چیگ دا هرخگه د واکمن په امر شوي. لاروی چیگ له اوإده سفره شگار ته راغلی و او په سمخگه کیگ ییگ ویگشگتان او نوکان أیگر لوی شوي وو او هم ییگ جامیگ په اوإده سفر کیگ أیگریگ خگیریگ خگیریگ شویگ ویگ او بدن ییگ تریگ شگکاریگده، نو په شگار کیگ په لیگوني مشهور شو او خلکو به مجنون باله.

ketabton.com - The Digital Library

رشگتیا هم په ؤندو کیگ دی یو بینا و چیگ نوم ییگ مجنون و. لاروي چیگ د شگار د خلکو ژوند ولید چیگ د قهرمان یا ستر پهلوان ستاینه کوي، یا پریگ خوشالي کوي نو ده پریگ خندل نو د شگار خلکو به ویل چیگ دا سؤی خو رشگتیا لیگونی او مجنون دی. نو ولیگ ییگ په زنحگیر نه تؤي، خو حگینو نورو به ویل چیگ لیگونی دی، خو د زنحگیر لیگونی نه دی او چاته ضرر نه رسوي، خو لاروي به خلکو ته خپل پیغام اوراوه کـه خگـه هـم لـه ماشـومانو پرتـه لویـانو ورتـه غـوإ نـه ایشگوده، ده بـه خلکـو تـه ویـل: "دا عـالم او هسـتي واؤه ییـگ معنی ده ییگ مفهومه. "د شگار ساده کگانو به لاروی حگوروه او ورته ویل به ییگ خبر نه ییگ لیلیگ خگه شوه؟ دیدار ته ییگ لاؤ شه! سره أولة سنباله شویگ ده، ستا لیلیگ په کیگ سینکگار کؤیگ ناسته ده، خو لاروي به ورته ویل چیگ لیلیگ زما په زؤه کیگ ناسته ده. یوه شپه لاروی د خرابات پر کو خگه برابر شو، تگنکگ تگکور جاري و، لاروی چیگ وردننه شو هغو ورته هر کلی وو ایه، لاروي ورته وویل چیگ تاسیگ تگپوسان او کگیدؤان یاست، هغه خگه چیگ باید شگکاره وي ولیگ په دیگ شگار کیگ پتگ دي او هغه خگه چیگ باید پتگ شي هغه په رنگا کیگ ییگ پردیگ کگرحگي. لاروی بیا مستانو سره خوندور سوال او حگواب

ketabton.com - The Digital Library

کوي. یو مست پو شګتنه کوي چیګ ولیګ د جهان تګول فرماندار ان له مستانو أاریګإي؟ لاروی حګواب ورکوي حګکه چیګ ددوی په خبرو کیګ د راستة خطر وي. بیا لاروی مستانو ته وایي: "لإ راپاخګئ راولاؤ شئ، ددیګ دشګتیګ وچ حګنګګلونه او بیګ ثمره ونیګ له منحګه یوسئ ریشیګ بیګ وباسئ، هغه مستان چیګ په تورتمخانو کیګ تؤلي هغه را ازاد کؤئ او کوم شګامار چیګ په کیګ ناست دی هغه تریګ رابهر کؤئ او بیا بیګ حلال کؤئ او وینه بیګ په دیګ دشګتو تویه کؤئ، حګکه طبیعت تاسو نه د شګامار قرباني غواؤي ! مستانو د لاروي خبریګ د زؤه په غوإو واوریګدیګ او د لومؤي حګل لپاره بیګ د خپلیګ مستة په نشه کیګ یو نا اشنا مزه وموندله. دا د ازادة خوند او لذت و.

د مرګګي سیوری روان و، ژوندي سري ورپسیګ تلل. د شګار خلکو یو کالبوت پر اوإو ایشګی و، د خلکو سیوری تر دوی دمخه روان و، کله چیګ خلک هدیریګ ته ورسیګدل نو ستر راهب د مؤي جنازه په أیګرو شګو الفاظو ترسره کؤه، بیا لاروی پاخګیګد او د مرګګ په باب بیګ وویل چیګ له مرګګ سره د نیګګة او بدةګ خګه پروا نه شته، دی له خیراو شره ماورا دی، مرګګ د شګو او بدو نیستي ده. لاروی خلکو ته وایي چیګ نیکي او بدي په دیګ جهان کیګ موندل

ketabton.com - The Digital Library

کیگاِي نو باید چیگ مکافات او مجازات هم همدلته وي. بیا د شگار خلکو ته خطاب کوي که تاسیگ مؤه نه یاست او د ژوندون خگه شوق درسره وي نو دا مؤی لا خگه هیگر کؤئ او ژوندون پسیگ روان شئ، خو د شگار خلکو بیا هم لاروی چور لیگونی وباله او د ماشگام په خؤه کیگ د خپلو کورونو پر لوري روان شول، خو لاروی هلته یوازیگ پاتیگ و. خبریگ بییگ کولیگ، یوازیگ یو سپی هلته پاتیگ و او د ماشگام وإمیگ دا خبریگ د مشرق پر لوري وؤلیگ.

دا وخت د ؤندو شگار له خطر سره مخامخ و، خو لاروی د شگار تگولو خلکو پیگژندلو، حگینو لیگونی باله او بندي کول بییگ ضروري ککنگل خو حگینو نورو بیا ویل چیگ دا یو روحاني شخص دی او عادي شخص نه دی. یوه ورحگ لاروی د شگار په منحگ کیگ خلکو ته وینا کوي او د شگار تیگر برم یادوي او پوشگتنه کوي چیگ چا دا تباه کؤل؟ د شگار خندوقونو اودیگوالونو ته ضرورت نه شته، حگکه چیگ غلیم په بهر کیگ نه دی د شگار په داخل کیگ دی، دا پخوانی شگایسته شگار اوس په کنأوالو بدل شوی او شگامار په دغو کنأوالو کیگ پروت دی. بله ورحگ بیا شگاریانو ته خطاب کوي او وایي چیگ یو وخت ددیگ سیمیگ زمامداره د نوبهار الهه وه. هغیگ سره په دیگ شگار کیگ لویه

ketabton.com - The Digital Library

نیگکمرغي او خوشالي وه، خو تاسو اوس هغه هیگره کؤیگ او په اوهامو اخته شوي یاست. ایا تاسو نه ککورئ چیگ حگوانان، ماشومان، شگحگیگ او بوأاککان مو په کومو رنحگو اخته دي؟ نو بیا ورته وایي چیگ غوإونه مو بیدار او سترککیگ مو بینا کؤئ نو ددیگ علاج دادی چیگ تاسیگ د لیلیگ د پشگو خاورو ته سر کشگیگإدئ او سجده ورته وکؤئ، خو خلکلو به خندلیگ او ویل به ییگ دا سؤی رشگتیا مجنون دی.

د زمانیگ یو دفتر په ختمیگدو و، یوه ورحگ بیا لاروي د شگار منحگ کیگ خلکو ته خطاب وکؤ او ورته ییگ وویل چیگ ستاسو ستر واکدار بادار خو تور شگامار دی. دا شگامار وینو ته تإی دی او زؤه ییگ لکه سندان کلک دی. خگومره چیگ خوراک او خگشگاک کوي هغومره وإی او تإی کیگإي، خو دا بلا او شگامار ستاسو په خپله پر حگان مسلط کؤی او له بل حگایه نه دی راغلی، تر خگو چیگ دا شگامار په خپلو زؤونو کیگ مؤ نه کؤئ خلاصیگدی ورخگخه نه شئ.

په دیگ وخت کیگ ستر راهب چیگ د لاروي خبریگ واوریگدیگ نو ییگ وویل چیگ دا سؤی خو رشگتیا لیگونی دی حگکه دا رازونه خگوک ویلای شي. زه حیران یم چیگ ده دا رمز خگنکگه پیدا کؤی دی. راهب وویل چیگ دا

ketabton.com - The Digital Library

خبريګ ددیګ شګار د عالم نه دي دا د بل جهان اواز دی ، یوه دنیا په ؤنکګیګدو ده. د شګار خلک ورو ورو د مجنون په خبره پوهیګدل او یوه فرصت ته منتظر وو.

یوه ورحګ لیلیګ او مجنون د شګامار دربار ته لاؤل، همغه پیګغله چیګ د لاریګ پر سر به منکګي سره ناسته وه او تږو مسافرو ته به بیګ اوبه ورکولیګ، هغه د شګامار مانګة ته لاؤه، فرماندار لومړی خپل مخ مجنون ته واؤوه: زه خبر یم چیګ ته له بل حګایه راغلی ییګ او موږ پناه درکؤیګ ده،ګ د دیګ شګار خلک خپلو عقایدو پریګشګودو ته رابولیګ او واییګ چیګ د دیګ کګدايي کګریګ پیګغلیګ پرستش وکؤئ دا رشګتیا ده؟ لاروي ورته حګواب ورکؤ: ای فرمانداره ستا معبد لا نوی دی او دیګوالونه ییګ پاخه نه دي، ددیګ سیمیګ رشګتیني واکداره اصلاً د عشق او مینیګ الهه او رب النوع وو ، د هغو په واکمنة کیګ دلته خوشالي وه، مینه وه، خو اوس چیګ زه ګګورم هره خوا ریکګستان دی، د زؤه خونیګ ؤنکګیګ بنکګیګ دي او تور شګامار په کیګ ناست دی. زه اوس همدا حقیقت هر چاته بیانومه.

د واکدار وچولی تریو شو ، د غضب اور ییګ په سینه کیګ لمبه شو ، بیاییګ وویل حګه پروا مه کؤه دا بیګ قدرته لیګونی دی. بیا ییګ لاروي ته وویل چیګ تا د شګار په

ketabton.com - The Digital Library

پیگغلو کیگ دا سوالکگره خگنکگه غوره کؤیگ او زما د شگار خلک ییگ ولیگ سجدیگ ته رابولیگ، لاروی ورته وایي چیگ د شگار خلک خو د شگامار له وهمه أاریگإي که دا واهمه ختمه شي نو شگامار یو دم سقوط کوي. خو د بهار د رب النوع قوت په زؤونو کیگ پروت و. دا لیلیگ خو په یو وخت کیگ د نوبهار الهه وه او دا هغه وخت و چیگ واهمه پر خلکو حاکمه نه وه، کله چیگ خلکو د شگامار پرستش پیل کؤ، نو هغه بهر ته ووتله او د ورک مسافر لاره ییگ خگارله، خو دا مسافر اوس راستون شوی خو افسوس چیگ دلته سترکگیگ نا بینا دي او خگوک ییگ نه ویني. ای واکداره زه ستا په ویگره او أار کیگ ستا سقوط شگه وینم- شگه خبر شه، دا شور ما شور چیگ ته ییگ اوریگ دا به نور هم زیات شي. ستر واکمن چیگ دا خبریگ واوریگدیگ نو له مجنونه ورته أار پیدا شو. بیا ییگ په أیگر غضب پیگغلیگ ته غإ کؤ چیگ وایه ته خگوک ییگ؟ "زه خو زه یم! زه لیلیگ یم! زه د مینیگ رب النوع، الهه د نوبهار یم. "زه به له شگاره بهر هر ماشگام ناسته وم او د خپل مسافر لاره میگ خگارله. هغه زه پیگژندلم او لتگولم. خو خبر شه چیگ نور به کوم مسافر دلته سفر ونه کؤي، حگکه تگولیگ لاریگ بندیگ شوي او په حگوزانو پتگیگ شوي. خگو موده به تیگره نه وي ته به هم د خپل پلار نیکه په لار

ketabton.com - The Digital Library

روان شیگ، زه به بیا د بهار لاره خگارمه. فرماندار چیگ دا کگفتار واوریگد، نو أیگر په غصه او په لؤزه شو. ده فکر کاوه چیگ دا خبریگ بییگ کوم چیگرته اوریگدلي دي. واکدار بیگریگ او واهمیگ واخیست او وییگ ویل دا خو دواؤه لیگوني دي. زه ویگریگإم چیگ د دوی لیگونتوب ساري نه وي او د شگار نورو خلکو ته انتقال نه شي او بیا بییگ فوراً لاروی او لیلیگ له خپل درباره وشؤل. فکر بییگ وکؤ که مؤه یا زنداني بییگ کؤي نو شگار کیگ به شورش جوؤ شي، پیگغله بیگرته له شگاره ووتله او لاروی د شگار په کنأوالو کیگ د عالم په تماشه شو، د ابدي خگرخ وخت راغی، مجنون د شگار په ویگرانه کیگ د جهان فرماندار په مانگة کیگ دحگان تماشا کوله. لاروي ولیدل چیگ د شگار پیگغلیگ، حگوانان او کوچنیان پر بیگلا بیگلو ناروغیو اخته دي او بیگ وخته مري، خو یوازیگ راهب أیگر عمر وکؤ خو هغه هم بلاخره خپل روح خپل نا اشنا خگشگتن ته تسلیم کؤ، معبد ورو ورو شؤیگده حگکه بل شگامار پرست پاتیگ نه و.

د راهب شاکگردان هم چیگرته لریگ لاؤل، د مانگة په دیگوالونو کیگ لوی چاودونه پیدا شول، اغزن بوتگي شنه شول او په پای کیگ شگایسته قصر ویجاؤ شو.

ketabton.com - The Digital Library

يو ازيـګ لاروی او فرماندار پاتيـګ وو، لاروی پـه ويګرانـه کيـګ او فرماندار پـه خپله مانګة کيګ، هيګچا دلتـه کګذر نـه کاوه حګکه تګوليـګ لاريګ بنديګ ويګ، يو ماشګام چيـګ تـوره تيـاره شـوه يـوه زؤه، مرمـوزه بـوأة راپيـدا شـوه د لـوکګي کميس او پرتوکګ ييګ پرتن و، بوأة شګار تـه ننوتـه، بـوأةګ ته هر خګه پـه خپل سر خلاص شـول، دا بـوأة لاروي سره اشـنا وه او هغـه پـو هيګده چيـګ دا د خګه لپـاره راغليـګ ده، اوس پـه قصر کيـګ دننه ده د بوأة او بادار پـه منحګ کيـګ خګه خبريـګ کيګإي. خګو شـيګبيـګ وروسـته دواؤه د مانګـة لـه کنـأوالو راووتـل، بـوأة مخکيـګ او قهرمـان ييـګ تـر شـا روان وو. کو ميـګ نامعلو ميـګ خواتـه لاؤل، خـو مجنـون هلتـه يو ازيـګ پاتيـګ و، د زمانيـګ دفتـر ورتـه لـه اغـازه تـر انجامـه پـروت و. موسـمونه او فصلـونه تلـل راتلـل، يـوه شـپه ييـګ کتـل چيـګ د افق پـه تورو لمنو کيـګ رنګاکګانيـګ راشګکاره شـويـګ، دی پـه رنګا پسيـګ روان شو. أيګر مزل ييـګ وکـؤ د سـيند غـاؤيـګ تـه نإديـګ شـو، د سـيند غـاؤيـګ اباديـګ ويـګ، هـره خـوا خوشالي وه، د پيګغلو او حګوانانو راز او نيـاز وو، مشـران پـه ديګـره کيـګ ناسـت وو، مرکيـګ ويـګ، مشـوريـګ ويـګ، ماشـومان د سـيند پـر غـاؤه لوبيـګدل او هغـه نـا اشـنا پيـګغلـه مسـته خرامانه کګرحګيـګدلـه، د وحشـي کګلونـو تـاج ييـګ پـر

ketabton.com - The Digital Library

سر پروت و ، د بهار د وإميگ په شان الو تله، لاروي د نيمو شپو چيگ دا حال وليد بيگ اختيار ه په خندا شو حگکه پوه شو چيگ يو حگل بيا د ستر قهرمان او پهلوان او د عشق او مينيگ د شگکليگ رب النوعيگ ، ا لهی داستان شروع شو او يو حگل بيا د تور شگامار مار لويه او اوإده افسانه له سره پيل شوه.

ketabton.com - The Digital Library

د خوشال د قصايدو روح

> دا ليکنه له پېښوره خپرېدونکې د دانش خپرندويه ټولنې خپرنې ارګان الفت مجلې په پرله پسې (۲۲) ګڼه کې خپره شوې ده.

قصيده په پښتو نظم کې يو ځانګړی جلا فورم دی، چې اساساً له عربي ژبې څخه پښتو ته راغلی دی، خو د قصيدې ځای په پښتو نظم کې دومره جوت او ټينګ دی، چې سړی فکر کوي بولله يا قصيده خپله کوم ځانګړی پښتو شعري فورم دی. له عربي ژبې څخه پښتو ته په راغليو شعري فورمونو کې تر (غزل) وروسته د قصيدې فورم زيات کارول کېږي، د پښتو په لاسته راغلې لرغونې شاعرۍ کې د ښکارندوی غوري او شيخ اسعد سوري پخې قصيدې ددې ادعا ښکارندوی دي. څه ناڅه په روښانې پېر او بيا تر هغه وروسته د پښتو په نوره کلاسيکه شاعرۍ کې د قصيدو دود ښه پالل شوی دی، په پښتو اوسنۍ معاصره شاعرۍ کې هم د قصيدې ويلو دود پال شوی او پالل کېږي؛ خو که موږ په ټوليز ډول د پښتو شاعرۍ ټول بهير ته نظر وکړو او ټول شاعران د قصايدو د څرنګوالي او څومره والي له پلوه سره پرتله کړو؛ نو د لوی خان (خوشال خان بابا) ځای او مقام به په کې په ډېر جوت او ځلند ډول را تر سترګو شي.

ketabton.com - The Digital Library

خوشال بابا په لسګونو قصيدې ليکلي، چې زياته برخه يې تر موږ را رسېدلې ده. دا ټولې قصيدې د يو ژور سياسي، ټولنيز، عرفاني، اخلاقي او ملي فکر لېږدوونکې دي، چې هره يوه ځانګړې او جلا خوند لري او زموږ په ذهن کې يوه ځانګړې پېښه او موضوع روزي او تداعي کوي، خو ټولې يې د قصيدې له معمول او دوديز تعريف سره پوره پوره سمون نه خوري. د قصيدې دوديز تعريف دا دی:

هغه نظم، چې لومړی بيت يې مقفی وي او د نورو بيتونو د هرې دويمې مصرې قافيه يې د مقفی بيت د قافيې تابع وي، د بيتونو شمېر يې له (۱۵) څخه پيل بيا تر (۲۰۰) بيتونو هم زياتېدی شي، رديف په کې اختياري دی، خو قافيه په کې حتمي ده. هره قصيده له معمول تعريف سره سم د مانا له پلوه پر دريو برخو وېشل کېږي:

۱- تشبيب يا تغزل، چې د قصيدې پيل ګڼل کېږي او معمولاً په کې تر اصلي مطلب دمخه د سريزې يا پيلامې په ډول د طبيعت د مناظرو ستاينه کېږي.

۲- اصلي مطلب، چې شاعر غواړي د خپل زړه خبره همدلته راوسپړي، خپل ممدوح توضيح، تشريح او توصيف کړي.

۳- د قصيدې (۳) برخه، هغه وروستۍ برخه ده، چې شاعر خپل ممدوح په ژوندانه کې سوکال، سرلوړی او بريمن غواړي

ketabton.com - The Digital Library

او په اخرت کې ورته د خدای(ج) له درباره د ښښنې، مغفرت او د جنتونو هیله کوي. که موږ د شیخ اسعد سوري:

د فلک لــه چارو څه وکړم کوکار
زمولوي هر ګل چې خاندي په بهار

او هم د ښکارندوی غوري بوللـه:

د پسرلي ښکلو ونکي بیا کړل سینګارونه
بــیا ولــونــل پــه غــرونــو کې لالونه

دواړو ته نظر وکړو؛ نو ګورو، چې لومړی د مانا له پلوه ویرنه او دویمه هم ستاینه-ویاړنه ده، چې دواړه د قصیدو لـه معمولـو تعریفونو سره سمون لري، خو خوشال بابا لکه څرنګه چې غـزل یـې پښـتون او ملتپـال کـړ او لـه دودیـز حالتـه یـې رااویسـت، دغسـې یـې قصـیدې تـه هـم نـوی رنـګ او خونـد ورکـړ، د یـوې ځـانګړې پېښـې یـا شخص د تائیـد او توصـیف لـه حالـت نـه یـې رااویسـت، ټـولنیز، سیاسـي او عرفـاني یـې کـړ. د پخوانیـو قصیدو یوه ځانګړنه دا وه، چې د ټولو یا زیاترو بیتونو مانا یې له یوه بل سره په ارتباط کې وه. د مانا له پلوه هر بیت لـه بـل څخـه متاثرو، یاني دا چې د غزل په شان یې هر بیت پـوره او خپلواکـه مانـا نـه لرلـه، خـو خوشـال بابـا دا دود هـم مـات کـړ، کلـه چـې د خوشال بابا ګڼې بوللې مطالعه کوو، نـو د قصـایدو د نـوي رنـګ او خوند ترڅنګ مو پرې د غزل مینه هم ماتېږي، سرې فکر کوي

ketabton.com - The Digital Library

يو او ږد غزل لولي، څکه چې د ده قصيدې د اسې ځانګړنه لري، لکه د غزل په شان، چې هر بيت يې يوه مستقله مانا ښندي.

اوس راځو د خوشال بابا د بوللو فکري يا مانيز اړخ ته:

شعر پوهان (فکر) د (شعر روح) ګڼي، چې بې له هغه شعر ژوند نه شي کولای، بې فکره شعر داسې دی، لکه بې روحه جسم او جسم، چې هر څومره ښکلی وي، چې روح ونه لري، ژوند نه شي کولای، خو د فکر تر څنګ شعر پوهان د شعر پر ښکلا هم ډېر ټينګار کوي او هغه د شعر د بقا اساسي عنصر بولي. د شعر ښکلا په رنګينو او لطيفو کلمو، تخيل، عواطفو او د هغو په منظم او موزون استعمال تضمينېږي او تامينېږي.

ډېر شعر پوهان پر شعر باندې د زيات فکر بارونه د شعر ښکلا ته زيان رسوونکي ګڼي او وايي، چې دا کار د شعر (شعريت) له منځه وړي او کله چې د يوه شعر شعريت له منځه لاړ، هغه خپل هنري ارزښت له لاسه ورکوي او او پر تشو خبرو بدلېږي.

د افغانستان د يوه اديبوه او کره کتونکي کانديد اکاډيميسن محمد صديق روهي له نظره: په (شعر) کې (شعريت) دومره مهم دی، لکه په (سړي) کې (سړيتوب). لکه څنګه چې (سړيتوب) د سړي جوهر دی، دغسې (شعريت) هم د شعر جوهر دی، د روهي صاحب په نظر (د هر ښه فکر بيان شعر نه دی) د بېلګې په توګه هغه وايي: که يو څوک د هېواد پنځه کلن اقتصادي پلان په نظم

ketabton.com - The Digital Library

کړي، نو ایا هغه به ښه شعر وي؟ سره له دې چې ښه فکر دی، د روهي صاحب د نظر وروستۍ نتیجه دا ده، چې هر ښه فکر باید شعر ته تر ورداخلېدو وارد مخه ښه صیقل شي، د شعر له نورو تلازماتو (ښکلا) سره غاړه غړۍ شي او بیا شعر ته ورداخل شي. لنډه دا چې پوهانو د شعر پر ښکلا ییزو او فکري خواوو دواړو باندې په متوازنه توګه ټینګار کړی دی.

خوشال بابا د یو ادبپوه او شاعر په توګه د شعر د رغنده توکونو انډول ته ډېره پاملرنه کړې ده، په تېره بیا په خپلو غزلو کې، سره له دې چې په بوللو کې د فکري برخې وزن تر ښکلا ییزې هغې یو څه زیات دی او یوه وجه یې هم کېدی شي دا وي، چې دا فورم د ښکلا په انډول د فکر د انتقال لپاره زیاته ورتیا لري.

د خوشال بابا په بوللو کې د طبیعي پېښو انعکاس، ټولنیزې ناخوالې، سیاسي او پوځي پېښې، ملي او عرفاني مسایل، ځاني او کورنۍ پېښې، ستونزې او کشمکشونه او نور په لسګونو ډوله پېښې او مسایل بیان شوي دي، خو که دا ټول مسایل او پېښې سره پرتله او انډول کړو، نو د خوشال د ملتپالنې احساس او فکر به په کې تر ټولو زیات په نظر راشي، په حقیقت کې همدا ملتپالنه او ملت جوړونه د خوشال د قصایدو اساسي روح دی.

ketabton.com - The Digital Library

د خوشال په ټوله شاعرۍ، په تېره بیا په قصایدو کې ملتپالنه داسې حیثیت لري، لکه په (شمسي نظام) کې چې یې (لمر) لري. (لمر) د شمسي نظام چورلیز (محور) دی او ددې لمریز نظام نورې ټولې سیارې د همدې لمر پر محور راڅرخي، د خوشال په شاعرۍ او په همدې قصیدو کې هم، ملتپالنه او ملت جوړونه همدا حیثیت لري. د خوشال د قصایدو روح همدا ملتپالنه ده، خو نور ګڼ ټولنیز، عرفاني، اخلاقي او غنایي مسایل، چې په قصایدو کې راغلي بیا هم په یو نه یو ډول له ملتپالنې او ملت جوړونې سره ارتباط لري او پر همدې محور چورلي.

دلته به د خوشال بابا پر ځینو قصیدو او دهغو پر مانیزو خواوو لنډه رڼا واچوو:

د خوشال خان خټک په کلیاتو کې لومړۍ ثبت شوې قصیده داده:

ای چې خیال کړې په دنیا
دنیا څه ده بې وفا
که دې یو زمان زړه ښه کا
بیا دې ژر کا په ژړا
که رضا په قضا ورکړې

ketabton.com - The Digital Library

نــور خوشــال يــې پــه رښــتيا.

خوشال په دې (۱۲۳) بيتيزه قصيده کې دا نړۍ يوه فاني دنيا ګڼي، چې راحت په کې نه شته او د ده په نظر يوه ((دارالبلاد)) ده، چې هره يې د لايتناهي هوسونو يوه ټولګه ده، چې هېڅ خړوب او پوره کېدنه نه لري. خوشال په دې قصيده کې د سليمان(ع)، بهرام، جمشيد، سامانيانو، عباسيانو، غزنويانو، سلجوقيانو، دارا، سکندر او نورو نړيوالو شخصيتونو نمونه اخلي، چې يو وخت يې ښه شان او شوکت و، خو د زماني د جبر قانون، له مخې لړې کړل. د خوشال دا قصيده له اخلاقي نصيحتونو او عرفاني ورمونو ډکه ده او په پای کې لوستونکي ته دا نتيجه ورکوي، چې ازل او تقدير ته ورتسليم شي او څه چې په قضا کې ليکل شوي، د بدلون وړ نه دي او نېکمرغه انسان هماغه دی، چې پر قضا باور لري. د (قضا) او (قدر) مسله په اسلامي فقه کې يوه پېچلې مسئله ده، خو خوشال بابا اسلامي شرعې ته د يو ژمن شخص په توګه پر دې باور دی او دده په نظر خوشال او نېکمرغه انسان هماغه دی، چې خپل برخليک له (قضا) سره تړلی وګڼي، پر (قضا) باور د انسان د روحي تسکين لپاره داسې يوه اساسي سرچينه ده، چې هېڅ بله مرجع يې بديل کېدلای نه شي.

ketabton.com - The Digital Library

خوشال د (پوه او ناپوه) ترنامه لاندې په خپله یوه بله اتلس بیتیزه قصیده کې، د پوهې او بصیرت ارزښتمندۍ ته اشاره کوي، پوه او ناپوه شخصیتونه سره پرتله کوي، خوشال په دې بولله کې لوستونکي ته دا ثمره او نتیجه وړاندې کوي، چې (ناپوهي) د انسان لپاره مړینه، ان تر هغې هم بدتره ده. دی په خپله قصیده کې په ډېر ظریفانه ډول د عیسی(ع) معجزې ته اشاره کوي، چې خدای(ج) عیسی(ع) ته دومره واک و ځواک ورکړی و، چې پخپله امسا به یې مړي راژوندي کول، خوشال بابا وایي، چې عیسی(ع) خو ډېر مړي راژوندي کړل، خو ددې مثال موږ نه دی لیدلی، چې کوم (ناپوه) یا نادان یې (عالم) کړی وي. په دې قصیده کې خوشال بابا په ټولنه کې د پوهې ضرورت او اهمیت په ګوته کوي او دا ګڼي، چې پوهه ټولنې ته د نوش دارو یا ((آب حیات)) ارزښت لري او ناپوهي د مرګ معادله او یا هم تر هغه بدتره ده:

که دروغ کړي که رښتیا
هر څه ښه دي د دانا
مړه یې پاڅول له ګوره
نابینا یې کړل بینا

ketabton.com - The Digital Library

یـــو نـــادان یـــې دانـــا نـــه کـــړ
پـــــه درســـــت عمـــــر مســـــیحا.

لکه څنګه چې پوهېږو ، انسان یو ټولنیز موجود دی او څه چې په ټولنه کې پېښېږي، له هغو څخه متاثر کېږي، شاعر بیا د یوه حساس انسان په توګه تر هر چا زیات د ټولنې ناخوالو ته متوجه وي او لـه هغـو څخـه اغېـزمن کېـږي. پـر (۱۰۹۷هــ ق) کـال د پښـتونخوا پـر زیـاترو سـیمو ، یـوه لویـه وبـا خـوره شـوه، لـومړی وچکالي راغله، بیا ورپسې قحطي راغله، چې وروسته ورپسې د وبا ناروغي خوره شوه او په زرګونو خلک یې تباه کړل، پـه دې نـاروغۍ کـې د خوشـال یـو زوی (بخـت نـاک) او د هغـه مـور هـم وفات شول او همدارنګه د خوشـال یـو لسـمی، چـې د قـرآن کـریم حـافظ هـم و ، د دې نـاروغۍ لـه کبلـه د یـوه لېـوني شـوي سـپي د داړلو له کبله ومړ، دا یوه ډېره دردونکې غمیزه وه، چـې لـه دکنـه تر کابله ټوله سیمه یې وځپله، خوشـال بابـا همـدا پېښـه پـه (۲۳) بیتیـزه قصـیده کـې پـه ډېـر درد او سـوز رانغـاړلې او پـه همـدې قصیده کې یې خوندي کړې ده:

د غـــــــواص د کـــــــال وبـــــــا
خـــــدای یـــــې مـــــه راولـــــه بیـــــا
اکوړخېـــــل مـــــې پـــــه کـــــې ومـــــړل

ketabton.com - The Digital Library

لــــوی هلـــک مـــرد و نســـا
پـــه لکونـــو عـــالم ومــــړ
چـــې ښـــارونه شـــول صـــحرا
کـــال حصـــغ شـــو وبـــا لاړه
هـــم عســـرت کـــړه راتـــه شـــا.

(غواص) د ابجد په حساب (۱۰۹۷هـ ق) کال کېږي او (حصغ) (۱۰۹۸) کال کېږي، یانې دې وبا یو کال دوام کړی و.

خوشال د خپلو ګڼو نورو ځانګړنو ترڅنګ دا ځانګړنه هم لري، چې دی یو ښه بشرپوه او ټبرپوه هم و، انسان پېژندنه ډېره سخته ده، د انسان د پېژندنې لپاره د هغه علمي، ټولنيز چاپېريال شاليد ډېر مهم دی، خو خوشال بابا ددې ځانګړنو ترڅنګ د انسان د شخصيت په پېژندنه کې د هغه ارثيت يا اصل او کورنی عنصر ډېر مهم ګڼي، سره له دې چې ځينې بشرپوهان د انسان په وده او د شخصيت په ټاکنه کې محيط يا چاپېريال اساسي عنصر ګڼي، ارثيت ته ډېر اهميت نه ورکوي، خو ځينې اروا پوهان بيا په دې نظر دي، چې د انسان د شخصيت وده د مور په رحم کې د هغه د نطفې له تشکل سره سمه پيلېږي او د مور او پلار جنټيک، اروايي او نور ټولنيز خصوصيتونه مستقيماً د هغوی اولادونو ته انتقالېږي.

ketabton.com - The Digital Library

خوشال بابا وايي: د هغه چا چې ذات خطا وي يا کمذات وي، له هغوی سره باید دوستي ونه شي.

چـې يـو ځـل ښـېګڼه وويـنـي لـه چـا
پـه يـوه يـې شـل بـدې کـړه تـر شـا
لـه کمـذات سـره يـاري اشـنايي مـه کـړه
لــه کمذاتــه بــه بيـا نــه مـومي وفـا
چې د سپي په پيو لوی کا څوک ورغـومی
لکــه ســپی هســې ورغــومی کـا غـپـا
پـه ويـل ښـېيل بـه هېڅکلـه ښـه نـه شـي
چـې بـدبخت لـه مـوره پـلاره شـي پيـدا.

خوشـال پـه خپلـو قصـايدو کـې د انسـان پـر ذاتـي پـېژنـدنې سربېره، ګڼو عرفاني، شرعي او نورو مسـايلو تـه اشاره کړې او هغـه يې پـه خپلـو بوللـو کـې رانغـاړلي دي، خوشـال د دنيـا بـې وفايي په خپلو قصيدو کې ځای ځای غندلې ده:

زړه ســــــفر لـــــه دې دنيــــــا
پــــه تحقيــــق دی پــــه رښــــتيا
کــــه څــــه زر کالــــه پــــايېږي

ketabton.com - The Digital Library

هـــم دې نــــه ويـــنم احيــــا
د خوشـال ژونـدون پـه خـداى دى
نـــه شــــهباز ده نــــه يحيـــا.

خوشال د اسلامي شرعي لارښوونو د يوه پلوي شخص په توگه خپل مذهبي احساسات په ځرگندو الفاظو، قصايدو ته ورداخل کړي دي، وايي:

دا همـــه واړه د شـــرعې خـــدمتگار دي
محتســب، قاضـي، مفتـي، مـلا خطيـب
پـه جهـان کـې بـل رقيـب د شـرعې نـه شـته
کـه رقيـب دى يـو شـيطان يـې دى رقيـب
رنـــځ، زحمـــت دې خـــداى ور نـــه کانـــدي
خوشــــــــــــــــــــــــــــــــاله!
گڼـــه کـــړه دارو د شـــرعې پـــه طبيـــب.

خوشال د اسلامي شرعې ترڅنگ ګڼ نور نصيحتونه او پندونه هم په خپلو قصيدو کې ځاى کړي او د پيغمبر حضرت محمد(ص) په ستاينه کې يې هم يوه (۱۹) بيتيزه قصيده ويلې ده. هغه د خپلو نصيحتونو په لړ کې وايي:

ketabton.com - The Digital Library

درتــــه وښــــيم کيميــــا د ســــعادت
لـــه بـــدانو ســـره مـــه کـــوه صـــحبت
د نمانځـــه تـــر قضـــا ګرانـــه دا قضـــا ده
چـــې قضـــا شـــي د څلـــورو مصـــلحت
چې جامه يې پاتې نه شي مرده شوی ته
خدايه ! ورکړې و خوشال هسې رحلت.

خـان زمـوږ د پيغمبـر حضـرت محمـد(ص) د سـتاينې پـه بـاب وايي:

د خـدای عرفـان چـې وشـو پـه عرفـان د محمـد
پـــاک دی محمـــد پـــاک دی ســـبحان د محمـــد
د هـــر خلـــک پيـــدا دي انبيـــا کـــه اوليـــا دي
نـه شـته پـه خلقـت کـې پـه بـل شـان د محمـد
دا جهـــان هغـــه جهـــان کـــه واړه ســـره يـــو کـــړې
لا تـــر دا نـــه لـــوی دی بـــل جهـــان د محمـــد.

د خوشال په بوللو کې د ګڼو افاقي مفاهيمو تر څنګ له خپلو زامنو بېزاري، ګڼ کورني مسايل، د ځان پېژندګلوي او ځينې

ketabton.com - The Digital Library

نور ذاتي مسايل هم ځاى شوي دي، خو د خوشال د قصايدو درنه مانيزه برخه هماغه د ده او دده د ملګرو د سياسي، پوځي او ملي مبارزو نچوړ دى، چې ببلا ببلو قصيدو ته يې لاره پيدا کړې او په هغو کې انځور شوي دي.

ددې قصيدو له جملې څخه يوه هم (له پښتون نه ګيله) نومېږي، چې ټول (شپږ څلوېښت) بيته لري او په دې مطلع پيلېږي:

بيا له کومه راپيدا شو دا بهار
چې په هر لوري يې ملک کړ يو ګلزار

دا قصيده د دودېزو قصيدو په شان لومړى د طبيعت په ستاينه پيلېږي، بيا وروسته اصلي موضوعګانې راسپړي او د هغو څرګندونه کوي:

پښتنو زلميو بيا لاسونه سره کړل
لکه باز منګولې سرې کا په خپل ښکار
سپينې توري يې ګلګونې کړې په وينو
په اهار کې شګفته شو لاله زار
ايمل خان دريا خان دواړه مرګ يې مه واى
هېڅ تقصير دواړو، ونه کړ وار په وار

ketabton.com - The Digital Library

د خیبــر دره یـــې ســـره کړلـــه پـــه وینـــو
پـــه کړپـــه یـــې هـــم روان کـــړ دنـــدو کـــار.

خوشال په دې قصیده کې د خیبر په دره کې د تـاترې د تـاریخي جګړې، چې ځلو ښت زره مغول په کې تباه شول، انځور کښلی او همدارنګه د (کړپې) جګړه، چې پښتنو توریالیو په کې خپله اتلولي او مېړانه څرګنده کړه. دغه راز په دې قصیده کې د تـاترې پـر جنـګ سـربېره، د (دوابـه)، (د نوښـار د کـوټ)، (ګنـداب)، (خاپښ) او نورو جنګونو یادونه شوې او د هغـو د اتلانـو یـادون په کې راغلی دی، دا قصیده په حقیقت کې یوه حماسه او ویاړنه ده، چې خوشـال پکـې د خپـل ولـس او خپلـو اتلانـو د جنګونـو یادونـه او سـتاینه کـوي او ددې سـتاینو ترڅنـګ د پښـتنو ځینو نیمګړتیـاوو تـه د انتقـاد پـه سـترګه ګـوري او د هغـوی یادونـه کوي:

اول جنـــــګ د لــــوړې شـــــا د تهتـــــرو و
چـې ځلو ښـت زره مغـول شـول تـار پـه تـار
خوینـدې لونـه یـې پـه بنـد د پښـتنو شـوې
اس اوښـــان هاتیـــان ولجـــه کتـــار کتـــار
دویـم جنـګ میرحسـیني و پـه دو آب کـې

ketabton.com - The Digital Library

چې یې وتکېده سر لکه د مار
بیا له پسه د نوښار کوټ جنګ و
چې مې وکېښ تر مغولو خپل خمار
بیا له پسه جسونت سنګه، شجاعت خان و
چې ایمل یې په ګنداب ویوست د مار
شپږم جنګ مکرم خان شمشېر خان دواړه
چې ایمل کړل په خاپښ کې تار په تار
چې زما په یاد دي لوی جنګونه دادي
د هلکو په هر لوري نه شته شمار.

په دې قصیده کې خوشال د پښتنو د اتلولیو تر څنګ د اورنګزېب د مکر و فریب، ظلم او ستم انځور هم کښلی دی او وایي، چې له ډېر ظلم، ستم او خصومت څخه یې خپل پلار هم بندي کړی و. خوشال خان په دې قصیده کې د پښتنو نیمګړتیاوو ته هم ګوته نیسي او د خلاصون لارې چارې هم په ګوته کوي:

په دا هسې وخت چې وخت د نام و ننګ دی
دا بې ننګه پښتانه کا څه رفتار

ketabton.com - The Digital Library

پښــتانه چــې نــور څــه فکــر کــا نــا پوه دي
بــې د تــورې خلاصــی نــه شــته پــه بــل کــار
تــــر مغولــــو پښــــتانه پــــه تــــوره ښــــه دي
کــه پــه پوهــه پښــتانه وای څــه هوښــيار
اولســــونه چــــې ســــند وبلــــه وکــــا
بادشــاهان ورتــه ســجود کانــدي اختيــار
همېشــه بــه پــه جهــان کــې ژونــدون نــه وي
د خوشــال ختــک بــه پــاتې شــي يادګــار.

خوشال د ټولنيزو او سياسي مسايلو ترڅنګ د شعر په باب هم ځو قصيدې ليکلې او دا چې شعر په کوم حالت کې و او کوم ته يې راورساوه، په دې باب يې ځرګندونې کړي. لومړۍ قصيده يې (**۲۵**) بيتونه لري او د ځينو مطرح شاعرانو او د هغو د ادبي موقف يادونه هم په کې شوې ده:

پــه پښــتو شــعر چــې مــا علــم بلنــد کــړ
د خبــرو ملــک مــې فــتح پــه ســمند کــړ
مــــدعي د تــــورې شــــپې اور اور کــــې و
د سهيل غوندې مې ځان باندې ځرګند کړ

ketabton.com - The Digital Library

د میـرزا دېـوان مـې ومانـده پـه ګـوډي
مسـخره مـې ارزانـي خېشـکي زمنـد کـړ
دروېـزه مـــې لـــه مخزنـــه ســـره ونغـــړ
پیر روښان مې یاوه ګوی سره مانند کـړ
کـه دولـت و ، کـه واصـل و ، کـه دا نـور وو
پــه خبــرو مــې د هــر یــوه ریشــخند کــړ
قتلمـې مـې ورتـه سـازې کـړې د قنـدو
د اوربشـو پـه ډوډيـو چـې چـا شـخوند کـړ
پـــه تـــازه تـــازه مضـــمون د پښـــتو شـــعر
پــه معنــی مــې د شـېراز او د خجنـد کـړ.

خوشال د شعر په باب په خپله دویمه قصیده کې، چې (۱۳۸) بیتونه لري، نه یوازې په پښتو شعر کې د خپل دریځ او خدمت په باب خبرې کوي، بلکې د هغې بلې قصیدې په شان د نورو شاعرانو د موقف او د نورو ژبو د شاعرانو یادونه هم کوي، دغـه راز خوشـال پـه دې قصـیده کـې د شـعر د ماهیـت، تعریـف او ارزښتمندۍ په باب هم خورا تفصیلي څرګندونې کړې دي او دا قصیده په حقیقت کې د شعر پوهنې په برخه کې خپله د یوه لوی شاعر یو ښه تېزس او لارښود ګڼل کېږي. د شعر پـه برخـه کې دا قصیده ځکه زیات ارزښت لري، چې خپلـه د یـوه لـوی شـاعر او

ketabton.com - The Digital Library

يوه لوی ادبپوه او شعر پوه له خوا ليکل شوې او وړاندې شوې ده:

زه د شعر په کار هېڅ نه يم خوشال
ولې خدای مې کړ په غاړه دا مقال
نه په فکر نه په ذکر رابرسېر شي
ناګهان لکه اوره د پشکال
چې د شعر فکر ورشي په مجلس کې
نور عالم خلا هوس کا دی ملال
شعر کار د هر فاسق د فاجر نه دی
نه د هر يوه وړ ستر ګي د کنګال
د هغه شاعر دانې وشه په ژبه
چې د شعر دردانې پلوري په مال.

که موږ د خوشال د قصيدو معنوي اړخونه تحليل او تجزيه کړو، نو دا خبره به راته لا ښه څرګنده شي، چې دا قصيدې په حقيقت کې د مانا (کانونه) دي، چې بېلابېل او رنګارنګ غمي په کې تر سترګو کېږي، د خوشال د قصايدو څېړنه خورا زيات کار، کتاب او کتابونه غواړي، پر يوه قصيده يې هم کېدی شي کتاب او کتابونه وليکل شي، خو که په لنډيز سره د خوشال د

ketabton.com - The Digital Library

قصیدو مانیزو خواوو ته اشاره کوو، نو ویلای شو چې په دې
قصیدو کې عرفاني، ټولنیز، سیاسي، پوځي، ذاتي، اروایي،
دیني او نور رنګارنګ مسایل تحلیل شوي او مطرح شوي او
لوستونکي ته یوه مثبته نتیجه په مخ کې ایښودل شوې ده. د
خوشال د قلم او فکر قوت او مهارت په دې کې دی، چې ډېره
لویه موضوع یې په ډېرو لنډو او کمو الفاظو کې خلاصه کړې او
لوستونکي ته یې وړاندې کړې ده، یانې دا چې د موضوع کوچ
او غوړ یې لوستونکي ته وړاندې کړي دي. خوشال ته لوی رب
داسې یو لوی او خارق العاده استعداد ورکړی و، چې ((بحر یې
په کوزه کې را ایسارولای شو)).

ketabton.com - The Digital Library

د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه

محمد اسمعیل یون د حاجي محمد خان زوی پر ۱۳۴۶ل کال، د لغمان ولایت د الینګار ولسوالۍ دنیا ته راغلی دی او پر هغه ...

محمد اسمعیل یون
د حاجي محمد خان
زوی پر ۱۳۴۶ل کال،
د لغمان ولایت د
الینګار ولسوالۍ
دنیازیو په یوې
روښنفکرې کورنۍ
کې زېږېدلی دی.
لومړنۍ زده کړې یې
د الینګار ولسوالۍ
د سلینګار په لومړني ښوونځي کې سرته رسولي دي، تر هغه وروسته کابل ته راغلی او په خوشال خان لیسه کې شامل شو. پر ۱۳۶۶ل کال له نوموړې لیسې څخه په دویم نومره بریالی او پر ۱۳۶۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل کال له نوموړې څانګې څخه اول نومره بریالی او پر همدې کال بېرته د پښتو څانګې د کدر غړی شو. پر ۱۳۸۵ل کال په نوموړې څانګه کې د ماسترۍ دوره پیل شوه، یون په ډېر ښه او بریالي ډول دا دوره پایته ورسوله.

ketabton.com - The Digital Library

محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ل کال څخه بیا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د(پوهندوی) علمي پوړۍ ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یون د ((کابل پوهنتون))، ((هیلې)) او((شمشاد))مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې ((معارف)) مجلې کتونکی غړی هم و. همدارنګه دیو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.

استاد یون پر ۱۳۸۱ل کال، په جلال اباد کې بېړنۍ لویې جرګې ته د ختیزو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، ددې جرګې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرګې غړی، بیا د جرګې د غړو له خوا د بېړنۍ لویې جرګې دلومړي منشي په توګه انتخاب شو.استاد یون په دې جرګه کې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد دښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.

تر دې جرګې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا ددې بهیر لپاره د ختیزو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیزو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرګې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول.استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لویه جرګه کې د نومو ړې جرګې د دارالانشا د غړي په توګه خپل فعال رول ادا

ketabton.com - The Digital Library

کړ. ټاکل شوې وه، استاد یون په ختیزو ولایتونو کې د افغانستان د جمهوري ریاست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لویو جنګسالارانو او ځینو تنظیمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زیات فشار له امله له کاره ګوښه شو.ملګرو ملتونو(UNAMA) استاد یون ته وړاندیز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده در وسپارو ، خو استاد یون ونه منله او خپلې استادۍ ته یې دوام ورکړ.
درې کاله وروسته یې د ځینو ملګرو په زیات ټینګار او غوښتنه، د جمهوري ریاست د ملي امنیت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د ریاست دنده ومنله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سربېره لا تر اوسه دا دنده پر مخ وړي.استاد یون پر **۱۳۸۵**ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده یې هم په ښه ډول ترسره کړه.
استاد یون د خپلو اکیڅو په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنیز خدمتونه ترسره کړي،په ګڼو چاپي، راډیويي او ټلویزیوني مرکو کې یې د و اقعیتونو او حقایقو د څرګندیدو له امله د خلکو په زړونو کې ځای نیولی دی. که څه هم ډېر خلک د یون لیکنې، مرکې او نظریات خوښوي، خو یو شمېر داسې خلک هم شته، چې د یون سرسختي مخالفین دي. د هغه ملي او

ketabton.com - The Digital Library

ګټو رو نظریاتو ته هم غلط رنګ او تعبیر ورکوي، دا ډول اشخاص، چې اکثره یې زورواکي او د سیاسي ډلو ټپلو غړي او مشران دي، د استاد یون نظریات خپلو شخصي او تنظیمي ګټو ته خطر بولي، نو ځکه یې په ټینګه مخالفت کوي. زه دد ې شاهد یم، هر کله چې یون کومه لیکنه او مرکه کړې، نو دده پر وړاندې یې مثبت او منفي غبرګونونه دواړه راپارولي دي، منفي غبرګونونه اکثره وخت د هغو اشخاصو او ډلو له خوا وي، چې په تېر کړکېچن سیاسي بهیر کې یې ډېرې نامشروع ګټې ترلاسه کړي او ځانونه یې مطرح کړي دي.

مثبت غبرګونونه اکثره د ولس د مشرانو، روښـنفکرانو او نورو مخورو له خوا وي، خو استاد یون په دغسې سختو اغزنو او تنګو شرایطو کې بیا هم خپل فرهنګي، سیاسي او ټولنیز کار ته دوام ورکوي.

دا اوسنی فرهنګي کار، چې تاسو یې اوس په مسلسل ډول ګورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېر یو نیم کال راهیسې پرې په منظم ډول کار شوی، اوډل شوي او دادی ستاسو مخې ته ایښودل کېږي، په داسې یو دولتي دفتر کې چې بوختیاوې په کې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنګي کار سرته رسول اسانه کار نه دی. استاد یون پر خپلو فرهنګي کارونو سربېره د ګڼو فرهنګي ټولنو د غړي، همکار

ketabton.com - The Digital Library

او موسس غړي په توګه هم خپل فرهنګي رول ادا کړی، په پېښور کې یې د دوو المان مېشتو فرهنګي ټولنو (دافغانستان دکلتوري ودې ټولنې) او(د پښتني فرهنګ د ودې پراختیا ټولنې) د همکار په توګه د بېلابېلو لیکوالو په لسګونو اثار، ایډیټ او چاپ کړي دي. دغه راز یې په سلګونو کورنیو مشاعرو، ادبي غونډو او سیمینارونو کې ونډه اخیستې ده، خپله یې هم په لسګونو مشاعرې، سیمینارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.
سربېره پر دې، په یو زیات شمېر، ملي او نړیوالو کنفرانسونو کې یې په ښه ډول د خپل هېواد استازي کړې ده. دلته به یې د اثارو یادونه وکړو:

اثار

الف- پنځونې:

کتاب نوم	څرنګوالی	چاپکال
• مټکور	لومړی شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دویمه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

• هیلې	ګډه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• نیمګړي ارمانونه	د حیران شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل	ګډه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د نازو انا یاد	د سیمینار د لیکنو ټولګه	دویم ۱۳۸۷

ketabton.com - The Digital Library

- د استاد الفت نثري کليات   د استاد الفت نثرونه   دریيم ۱۳۸۷
- سیندونه هم مري   د اسحق ننګیال شعري منتخبات   دویم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې:

- د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه
  د پوهنوال روستارتره کي اثر   دویم ۱۳۸۷
- .د افغانستان فرهنګي میراثونو ته یوه کتنه
  د نینسي دوپرې اثر   دویم ۱۳۸۷
- په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه
  د پوهنوال روستار تره کی اثر   دویم ۱۳۸۷

د- یونلیکنې:

- د اماراتو سفر   د اماراتو یونلیک   دویم ۱۳۸۷
- که یون دی یون دی   د اروپا یونلیک   لومړی ۱۳۸۷
- د پنټاګون ترڅنډو   د امریکا یونلیک   لومړی ۱۳۸۷

هـ- څېړنې او شننې:

- د محمدګل خان مومند اند و ژوند ته یوه لنډه کتنه   دویم ۱۳۸۷
- استاد زیار د پښتني فرهنګ یو ځلاند ستوری   دویم ۱۳۸۷
- د کابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي پښتو کتابښود   دویم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زیانونه   دویم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت   شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل   دویم ۱۳۸۷
- ساینسي پرمختیاوې   دویم ۱۳۸۷
- بېړنۍ لویه جرګه ولسواکي او زورواکي   دویم ۱۳۸۷

ketabton.com - The Digital Library

- اندیال خوشال — لومړی ۱۳۸۷
- هیله د خپلو سریزو په لمن کې — لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري یون — لومړی ۱۳۸۷
- فرهنګي فقر — لومړی ۱۳۸۷
- مرکه او مرکې — لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ایډیال — لومړی ۱۳۸۷
- د کتابونو په ورېمو کې — لومړی ۱۳۸۷
- افغانستان په سیاسي کړلېچ کې — لومړی ۱۳۸۷
- پښتو لیکنی سمون — لومړی ۱۳۸۷
- او سنۍ رسنۍ — لومړی ۱۳۸۷
- که نړیوال ماته وخوري؟ — لومړی ۱۳۸۷

خدای (ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم تاند لري، الله (ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنګي کارو زیار کې ورته د نور زغم او وسېلې هیله لرم.

په درناوي

وفاالرحمن وفا

کابل- افغانستان

ketabton.com - The Digital Library

xošāl pə xpəl idyāl

(Khushal is his own Ideal)

By:
M. Ismael yoon

ISBN 978-9936-500-25-9

د خپرونو لړ: (۲٦)

Thank you for reading

Find more e-books and articles on Ketabton - your multilingual digital library.

www.ketabton.com

Ketabton - Pashto, Farsi, Arabic & English